Bykil çer çyziniꞑ proletarьjatь, birigiꞑder!

AVЬL KOMMUNISI | **АУЛЬНЫЙ КОММУНИСТ**

Партийно-массовый журнал. Орган казкрайкома ВКП(б)

№ 8 | QAZAƢЬSTAN ƟLKELIK PARTIJA KOMIJTETINIꞐ PARTIJA KƟPCILIK ÇORNALЬ. AJЬNDA BIR RET CЬƢADЬ. 5-ÇЬL CЬƢUVЬ. | 1936

Qalьqtьꞑ ducpandarь ajьʙь əckerelenip qolƣa tysti

Biz ʙygin, ВК(в) P nьꞑ çana soʙet memleketiniꞑ ʙascьlarьna qarsь terrorlьq aktьlar ujьmdastьruvda ajьptalƣan Zijnoʙijeptiꞑ, Kameneptiꞑ, Eʙdokijmoptьꞑ, J. N. Smijrnoptьꞑ, Bakajьptьꞑ, Mrackoʙskijdiꞑ, Ter-Baganənniꞑ, Goltsmanпьꞑ, Rejngɵldtiꞑ, Pijlkeldiꞑ çana ʙasqalarьnьꞑ isteri SSSR çoƣarƣь sotьnьꞑ əskerlik kollegijasьnьꞑ qaravьna ʙerlgeni tuvralь SSSR prokuvratuvrasьnьꞑ ʙildiryvin çarьjaladьq.

Tergevde mьnadaj paktьlar anьqtaldь. 1932- çьlь, cet memleketterde çyrgen L. Trotskijdiꞑ çana mundaƣь Zijnoʙijeptiꞑ nusqavь ʙojьnca trotskij-zijnoʙijep ʙlogь qurьlƣan. Bul ʙloktьꞑ negizgi maqsatьtek çeke terror çasav-qalьqtьꞑ syjikti kɵsemderiniꞑ ɵmirine qastьq çasap, ɵltiryv ʙolƣan. Tastalqanь cьqьp qьjratьlƣan ʙurьnƣь trotьskij-zijnoʙijep oppozijtsijasьnьꞑ ʙascьlarь onьꞑ icinde Zijnoʙijep, Kamenep, Eʙdokijmop, Bakajьp, J. N. Smijrnop, Mrackoʙskij, Ter-Baganən çana ʙasqalarь osь ʙlokka myce ʙolьp kirgen. Bul ʙloktьꞑ ʙirikken sentiriniꞑ ʙascьlьƣь men, ʙir sьpьra terrorlьq aktьlar çasavƣa dajarlьq istelgen. 1934- çьlь dekaʙirdiꞑ 1-de çavьzdardьꞑ Sergej Mijronoʙic Kijroptь ɵltiryvine Trotskijdiꞑ çana Zijnoʙijeptiꞑ tikelej nusqavь ʙojьnca dajarlьq çasalƣan çana ʙul çavьzdьq solardьꞑ nusqavь ʙojьnca istelgen.

Trotskij-Zijnoʙijeptiꞑ SSSR daƣь terrorlьq toptarь Trotskijdiꞑ tikelej nusqavь ʙojьnca əreket etken. SSSR dьꞑ icki ister qalьq komijssarijatь 1936-çьlь ʙul terrorcьl toptardь tavьp ustadь. Tergevde, kommuvnis partijasь men soʙet eliniꞑ ʙascьlarьnьꞑ ɵmirine qarsь sumdьq, çavьzdьq zagoʙor çasalƣanь tolьq ajqьndaldь. Qьlmьstь çavьzdar endi sottьꞑ acьq məçilisinde ʙykil çer çyzi aldьnda ɵzderiniꞑ çavьzdьq isteri ycin çavap ʙerip, qьlmьsьna qaraj çazasьn tartadь.

Adal nijetti eꞑʙekcilerdiꞑ ʙərine kɵpten çek surьn ʙolƣan aram azƣьndardьꞑ çana qьlmьstarьn esitkende ʙykil soʙet eli, ʙykil çer çyziniꞑ proletarijatь acuv kernep qaharьn tɵgedi. Olardьꞑ sanь tipti az. Bular-ʙankrot ʙolƣan, ɵtirik, ɵsegi cekten asqan, azьp cirigen, elimizde ec ʙir syjeneri qalmaƣan, ɵzderinen ʙasqa ec kimi çoq at-tɵʙelindej az çeksurьn çavьzdar qana. Bular cьn maƣanasьnda cirigen çumьrtqa.

Biraq, ʙular uvlь çьlandaj qavьptь. Tasadan ʙas saluvdьn, eki çyzdiliktiꞑ, tys ʙojavdьn çavьz quraldarьn pajdalanuvƣa kelgende olar qandaj aram isten ʙolsa da tartьnʙajdь. Terrordьꞑ quraldarь men qaruvlanƣan ʙul çavьzdar elimizdegi eꞑ çaqsь adamdardьꞑ ʙiri, çalьndь ʙolcevik, tamaca adam, ʙərimizge syjikti Sergej Mijronoʙic Kijroptь ɵltirdi. Syjikti Sergej Mijronoʙicti ɵltirgen çavьzdьꞑ izi Zijnoʙijepqa-

Kamenepke, Bakajьpqa, sol çeksurьn вandьdaqь çana вasqa çavьzdarqa вarьp tireldi.

Olar neceme çьl вojьna astьrtьn əreket çyrgizip, partijanьŋ вirligine çana onьŋ вascьlьqьna ynemi qastьq çasap keldi. Olar kesemderdi ynemi çamandap, nece tyrli çala çavьp, Trotskij-Zijnoвijep toвьnьŋqaldьqtarьn kesemderge ducpan etip tərвijeledi. Olar ez arasьnda proвakatorlьqtьŋ, aram eki çyzdiktiŋ, вet вojap partijanь aldavdьŋ ədisterin tarattь. Olar aqtar вandьlarь men, pacist tьŋcьlar men çana dijвersanttar men avьz çalasьp, sez вajlastь. Sotsijalistik вejnesin olarəlde qacan çojqan edi. Olardьŋ adamdьq вejnesi de çojьldь. Olarda tek pacist teвetteriniŋ qan qumar çavьzdьqь qana qaldь.

Bular ol kezde eŋвekciler aldьna osь вejnesi men kerindi. Biraq, ol kezde вarlьq paktьlar acьlmaqan edi, tergev orьndarьnьŋ qolьna вarlьq məlimetter tegis tyspegen edi. Qolqa tysken çavьzdar çavьzdьq isterin çasьruv men keldi. Olar eziniŋ çana serikteriniŋ вetine kyje çaqqan boldь, qьlmьs ycin „moralnij" çana „sajasьj" çavaptьlьqtь ezderiniŋ mojnьna alqan boldь. Biraq, olardьŋ munьsь taqь da вet вojav edi; ondaqь maqsatь-əckerelenвegen ujьmdarьn çana acьlmaqan qьlmьstarьn, qьlmьstь çavьzdьqtarьn çasьrьp qaluv edi. Mysəpirsip çьlaqan kez çasь men, „sajьsьj" çavaptьlьq tuvralь palci sezderi men вular, ol kezde вostandьqta çyrgen, ducpandьq əreketten toqtamaqan çavьzdardь çasьrmaq boldь. Trotskij-Zijnoвijep вlogьnьŋ вirikken sentirin, pacistik tьŋcьlar men çana dijвersanttar men вajlanьsьn çasьrmaq boldь, sajasьj maqsat pen adam eltiryvdi ujьmdastьruvcьsь-Trotskijdiŋ вul çavьzdьq istegi rəlin çasьrmaq boldь.

Zijnoвijep pen Kamenep partijanьŋ XVII-sijezinde ajьвьn mojnьna alqansьp, zar qaqsaqanda da olardьŋ maqsatь- terrorcьl ujьmdarьn çasьrьp qaluv edi. Stalin çoldastьŋ çana partija men ykimettiŋ вasqa вascьlarьnьŋ emirine qastьq çasav mymkinciligin qamtamasьz etyv ycin olar çurt aldьnda, ezderiniŋ вurьnqь kez qarastarьn ajaqqa taptap, tepsingen boldь, ezderiniŋ platpormalarьn qorlaqan boldь. Burьn olar sotsijaldь qurьlьstьŋ iske aspaj ajaqsьz qaluvьnan dəmelendi, olar sotsьjaldь qurьlьsqa ec vaqatta sengen emes, olar sotsijaldь qurьlьsqa ynemi вeget çasav men keldi. Bykil elimiz gerojca kyresken qьjьncьlьqtarqa olar quvandь. Olar actьqtь tiledi, memleketter arasьnьŋ cijelenisyvin, soqьs cьquvьn, qьrqьn boluvьn tiledi, qalьqtьŋ çeŋilyvin, ojsьravьn tiledi, syjtip osьlardьŋ arqasьnda, ykimet tizginin qolьna almaqcь boldь. Olar elimizdiŋ predatilderi, qьjanatcьlarь boldь. Olardьŋ „platpormasь" osь boldь.

Biraq, sotsijalijzimniŋ çeŋip alqa attavь, eŋвekcilerdiŋ əl-avqatьnьŋ yzdiksiz artuvь, çumьscь tapь men qara caruvalar ekimetiniŋ nьqajuvь, soвet eli qalьqtarьnьŋ kommunis partijasь teŋiregine, onьŋ sьnalqan вascьlьqь teŋiregine, qalьqtardьŋ kesemi-Stalin çoldastьŋ teŋiregine asa tьqьz ujьmdasuvь olardьŋ ymitiniŋ kylin kekke ucьrdь. Pirinsipsiz sajasьj aвantuvrijsterdiŋ „Platpormasьn" turmьstьŋ ezi talqan qьldь. Munan kejin olar ьlaçsьzdan ezderiniŋ „platpormasьnan" вezdi. Biraq, olardьŋ partija men ykimet вascьlarьna ducpandьqь, olarqa ojlaqan çavьzdьqь onan sajьn kycejdi. Əlsizdiginen acьnqan qutьrqan вurçuvazijanьŋ çavьzdьq quralь-çeke terror, olardьŋ ekimetke çetyv ycin kyrestegi ustaqan çalqьz qana çolь вolьp qaldь.

Kəzir olar tolьq əckerelendi, zijnoвijepcilderdiŋ cet memleketterde çyrgen Trotskij men onьŋ kontrrevolytsijalьq ujьmь men вajlanьsь вolqanь, Germanijanьŋ pacistik aqьrankasь men (gestapo) ynemi вajlanьs

84445-36

çasap otьrqanь anьqtaldь. Bet ʙojaqan eki çyzidilik pajdaqa aspadь. Kəzir „moralnij“, „sajasьj“ çavaptьlьq sөz ʙolьp otьrqan çoq, kəzir Trotskijdiꞑ, Zinoʙijeptiꞑ, Kameneptiꞑ, Bakajьptьꞑ Kijroptь өltiryv çavьzdьqьn ujьmdastьrqanь, Stalin çoldastьꞑ, partijanьꞑ çana ʙasqa ʙascьlarьnьꞑ өmirine terrorlьq qastьq ujьmdastьrqanь sөz ʙolьp otьr. Kəzir olardьꞑ pacijzim men ijdeja ʙiriktirgeni, sajasat çyzinde ьntьmaq çasaqanь sөz ʙolьp otьrqan çoq, kəzir trotskijcilderdiꞑ çana zijnoʙijepcilderdiꞑ pacist polijtsijasь men, pacisterdiꞑ tьꞑcьlarь men, dijʙersanttarь men tuvradan-tuvra ʙirigip, ujьmdasqan tyrde əreket çyrgizgeni sөz ʙolьp otьr. Trotskij-Zinoʙijep-Kameneptiꞑ isinen ʙandьjt podpolijasьnьꞑ sasьq ijisi myꞑkijdi. Sur çьlan, ʙizdiꞑ eꞑ qьmʙattь, eꞑ qadirlimizdi caqpaq ʙoldь. Elimizdi qorcaqan kapijtaldьq dynije өziniꞑ aramdьqьn ʙygin ajqьn kөrsetti. Soqьs qumarlar ʙizge tьꞑcьlar çana dijʙersanttar çiberedi. Çumьscь taʙьnьꞑ predatilderi, otanьmьzqa qьjanat etken çavьzdar-Trotskijcilder, zijnoʙijepcilder olardьꞑ ʙul maqsatьna dəl keldi: olardьꞑ өcpendiligi qasqьrdaj qastьqь aldavdьꞑ, arʙavdьꞑ nece tyrli aram ədisterin tuvqьzdь.

Adam ʙejnesin çojqan kontrreʙolytsijalьq sҍlimtikterdi əckerelev ycin, olar men kyresyv ycin ʙizdiꞑ eldiꞑ quralь saj. Stalin çoldastьꞑ çana oнь ꞑ serikteriniꞑ өmirine qarsь terrorlьq zagoʙor çasalqanьn estigennen kejin, san-millijon qalьq ʙir kisidej tik kөteriledi. Soʙet eliniꞑ qьmʙattь adamdarьn, çer çyzindegi eꞑ çaqsь adamdardь olar ʙolat qamaldaj ʙolьp qorqajdь.

San millijon adam Stalin çoldasqa nazarьn salьp, oнь cьn syjetindigin ʙildirip otьr. Çer çyziniꞑ tus tusьndaqь ʙarlьq eꞑʙekciler oнь ꞑ atьn zor quvanьc pen atajdь. Ol ʙarlьq ezilgen elderdiꞑ ymiti, ol adam ʙalasьnьꞑ ʙaqьtь ycin kyresyvcilerdiꞑ ʙəriniꞑ əkesi. Qalьqtь kөsemderinen ajьrmaq ʙolqan ducpandarqa ec ʙir mejirim, ec ʙir kecirim çoq.

Endigi is zaꞑnьꞑ qolьnda. Trotskij-Zijnoʙijep ʙandьsьnьꞑ istegen qьlmьstarь ycin zaꞑ tek ʙir qana caranь ʙiledi.

(„Praʙda“ nьꞑ aqustьn 15-degi telegrap pen alьnqan ʙas maqalasь.

Soʙetter odaqьnьꞑ prokuvratuvrasьnda

Soʙetter Odaqьnьꞑ icki ister qalьq komijssarijatь 1936-çьlь trotskij zijnoʙijepcьldardьꞑ ʙir sьpьra terrorlьq toptarьn taptь. Bul toptar cet memleketterde çyrgen **L. Trotskijdiꞑ** tikelej nusqavь ʙojьnca Trotskij zijnoʙijep ʙlogьnьꞑ ʙirikken sentiriniꞑ tөte ʙascьlьqь men, BK(ʙ)Pnьꞑ çana soʙet memleketiniꞑ ʙascьlarьn өltiryvge dajarlьq çasaqan.

Tergevde mьnadaj paktьlar anьqtaldь. Trotskij-Zinoʙijep ʙlogь 1932 çьlь **L. Trotskijdiꞑ** çana Zijnoʙijeptiꞑ nusqavь ʙojьnca qurьlqan. Bul ʙlokta Zijnoʙijip, Kamenip, Eʙdokijmop, Bakajьp, I.N. Smijrnop, Mrackoʙskij, Ter-Baganən çana ʙasqalarь ʙolqan-Leningrattaqь Nijkolajьp- Kotolьjnoptьꞑ terrorlьq toʙьnьn 1934-çьlь dekəʙirdiꞑ 1-de S.M.

Kijrop çoldastь eltiryvine **L. Trotskijdiņ, Zijnovijeptiņ** çana sol ajtьlqan virikken sentirdiņ tete nusqavь vojьnca dajarlьq çasalqan çana vul çavьzdьq solardьņ korsetyvi vojьnca istelgen.

ВК(в)Р пьņ çana sovet memleketininņ vascьlarьn eltiryv maqsatь men **L. Trotskij** cet memleketterden Sovetter Odaqьna vir sьpьra trotskijci terrorcьlardь çivergen (B. Өlverg, Berman -Juvrijin, Prits Davijd, N. Luvrije, M. Luvrije çana vasqalarь).

Kəzir vul istiņ tergevi vitti.

Sovetter Odaqьпьņ prokuvrorь ajьptav qortьndьsьn vekitip, isti Sovetter Odaqьпьņ çoqaroqь sotьпьņ əskerlik kollegijasьna çiverdi. Bul is, Odaqtьq ortalьq atqaruv komijtetinin вьjьl aqustьņ 11-degi qavlьsь vojьnca Odaqtьq çoqarqь sottьņ əskerlik kollegijasьпьņ acьq məçilisinde qaraladь.

Mьna adamdar sotqa tartьladь:

G. E. Zijnovijep, **L. B.** Kamenip, G. E. Evdokijmop, I. N. Bakajьp, S. B. Mrackoviskij, B. A. Ter-Baganən, E. A. Drejtser, E. S. Goltsman, I. I. Rejingeld, R. A. Pijkel, B. P. Өlverg, K. B. Berman-Jyvrijn, Prijts Davijd (I. I. Kryvglənskij), M. Luvrije çana N. Luvrije.

Bulardьņ isi Odaqtьq çoqarqь sottьņ əskerlik kollegijasьnda вьjьl aqustьņ 19-da qaraladь. (TASS).

Nurpejisip Sadƅq
(Ɵlkelik partija komijteti-
niꞑ sekretarƅ)

Tarƅjqƅj plenym

1933-çƅldƅꞑ yjelindegi ʙolƣan Qazaqƅstan Ɵlkelik partija komijtetiniꞑ altƅncƅ plenymƅ ɵziniꞑ atqarƣan qƅzƅmeti çaƣƅnan Qazaqƅstan Ɵlkelik partija ujƅmƅnƅꞑ, qazaq respuʙlijkasƅnƅꞑ turmƅsƅnda tarƅjqƅj plenuvm ʙolƅp atalƅp kirip otƅr.

1929-1932-çƅldardƅꞑ dəvirinde Golocokin çoldas ʙastaƣan BK(ʙ)P Ɵlkelik komijtetiniꞑ eski ʙascƅlƅƣƅ Qazaqƅstannƅꞑ sotsijaldƅ qurƅlƅsƅnƅꞑ ʙarlƅq taravlarƅnda da soraqƅ qateler çiʙerdi, partijanƅꞑ Lenindik -Stalindik ult sajasatƅn ʙurmalavdƅꞑ ʙir talaj sijstemasƅn çiʙergen. Bul qateler men ʙurmalavdƅꞑ negizi Lenin men Stalinniꞑ ƣƅlƅmƅn soraqƅ ʙuzƣandƅqta ʙoldƅ, olardƅꞑ ƣƅlƅmƅ ʙojƅnca artta qalƣan ult respuʙlijkalarƅnƅꞑ kommuvnisteri „ɵz qalderiniꞑ, ɵz respuʙlijkalarƅ qalderiniꞑ ɵzgecelikterin, ol qalderi RSPSR dƅꞑ qalƅ men çaƣdajlarƅnan ʙasqaca ekendigin uƣƅnuvlarƅ kerek, ʙizdiꞑ təktijkamƅzdƅ sol qalpƅnda qoldana salmavdƅꞑ qaçettiligin uƣƅnuv kerek, ol təktijkanƅ əʙden ojlastƅrƅp ʙarƅp, naqtƅlƅ çaƣdajlardƅꞑ ajƅrmacƅlƅqtarƅna ʙejimdep ɵzgerte qoldanuv qaçettiligin uƣƅnuv kerek“ (Lenin, tolƅq çƅjnaƣƅnƅꞑ XXVI tomƅ, 191 ʙeti), „sol qalƅqtardƅꞑ ekanomijkelik kyjiniꞑ, kerek dese ɵtkendegi tarƅjqƅnƅꞑ, turmƅsƅ men mədenijetiniꞑ ʙarlƅq ɵzgecelikterin eskerip otƅruv qaçet. Osƅnda resejdiꞑ ortalƅƣƅnda kyci de ʙar, maꞑƅzƅ da ʙar caralardƅ sol qalpƅnan ɵzgertpej əlgi qalƅqtardƅꞑ ajmaƣƅna qondƅra saluv aqƅlƣa da sƅjmajdƅ, qavƅptƅ da nərse. Əlʙette RSPSRdƅꞑ caruvacƅlƅq sajasatƅn iske asƅrƣan vaqƅtta Ykrajnadaƣƅ elderimizdiꞑ ekanomijkalƅq kyjin, taptƅq qurƅlƅsƅ men ɵtkendegi tarƅjqƅnƅꞑ ʙarlƅq ɵzgecelikterin tolƅq eske aluv kerkr“ (Stalin, Markisijzm çana ulttƅq-otarlƅq məselesi, ʙeti 77) degen Stalin çoldastƅꞑ siltevi umƅtƅlƣan.

Lenin men Stalinniꞑ osƅ siltevlerin elemej otƅrƅp, Ɵlkelik Komijtettiꞑ eski ʙascƅlƅƣƅ Qazaqƅstannƅꞑ ɵzgecelikteri negizinen əlden aq çojƅldƅ dep çarƅjaladƅ, sondƅqtan ɵziniꞑ çumƅsƅnƅꞑ sajasatƅnda da, praktijkasƅnda da olar men sanasuvdƅ toqtattƅ. BK(ʙ)P Ɵlkelik Komijteti men Olkelik ʙaqƅlav komijsƅjasƅnƅꞑ 1933-çƅldƅꞑ peʙral ajƅnda ʙolƣan ʙirikken plenyminde Golocokin çoldas ʙƅlaj degen „ɵtken ʙir nece çƅldardƅ eske tysirejik, ol vaqƅtta ʙiz sijezderdiꞑ, ortalƅq komijtet pilenym qavlƅlarƅn çana sondajlardƅ talqƅlaj otƅrƅp, qarardƅꞑ durƅstƅƣƅ tuvralƅ ʙolceʙikce ajtƅp otƅrdƅq, ʙiraq Qazaqƅstanƣa kelgende, ʙiz kɵʙinese „Qazaqƅstannƅꞑ ɵzgecelikterin eske ala otƅrƅp“ dep çƅzƅp keldik..... Al, kəzir? Kəzir olaj emes. Nege ʙƅlaj? Yjtkeni ʙul çƅldardƅꞑ ʙedelinde ʙolƣan odaqtaƣƅ sotsijalijzm qurƅlƅsƅ, iri taʙƅstar Qazaqƅstannƅꞑ da ʙet ʙejnesin ɵzgertti. Biz əlden aq, ɵzimizdi odaqtƅꞑ aldƅꞑƣƅ qatardaƣƅ ʙɵlimderiniꞑ qatarƅna qosatƅn taʙƅstarƣa çetip otƅrmƅz“.

Sol kezdegi cƅqqan mƅna tɵmendegi dakuvmentter „Taʙƅsqa masajravdƅꞑ“ Qazaqƅstan ɵzgecelikterin ulƅ orƅscƅldƅq pen elemevdiꞑ çana „Solcƅldƅq“ asƅra siltevdiꞑ naqƅz saldarƅ ʙolƅp eseptelinedi. BK(ʙ)P Ɵlkelik komijtetiniꞑ ʙesinci plenyminiꞑ (1929-çƅldƅꞑ dekaʙiri) rezoluvtsijalarƅ men qavlƅlarƅnda ʙiz mƅnadajdƅ oqƅjmƅz:

„Eginci çaruvalar qandaj qarqƅn men qalqozƣa ajnaldƅrƅlsa, mal ɵsiryvci caruvalardƅꞑ da sondaj qarqƅn men qalqozdasuvƅna dem ʙerilsin“....

„....Mal өsiryvci kedej, orta caruvalardьꞑ çalpalama qalqozƣa ajnaluvь capcaꞑdatьlsьn“...

„....Sьr-Darьja, Oral, Aqtөʙe, Paʙlodar, Almatь өkirikterindegi ʙir sьpьra avdandardь çappaj qalqozdastьruv çumьsь çyrgizilsin. Bul өkirikterdegi çappaj qalqozdastьruvƣa çatatьn avdandardь ʙelgilev məselesin ʙir çetiniꞑ icinde qarap cьƣuv Өlkelik komijtettiꞑ ʙujrasьna tapsьrьlsьn, ʙulardь ʙelgilegende tek eginci avdandardь ƣana emes, onь men qatar mal өsiryvci avdandardь da, maqta egyvci avdandardь da qamtuv çaƣь eskerilsin, qalqozdastьruvdьꞑ qarqьnь ʙir çьldьꞑ icinde qalьqtьꞑ ʙarlьƣьn tolьq tartatьn etip ʙelgilensin....“.

Өlkelik Komijtet өziniꞑ qavlьlarьnьꞑ ʙirinde (1929-çьldьꞑ dekaʙiri) mьnadaj derektip ʙeredi:

„Negizgi mal caruvacьlьƣь avdandarьnan iri-iri mal qalqozdarьn ujьmdastьruvƣa ajrьqca nazar salьnsьn, olardьꞑ ujьmdasuv pormasьn mal sapqozdarьnьꞑ өndiris çosparlarь men nьq ʙajlanьsьp, ʙir ьꞑƣaj caruvacьlьq komʙijnatь ʙolьp qurьluvь eskerilsin“.

1930-çьldьꞑ 13-peʙralьndaƣь „çappaj qalqozdastьruv avdandarьnda partija-çurtcьlьq çumьsьn çyrgizyv çana qalqoz ujalarьnьꞑ kezektegi mindetteri tuvralь“ qararьnda өlkelik komijtet çergilikti qьzьmetkerlerdi „...ʙudan ʙьlajda qalqozdardь nьƣajtuv çajьnda ynemi tьnʙastan çumьs istep, өndiris quraldarьn naƣьz tolьq ortaqtastьruv negizine syjene otьrьp, qalqozdardь tөmengi satьsьnan çoƣarƣь (өrtel, kommvna) satьsьna ajnaldьruvƣa ʙarlьq çaƣdajdь çasavƣa“ dep ʙaƣьttajdь.

Qalqozdastьruvdь „Solcьldьq“ çedeldetyv, kөcpeli çana çartь kөcpeli avdandarda qalqozdastьruvdьꞑ əli de өtpegen satьsьnan attap өtyv, alьp-qalqozdar men qalqoz-sapqoz komʙjnattarьn ornatuv men qatar, өlke ʙascьlьƣь ec ʙir qaçetti əzirliksiz otьrьqcьlandьruvdь çedeldetyv sajasatьn çyrgizdi. Mьsalь Өlkelik komijtettiꞑ ʙesinci plenymi ʙьlaj dep qavlь etken: „otьrьqcьlandьruv çumьsьn çedeldetip, otьrьqcьlanuvcь eldiꞑ caruvacьlьƣьn nьƣajtuv isteriniꞑ çosparьn çasaƣanda otьrьqcьlandьruv çumьsьn, otьrьqcьlanatьn kedej, orta caruvalardьꞑ ʙөrin 100 prosent qalqozdastьruv negizinde çyrgizyv çaƣь kөzdelsin“. BK(ʙ)P Өlkelik komijteti men qalьq komijssarlar Soʙeti ʙirigip cьƣarƣan ʙir derektiʙinde mьnadaj mindet qojadь: „1932-çьlƣь çosparlь tyrdegi otьrьqcьlandьruv çumьsь kөcpeli, çartьlaj kөcpeli eꞑʙekci caruvalardь tygel qamtьjtьndaj ʙolsьn, əjtevir otьrьqcьlandьruv isi 1933-çьlda tygel ajaqtalatьn ʙolsьn“.

Otьrьqcьlandьruv men qalqozdastьruv taravьndaƣь partija çolьn ʙurmalavcьlьq, soʙettik, caruvacьlьq çana mədenijettik qurьlьstьꞑ ʙasqa taravlarьndaƣь da partija sajasatь men praktijkasьn, onь men qatar partija çumьsьnьꞑ dəl ədisinde de soraqь tyrde ʙuzuvcьlьq pen uctasьp ketti.

Өlkelik komijtettiꞑ altьncь plenymi Өlkelik Komijtet pen çergilikti partija ujьmdarьnьꞑ qatelerin ajta otьrьp, mьnalardь atap kөrsetti:

„Avьlda ujьmdastьruv, sajasat çana kөpcilik-tysinis çumьstarь çyrgizilmedi, olardьꞑ ornьna kileꞑ „qurƣaq əkimcilik,“ navqancьlьq ədisteri çyrgizildi“...

„Ult məselesindegi ʙas qavьp ʙolƣan ulь orьs ultcьldьƣьna qarsь keꞑ tyrde ynemi çyrgizilgen kyres ʙolƣan çoq, ult mədenijetin quruvda naƣьz ʙolceʙiktik naqtьlь çumьs ʙolƣan çoq, Soʙet, caruvacьlьq aparattarьn çergiliktendiryv isi elevsiz qaldьrьldь, qalьꞑ eꞑʙekciler çurtcьlьƣьna enternatsijonaldьq tərʙije ʙeryv çaƣьnan da ynemi çumьs istev eskertilmedi“.

„Өz ara sьn ʙolƣan çoq, tөmengi Soʙet çana partija ujьmdarnьꞑ kөp ʙuvьndarьnda ajnala kepildik ʙoldь, ʙojama ʙelsendi degenderdiꞑ

ʙir talaj slojь cьqtь, partija, Soʙet, Kooperatip çana caruvacьlьq ujьmdarьn çav, azƣandar çana ʙuzьlƣan elementter ʙasьp ketti . . . „

Partija çolьn ʙul sьjaqtь ʙurmalavcьlьq eꞑ ʙarьp turƣan avьr sajasьj-caruvacьlьq apatqa soqtьrmasqa amalь da ʙolmadь çana soƣan soqtьrdь da.

ʙascьlьqtьꞑ çurtcьlьqtan qacьqtavь, kɵz ʙojavcьlьq, çikcildik, yj iciniꞑ qurpьna ajnaluvcьlьq, ulь orьs ultcьldьƣь men çergilikti ultcьldьq aƣьmьnьꞑ ɵsyvi, sol kezdegi partija ujьmdarьnьꞑ ʙir talajьna (Kegen, Qaratal, Əvlije-Ata, Çaꞑa-arqa, Ajagɵz, ʙostandьq, Teplop, Taʙьn, Ɵktəʙir, Aral çana taƣь ʙasqalarь) sьjpattь nərse ʙolatьn. Qalqozdastьruv, alьptandьruv prosentiniꞑ soꞑьna çɵꞑkilyv, ɵndiris quraldarьn ortaqtastьruvdaƣь istelgen asьra siltevcilikter qaƣaz çyzinde ƣana qalqoz çasavƣa, ʙir sьpьra avdandardьꞑ caruvacьlьƣьn ʙyldiryvge soqtь. Asьra siltevcilikten zəʙirdi kɵʙinese kɵcpeli çana cala kɵcpeli mal caruvacьlьqtь avdandar kɵrdi.

Orьndardaƣь ʙolьp çatqan asьra siltevcilikterdi pajdalanьp, qulaqtar men ʙajlar Soʙetke qarsь maldardь çojuv ycin keꞑ tyrde kyres çyrgizdi. Ɵlkeniꞑ eski ʙascьlьƣьnьꞑ partija çolьn ʙurmalavcьlьƣь men asьra siltevciliginiꞑ saldarьnan Qazaƣьstan caruvacьlьƣьnьꞑ qancama kyjzegenin kɵz aldьna elestetyv ycin 1929-çьldьꞑ ʙasьnda ʙolƣan 30 mylijen ʙas maldan 1932-çьldьꞑ ʙasьnda tek ʙolƣanь 4,5 mylijen camasь qaluvь çetip çatadь. Mal sanьnьꞑ ojsьrap kemyvi, çalpalama kɵcpendilikti, mьꞑdaƣan panasьz ʙalalardь cьƣarƣan avьr azьq tylik qьjьncьlьƣьna soqtьrdь.

Partijanьꞑ ortalьq komijteti 1932-çьldьꞑ 17-sentəʙirindegi ɵziniꞑ qararьnda ɵlkelik komijtettiꞑ teris sajasatьn ajavsьz tyzep, Qazaƣьstannьꞑ mal caruvacьlьƣьn damьtuv men ʙarlьq qalьq caruvacьlьƣьn kɵteryvdiꞑ durьs çoldarьn ʙelgiledi. Ortalьq Komijtet kɵcpeli çana cala kɵcpeli mal caruvacьlьƣь avdandarь çajьnda mьnanь atap kɵrsetip ʙerdi: „ʙul avdandarda qalqozdardьꞑ eꞑ qolajlь pormasь ʙirlesken egincilik çana picen caʙuv seriktigi dep sanalsьn. ʙul avdandardьꞑ ɵzgeden erekce ɵzgecelikteri ʙolƣandьqtan, ɵzgeden ajьrьqca qazaqtьꞑ çeke ɵz pajdasьndaƣь malь yj ʙasьna 100 qoj, 8-10 tujaq sьjьr, 3-5 tyje çana 8-10 tujaqtaj yjirli çьlqьƣa dejin ʙoluvьna çol ʙerilsin" dedi. Soꞑь men ʙul qavlь asьra siltevcilikterdiꞑ, kɵcpeli çana cala kɵcpeli avdandardaƣь qalqozdastьruvdьꞑa jaqtalьp ʙitpegen satьsьn attap ɵtyvdiꞑ praktijkasьn qate dep tavьp, ʙykil partija ujьmьnan Qazaƣьstandaƣь mal caruvacьlьƣьn damьtuvƣa Kyc saluvdь talap etti.

Alajda Ɵlkelik komijtettiꞑ eski ʙascьlьƣь ɵz qatelerin ʙəlceʙikce mojьndavdьꞑ ornьna, ВK(в)P ortalьq komijtetiniꞑ qavlьsьn ʙəlceʙikce is çyzine asьruvdьꞑ ornьna, ol qavlьnь ɵzderiniꞑ qate sajasatьn maquldadь dep tysindirgisi keldi. Partija çolьn ʙurmalavcьlьqtьꞑ tamьrьna ʙalta capqan eski ʙascьlьqtь avьstьruv tuvralь ВK(в)P Ortalьq komijtetiniꞑ qavlьsь ʙoldь. Ɵlkelik komijtetiniꞑ qatcьsь ʙolьp, ВK(в)P ortalьq komijteti usьnƣan, ortalьq komijtettiꞑ mycesi Mirzojan çoldas sajlandь.

Qьsqaca ajtqanda Ɵlkelik komijtettiꞑ altьncь pilenyminiꞑ qarsaꞑьndaƣь kyjler, sol vaqьttaƣь Qazaƣьstandaƣь çaƣdajlar osьndaj edi.

Ɵlkelik partija Komijtetiniꞑ altьncь pilenyminiꞑ kyn tərtiʙinde yc məsele qaraldь: 1) astьq çьjnav men astьq dajьndav navqanьnьꞑ mindetteri; 2) avьldaƣь çumьs pen mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetydiꞑ mindetteri tuvralь, 3) partija kəpcilik çumьsьnьꞑ məseleleri. ʙul məselelerdiꞑ qaraluvь sol kezdegi Ɵlkelik partija ujьmьnьꞑ naqьz kyrdeli, ʙeldi mindetterinen tuvƣan edi. Respuʙlijkanьꞑ ʙykil qalьq caruvacьlьƣьn durьs ɵrkendetyvdiꞑ materijaldьq qorьn (ʙazь) çasav ycin az vaqьt-

tьŋ icinde azьq tylik qьjьncьlьqtarьn çojuv kerek ʙoldь. Bul mindet egin çьjnav men astьq dajьndav navqanьn ojdaƣьdaj өtkizyv men cecildi. Kөcpeli çana cala kөcpeli avdandardaƣь asьra siltevcilikti çojuv men mal caruvacьlьƣьn kөteryvge kөŋildi ajьrьqca saluv əsirese kөcpendilik pen kyresyv mindetin, kөcpendilerdi caruvacьlьq çaƣьnan ornalastьruvdьŋ mindetin cecti. Eŋ aqьr ajaƣьnda kelip, partija-kөpcilik çumьsьn çyrgizyvde өzgeris çasav, ʙarlьq ʙasqa məselelerdi ojdaƣьdaj cecyvdiŋ qaçetti çaƣdajь ʙoldь.

Altьncь plenym ʙolceʙiktik өz ara sьndь eŋ ʙarьp turƣan keŋ tyrde çyrgizyv uranь men өtti. Kөpke dejin sьrtqa cьƣalmaj kelgen partija çurtcьlьƣьnьŋ ʙelsendiligi plenymge qatьnasuvcьlardьŋ sөzderinde ornьn taptь. Plenymde sөjlengen sөzderdiŋ kөpciligi өlkeniŋ eski ʙascьlьƣьnьŋ qatelerin ʙatьl, ʙolceʙikce əckerelev, ʙul qatelerge tereŋ markisistik ʙaƣa ʙeryv partija ujьmьnьŋ aldьnda turƣan mindetterdi naƣьz is kөzi men talqьlav ʙoldь. Plenym өziniŋ qararlarьnda өlkelik komijtettiŋ eski ʙascьlьƣьnьŋ qatelerine çeterlik sьn ʙeryv men qatar, Өlkelik partija ujьmьnьŋ ʙolacaq çumьsьnьŋ keŋ tyrdegi proƣьrammasьn ʙelgilep ʙerdi. Bul proƣьrammanь is çyzine asьra otьrьp, Qazaƣьstannьŋ partija ujьmь 1933-çьldьŋ ʙedelinde aq asqar tavdaj taʙьsqa ije ʙoldь.

1933-çьl ʙolceʙiktik өz ara sьndь mejlince keŋityvdiŋ, ʙykil icki partija çumьsьnьŋ ʙir sьpьra çandanuvьnьŋ çьlь ʙoldь, çalaŋ əkimciliktiŋ praktijkasь men ynemi kyresyvdiŋ, kөpcilik-sajasat çana ujьmdastьruv çumьsьna çyre qaravcьlьq pen kyresyvdiŋ çьlь ʙoldь. Partija ujьmь ulь orьs ultcьldьƣь men qazaq ultcьldьƣьna qarsь partija men soʙet aparatьnьŋ kej ʙir ʙuvьndarьndaƣь ʙaj-qulaqtьq agentuvralarь men azƣan elementterge qarsь keŋ kyres actь. 1934-çьldьŋ qьŋuvarьnda caqьrьlƣan 8-өlkelik partija konperensijasь „qalqozdardь ujьmdastьruvcьlьq-caruvacьlьq çaƣьnan nьƣajtuv, qalqoz qurьlьsьna naqtьlь, kyndelikti ʙascьlьq etyv isinde kөcpendilik pen avьl caruvacьlьƣьn kөteryvde, əsirese mal caruvacьlьƣьn kөrkejtyvde 1933-çьl өzgeris çьlь ʙoldь“ dep atap өtti.

Lenindik-Stalindik ult sajasatьn durьs çyrgizyv arqasьnda, BK(ʙ)P ortalьq komijteti men Stalin çoldastьŋ çeke ʙasьnьŋ kөrsetken iri çərdemi men, Qazaƣьstan partija ujьmь, Mirzojan çoldas ʙastaƣan Өlkelik komijtettiŋ çaŋalanƣan sostaʙьnьŋ ʙascьlьƣь men, kəzirgi kezde Qazaƣьstannьŋ sotsьjaldь qurьlьsьnьŋ ʙarlьq tarvlarьnda asqar tavdaj taʙьstarƣa ije ʙoldь. 1929-1932-çьldardaƣь çyrgizilgen partijaƣa qarsь sajasat pen praktijkanьŋ saldarь tygelinen çojьldь. Çyz mьŋdaƣan ʙurьnƣь kөcpendiler caruvacьlьq çaƣьnan ornalastь, kөcpendiler tuvralь tek qana qajƣьlь este qalƣandar qaldь. Qazaƣьstannьŋ mal caruvacьlьƣь ʙurьn soŋƣь ʙolmaƣan qarqьn men өrlep keledi. Stalin çoldastьŋ derektiʙin is çyzine asara otьrьp, Qazaƣьstan cьƣьstaƣь sotsьjaldь mal caruvacьlьƣьnьŋ aldьŋƣь qatardaƣь өtireti, ʙykil Soʙetter odaƣьnьŋ mal caruvacьlьq ʙazь ʙolьp keledi. Qalqoz qurьlьsь çьl sajьn ʙekinip keledi. Kөp kecegi ʙolƣan azьq tylik qьjьncьlьƣь endi qajtьp kelmestej ʙolьp çojьldь. Respuʙlijkamьzdьŋ өnerli kəsiʙi asqar tavdaj өsip keledi. Pormasь ulttьq, məzmyni sotsьjaldьq-qazaqtьŋ Soʙettik mədenijetiniŋ qurьlьsь keŋ tyrde kөrkejip keledi.

Qazaƣьstan partija ujьmьnьŋ, Qazaƣьstan eŋʙekciler çurtcьlьƣьnьŋ taʙьstarь, өnerli kəsiptiŋ, MTS pen sapqozdardьŋ çyzdegen çumьscьlarьnьŋ çyzdegen qalqozcьlardьŋ Lenin ordьnьn, eŋʙek qьzьl tuvь men qurmet ʙelgisi ordьnьn nagratqa aluvda tolьq ʙaƣasьn aldь. Avьl caruvacьlьƣь men өnerli kəsip taraʙьnda erekce sinirgen eŋʙegi ycin, avьl caruvacьlьƣьndaƣь memlekettik çospardь artьƣь men orьndaƣanь

ycin ulь Stalinniꞑ cəkirti, Qazaƣьstan ʙolceʙikteriniꞑ ʙascьsь—Mirzojan çoldas Soʙetter odaƣьnьꞑ eꞑ çoƣarƣь nagьratь Lenin ordьnьn nagьratqa aldь. Mirzojan çoldastьꞑ ʙascьlьƣь men Qazaƣьstan Partija ujьmь az vaqьttьꞑ icinde osьndaj iri taʙьstarƣa ije ʙoldь.

Bygingi kynniꞑ taʙьstarьn ekcep qarasaq, Qazaƣьstan Qalьq caruvacьlьƣьnьꞑ damuvьndaƣь mundaj ylken çoldь ɵtyv, Ɵlkelik komijtettiꞑ altьncь pilenyminen ʙergi ɵtken 3 çьldьꞑ ʙedelinde mymkin emes sьjaqtь!

BK(ʙ)P Ɵlkelik komijtetiniꞑ altьncь pilenyminiꞑ ʙasьlьp otьrƣan stenogrammasь*) Qazaƣьstan respuʙlijkasьnьꞑ soꞑƣь yc çьlda tapqan asqar tavdaj taʙьstarьnьꞑ seʙepterine tuçьrьmdь çavap ʙeredi. Bul taʙьstardьꞑ seʙeʙi partija çolьn durьs, ustamdь çyrgizyvde, Lenindik-Stalindik ult sajasatьn durьs, ustamdь tyrde is çyzine asьruvda. Partija çolьn ʙurmalavdьꞑ, ult məselesi çajьndaƣь Lenin-Stalin ƣьlьmьn elevsiz qaldьruvdьꞑ qandaj kesirli nətijçege soƣatьnьn kɵrsetyv men qatar, altьncь pilenymniꞑ stenogrammasь Lenindik-Stalindik ƣьlьmdь Qazaƣьstandaƣь sotsьjaldь qurьlьstьꞑ naqtьlь çaƣdajьna qoldanuvdьꞑ ylgisin kɵrsetedi. Bul tarьjqьj dokuvment BK(ʙ)P Ɵlkelik komijtetiniꞑ altьncь plenyminiꞑ stenogrammasьnьꞑ maꞑьzь men ʙaƣalьƣь osьnda. Bul dokuvmentti oquv ult respyplijkasьnda istevci ər ʙir ʙascь qьzmetkerge, ər ʙir partija ʙelsendisine, onьꞑ ʙygin taꞑdaƣь kyndelik praktijkalьq çumьsьna ylken çərdem ʙeredi.

Bykil partija ujьmьnьꞑ çumьsь

Qalqoz sьjaqtь ujьmdasqan ʙerik caruva, taʙьjƣat kycin de çeꞑetindigin ʙьjьl taƣь da acьq kɵrsetti. Bьjьl əve rajь qancalьq qubьlmalь ʙolsada, eginimiz çaman cьqqan çoq. Astьqtь mol alƣalь otьrmьz. Osь kyndegi astьq ʙastьruv çumьsьnьꞑ təçirijʙesi—astьqtь mol alatьndьƣьmьzdь kɵrsetip otьr. Bul məcijnalь teqnijkanьꞑ, qaloqzdaƣь adal eꞑʙektiꞑ arqasь.

Çьldaƣьƣa qaraƣanda, ʙьjьl kɵp avdandarda egin qavьrt erte pisti. Kɵzir kyzdikpen çazdьq ʙijdaj da, arpa men sulь da qatar pisip, orьlьp çatьr. Oꞑ tystiktegi avdandarda ʙьjьl tarь da erte pisti. Mine, osьnьꞑ ʙarlьƣь egin oruv çumьsьnьꞑ qavьrt kelip, kɵp qьjьncьlьqtar ʙolatьndьƣьn kɵrsetip otьr.

Biraq, ʙizdiꞑ egin oruvƣa kirisken oʙlьstarьmьz osь çaƣdajlardь aldьn ala eskere ʙilmedi, çьldaƣь „yjrencikti“ ədetine salьp, vaqьttьꞑ kɵʙin „çьjьnьp-terinyv“ men ʙosqa ɵtkizdi. Egin oruv çumьsьn ʙirden qьzuv ʙastap, qoldaƣь məcijnelerdi, əsirese komʙajьndь durьstap tolьq pajdalana ʙilmedi. Onan—soꞑ, pisken egindi cetinen, qolma-qol ora ʙeryv çumьsьn Oꞑ tystik pen Almatь oʙlьstarь ujьmdastьrƣan çoq. Qaraƣandь men Cьƣьstьꞑ oraqqa kirisken avdandarьnda da osь qalьp ʙar.

Cьƣьs Qazaƣьstandaƣь Kijrop avdanь egin oraƣan çappaj ʙastadь. Kijrop atьndaƣь qalqozdьꞑ komʙajneri Truʙacop çoldas alƣacƣь kyni „Kommuvnar“ komʙajьnь men 20 gektar egin ordь. Sol qalqozdaƣь Kyznetsop kynine 16 gektar, Borocьjlop qalqozьndaƣь Semenop kynine 11 gektar egin ordь. Biraq, Kyjʙicip qalqozь komʙajьnƣa durьs uvcaske

---

*) BK(ʙ)P Qazaƣьstan ɵlkelik komijtetiniꞑ tarьjqьj altьncь plenyminiꞑ stenogrammasь ʙasьlьp cьƣadь.

ʙөlip ʙermej, çumьs qarqьnьn ʙөgep otьr. Basqa qalqozdarda osьndaj. Mine, ʙul Oņ tystik pen Almatьnьņ alƣacqь qata, kemciliktерinen saʙaq almaƣandьq. Bul kemcikikterdi tez tyzev kerek.

Bul sьjaqtь ylken qatalьqtan respuʙilijkamьzdьņ ʙasqa oʙьlьstьrь avdandarь men MTS tarь saʙaq aluvь kerek, Qazaƣьstan çer qalьq komijssarьjatьnьņ məlimetine qaraƣanda, aƣustьņ 1-ne dejin 383,296 gektar egin orьldь. Munьņ icinde komʙajьn men orьlƣanь 74,980 gektar. Qoldaƣь məlimetke qaraƣanda, egin oraƣь ʙastalƣannan ʙeri Batьs Qazaƣьstan oʙьlьsь ʙir komʙajьn men 107.8 gektar, Almatь oʙьlьsь 29.2 gektar, Almatь qalasь 52,5 gektar, Oņ tystik Qazaƣьstan oʙьlьsь 114.0 gektar egin orƣan. Syjtip, egin oruv çumьsь ʙastalƣannan ʙeri respuʙilijkamьz ʙir komʙajьn men orta esep pen alƣanda 30.0 gektar egin ordь. Mine osьnьņ ʙarlьƣь komʙajьndь durьs pajdalana almaj otьrƣandьqtь kөrsetedi. Bul çaƣdaj çergilikti partija ujьmьna ylken daʙьl ʙoluv kerek. Qolda ʙar məcijnalardь, əsirese, komʙajьndь ʙulaj pajdalanuv partija men ykimet aldьnda, ʙykil çyrtcьlьq aldьnda ylken qьlmьs ekenin tysinetin vaqьt çetti, osьlardan tijisti qortьndь cьƣarьp, çumьstь durьstap ujьmdastьruv—partija ujьmdarьna ylken sьn.

Munьņ seʙeʙi ne? Oņ tystik pen Almatь oʙьlьstarь komʙajьndь ʙьjьlda ʙaƣalamaj otьr. Tyrkistan (avdandьq partija komijtetiniņ sekretarь—Ьzʙanьp çoldas) men Cəvildir (avdandьq partija komtjtetiniņ sekretarь Çəlelip çoldas) ʙascьlarь „egin alasa (?), komʙajьn men oruvƣa kelmejdi (?)“ degen teorьjanь cьƣardь. Bul dəlel emes, sandьraq! Komʙajьn—qandaj egindi ʙolsa da, alasa cьqqanьnda, ʙijiginde, ora aladь. Tek komʙajьnnьņ çumьs istevin ujьmdastьra ʙilyv kerek. Teqnijkanьņ tilin ʙilyvge mojnь çar ʙermejtin, çumьstьņ ujьmdastьruv çaqьn avьrsьnatьn cenevnikter ƣana, avьl—caruvacьlьq çumьstarьnda teqinijkanь ʙarьnca tolьq qoldanьp, onьņ kycin sarqa pajdalanuvƣa ʙuqpantaj qarsьlьq çasajtьndar ƣana komʙajьndь çamandajdь.

Almatь men Oņ tystik Qazaƣьstannьņ oʙьlьstьq partija komijtetteri komʙajьnƣa qarsь cьqqan qьlьqtarƣa vaqьtьnda tьjьm sala ʙilmedi. Əveli, Oņ tvstik Qazaƣьstan oʙьlьstьq partija komijteti komʙajьn men egin ʙastьruvƣa ruqsat etip, Ortalьq, Өlkelik partija komijtetteriniņ plenymderi cьƣarƣan qavlьƣa qajcь keletin qavlь aldь.

Cəvilder avdanьndaƣь 9 komʙajьn yjenniņ 25 nen yjeldiņ 20-na dejin 92 gektar aq egin ordь. Almatь MTS (dijrektorь Carьj) „Qьzьl—tuv“ qalqozьna yjeldiņ 11-de ʙergen komʙajьnьn yjeldiņ 16-da qajtьp alьp, qalqozdьņ pisken eginin tөgip—cacuvƣa seʙepci ʙoldь. Qaskelen, Keles, Mirzojan, Krasnogor MTS tarь çumьs ʙasьnda çьlçьmalь masteriskoj ujьmdastьrmaƣan, maj vaqtь men çetkizilmegen, komʙajьndaƣь astьqtь alatьn kөlik pen macьjnalar ʙөlinʙegen.

Komʙajьn men egin oruv planьn asьra orьndap, komʙajьndь tolьq pajdalanuv ycin, osь kemcilikterdiņ, eņ aldь men komʙajьnƣa qarsь pikirdi çojuv kerek. Onan soņ komʙajьndь çumьsqa cьƣardьq degenge məz ʙoluvdь qojьp, onьņ çumьstь çaqsь istevin sөzsiz qamtamasьz etyv kerek. Əsirese, komʙajьn egin orьp çatьr dep, çumьstь өnimdi istev çaqьn qamdamav kөz ʙojavcьlьq ʙoladь.

Ordendi komʙajnerler ʙьltьrƣь qarqьnnan ʙьjьlda tanƣan çoq-Qajta, ʙьltьrƣьsьnan asьrьp tysip otьr. Batьs Qazaƣьstan oʙьlьsьndaƣь Ijsajьp MTS nьņ ər ʙir komʙajьnь osь kynniņ өzinde aq 335 gektardan egin orьp otьr. Bul MTS taƣь komʙajnerler arasьnda staqanьpcьlar qozƣalьsьn ujьmdastьruvƣa murьndьq ʙolьp, ylgi kөrsetken ordendi komʙajner Logʙijnenko çoldas. Ol, kynine 60 gektardan egin ordь. Lьjsenko, Kʙacenko, Starcьjlop degen komʙajnerler Logʙijnenkodan qalьsqan çoq. Mundaj komʙajnerler ʙizde az emes.

Eꞑʙekci qazaq MTS da (Almatь oʙlьsь) Rьspemʙetiʙa degen komʙajner qazaq əjeli kynine15,3 gektardan egin ɵradь, komʙajnerdiꞑ ʙuvnkerindegi astьqtь çyrip ʙara çatьp (komʙajьndь toqtatpaj) tysiredi. Sol MTS taƣь Luvngin, çaꞑa cəri MTS daƣь (ʙuda Eꞑʙekci qazaq avdanьnda) Qimcenko men Tijtajьp çoldastar da çaqsь çumьstьꞑ ylgisin kɵrsetip otьr.

Biraq, aldьnƣь qatarlь komʙajnerlerdiꞑ taʙьsьna ƣana mastanʙav kerek. Staqanьpcь komʙajnerlerdiꞑ ylgisin ʙykil komʙajnerler armьjasьnьꞑ ijgilikti isine ajnaldьruv kerek. Almatь men Oꞑ tystikte dəl osь çumьs ʙolmaj otьr. Bul çɵnde Batьs, Aqtɵʙe çana Cьƣьs Qazaqьstan oʙlьstarь da maqtana almajdь. Partija çana soʙet ujьmdarь staqanьpcьlar qozƣalьsьna ʙascьlьq etyvge mindetti. Barlьq komʙajnerleri normasьn asьra orьndap, çumьstь tygel çaqsь istegen MTS pen sapqozdьꞑ dijrektorlarь ƣana egindi komʙajьn men çaqsь ordьq dep maqtana aladь. Onan soꞑ normasьn asьra orьndap, çumьstь çaqsь istevde komʙajnerlerge çaƣdaj çasav kerek, mindet osь.

Bizde komʙajьn ƣana emes, molotijlke, loʙogirejka çana egindi ɵzi orьp ʙavlajtьn macьjnalardь tolьq pajdalanuv kerek. Bularsьz egin oruv çumьsьn tez ʙitiryv mymkin emes. Biraq, çergilikti ujьmdar ʙularƣa əli kɵꞑil ʙɵlmej keledi. Bul ylken qata.

Egindi oruv çumьsьn kycejtken de onь men majalav, ʙastьruv çumьstarьn qatar çyrgizip, memleketke astьq tapsьruv, qarьz tuqьmdь qajtaruv, MTS qa tɵlenetin zattaj aqьnь tɵlev çumьstarьn tezdetyv kerek. Çumьstь osьlaj ujьmdastьrƣanda ƣana egin tɵgilip—cacьlmajdь, Stalin ajtqan 7-8 milijart put astьq ycin kyresyv mindetin iske asьruvƣa cьndap kirisken ʙolamьz.

E. Qalьmʙetip

Soƣьsqa qarsь kyn

1929-çьlь ʙolƣan kommunis ijnternatsijonalьnьꞑ atqaruv komijtetiniꞑ X-pilenymi 1-aƣus kynin ijmperijalijstik soƣьsqa qarsь kyn ʙolsьn dep qavlь alƣan ʙolatьn. Sonan ʙeri çer çyziniꞑ proletarьjatь çьl sajьn 1-aƣustь ɵtkizip otьradь.

Soƣьs qavpь artqan sajьn proletarьjattьꞑ soƣьsqa qarsь, ʙejʙitcilik ycin kyresiniꞑ maꞑьzь arta tysedi. Bejʙitcilik ycin kyrestiꞑ maꞑьzь əsirese ʙьjьl artьp otьr. Yjtkeni, 1914-çьldan ʙeri soƣьs qavpь osь kyndegidej kycti ʙolьp kɵrgen emes. Sondьqtan soƣьsqa qarsь kyresimiz kyceje tysyvi kerek, ʙurьnƣьdanda arta tysyvi kerek. Kɵpciliktiꞑ soƣьsqa qarsь kyresin tek 1-aƣus kyni ƣana emes, onan soꞑda ynemi ydetip, soƣьs qavpьn ʙoldьrmavƣa ʙykil proletarьjattь, ʙarlьq ʙejʙitcildikti tilevcilerdi ujьmdastьruv, ʙir ьꞑƣaj majdandь ьꞑƣajtuv-negizgi mindet ʙolьp sanaladь.

Soƣьs qavpьnьꞑ negizgi seʙeʙi ne?

Roj—Goʙard mьrza „sizdiꞑce kəzirgi soƣьs qavpьnьꞑ negizgi seʙeʙi nede“ dep ʙergen savalьna Stalin çoldas „kapijtalizmde“ dep çavap ʙergen ijmperijalijstik soƣьs kapijtalizimnen ʙoladь, kapijtalizim, pacijzim çojьlmaj ijmperjalijstik soƣьstь tuvƣьzatьn seʙep çojьlmajdь, ijmperijalistik çoƣьstь myldem çojuv ycin kapijtalijzimdi çojuv kerek. Kapijtalijzim—soƣьs, sondьqtan ʙejʙitcilik ycin kyres, soƣьsqa qarsь kyres, pacijzmge, kapijtalijzimge qarsь kyres ʙolьp taʙьladь.

Sotsijalijzim—ʙejʙitcilik. Keꞑes ykimetiniꞑ sajasatь—ʙejʙitcilik sajasatь, Bizge soƣьstьꞑ ec ʙir qaçettigi çoq, yjtkeni ʙizge ʙirevdiꞑ çeriniꞑ keregi coq, ʙizge otar kerek emes, ʙizge ɵzimizdiꞑ çer ʙajlьƣьmьz, cijki zatьmьz çetedi, el qanav maqsatь ʙizde çoq, ʙiz pajda ycin kyrespejmiz,—eꞑʙekcilerdiꞑ turmьsьn oꞑdav ycin kyersemiz, ʙizdiꞑ memleket sotsьjaldь memleket, sotsьjalijzim—ʙejʙitcilik.

Soƣьs qavpь kyn sanap artuvda. Soƣьs qavpьnьꞑ munan ʙurьn ʙolmaƣan tyrde kycejyvin mьna paktilerden ajqьn kɵryvge ʙoladь: Ijtalija, Əʙessenijanь çavlap aldь, Çaponьja ʙir nece çьldan ʙeri Qьtajdьꞑ çerin-elin çavlap aluvda, Germanija 1936-çьlь 7-martta Rejin Zonasьn ʙasьp aldь, soƣьs quraldarь ɵsyvde, soƣьsqa dajьndьq, qaruvlanuv kycejyvde. Ijtalija men Germanija pacijsteriniꞑ Ijspanija pacijsterine çərdemdesyvi ijmperjalestik soƣьs sajasatь men tьƣьz ʙajlanьstь.

Stalin çoldas Roj-goʙard mьrza men əꞑgimesinde ʙьlaj degen:

„—Meniꞑ ojьmca, soƣьs qavpьnьꞑ eki ocaƣь ʙar. Birinci ocaƣь Qьjьr cьƣьsta, Çaponijanьꞑ zonasьnda. Meniꞑ ajtьp otьrƣanьm—Çapon əskerijleriniꞑ ɵzge memleketterdi qorqьtьp, ʙir nece qajьra ajtqan sɵzderi. Soƣьstьꞑ ekinci ocaƣь Germanija zonasьnda. Eꞑ qavьptьraƣь qajsь ekendigin kesip ajta qojuv qьjьn, ʙiraq, ekevi de ʙar, ekevi de əreket istep çatьr. Soƣьs qavpьnьꞑ osь negizgi ocaqtarьna qaraƣanda Ijtalija-Əʙessenija soƣьsь çaj oqьjƣa: Kəzir kɵʙirek ʙelsendilik kɵrsetip otьrƣanь Qьjьr cьƣьstaƣь qavьp ocaƣь ʙolьp otьr. Alajda, ʙul qavьptьꞑ kindigi Evropaƣa avьp ketyvi de mymkin“.

Gaponijanьꞑ ijmperijalesteri, əskerijleri keꞑester odaƣьna qarsь „ylken soƣьsqa“ ʙar kyci men dajarlanuvda. Çaponija ʙiz ʙen soƣьspav tuvralь pakt çasavƣa qarsь ʙolьp keledi, keꞑes cek aralьƣanda ynemi proʙakatsijalar çasavdь toqtatpaj keledi, Manƣol qalьq respyʙlijkasьnьꞑ cek aralьƣьnda çançaldar cьƣaruvьn qojmaj keledi, qaruvlanuvьn kycejtken ystine kycejtyvde. Osьnьꞑ ʙəri qьjьr cьƣьsta ʙejʙitcilikke zor qavьp tuvƣьzьp otьr.

Germanijanьꞑda qaruvlanuvь kyn sanap ɵsyvde. Ɵnerli kəsip, ʙarlьq caruvacьlьq soƣьsqa ʙejimdelip otьr. Dijplomatijanь da soƣьsqa ʙejimdep otьr. Kycti əve plotьn ujьmdastьrdь, rejin zonasьnda mьqtь soƣьs plotsadarmьn çasap çatьr, meqanijkelendirgen əskeriniꞑ 1,500 tankisi ʙar. Qaruvlanuv proƣьramьn artьƣь men orьndavda, Germanija negizgi kycin kyn cьƣьsqa qarsь soƣьsuvƣa dajarlavda. Osьnьꞑ ʙəri Evropanьꞑ ortalьƣьnda,Germanija zonьnda ʙejʙitcilikkə zor qavьp tuvƣьzьpotьr.

Germanija, Çaponija, Ijtalija soƣьs qumarlardьꞑ soƣьs odaqtarьn ujьmdastьruv əreketinde.

Soƣьs qavpьnьꞑ artuvь men ʙirge ʙejʙitcilik dostarьnьꞑda kycteri artuvda. Bul çɵninde Stalin çoldas Roj-goʙard pen əꞑgimesinde ʙьlaj degen:

„Munь aldьn ala ajtuv mymkin emes. Soƣьs tutqьjьldan ʙurq ete tysyvi mymkin. Kəzirgi zamanda soƣьs çarьjalanьp ʙastalmajdь. Soƣьs qalaj ʙolsa solaj ʙastaladь. Biraq, ekinci çaƣьnan, men ʙejʙitcilik dostarьnьꞑ pozijtsijalarь nьƣajьp keledi dep ʙilemin. Bejʙitcilik dostarь isti acьq istej aladь, olar çurtcьlьq pikiriniꞑ kycine syjenedi, olardьꞑ qolьnda, mьjsal ycin ajtqanda, ulttar lijgasь sьqьldь quraldarь ʙar. Bul ʙejʙitcilik dostarьnьꞑ artьqcьlьq çaƣь. Bulardьn kyci sol -ʙulardьꞑ soƣьsqa qarsь əreketi qalьqtьꞑ qalьꞑ ʙuqaralarьnьꞑ tilegine syjenip otьr. Bykil çer çyzinde soƣьstь kɵksep otьrƣan ʙir qalьq çoq. Al, endi ʙejʙitctliktiꞑ duspandarьna kelsek, olar isti amalsьzdan çasьrьn istep otьr. Bul ʙejʙitcilik duspandarьnьꞑ osal çaƣь. Olar dəl osьnьꞑ saldarьnanda, əʙden ymit yzgennen kejingi əreket retinde, soƣьs avantuvrasьna kirisip ketyvi mymkin“.

Bejʙitcilik dostarьnьꞑ majdanьn nьƣajtatьn bir sьpьra asa maꞑьzdь çaƣdajlar ʙar: Çaponija men Germanija sьjaqtь soƣьs qumar memleketterdiꞑ icki osaldьqtarь (ʙuqaranьꞑ narazьlьƣь, caruvacьlьq, qarçь, cijki zat, sьrtqь çaƣdajlarьnьꞑ osaldьƣь), keꞑester odaƣьnьꞑ qalьq aralьq ʙejʙitcilik kyresinde alьp otьrƣan ornьnьꞑ nьƣajuv ystine nьƣajuvь, SSSRdьꞑ qorƣampazdьƣьnьꞑ artuvь, ʙir ьꞑƣaj qalьq majdanь, onьꞑ Pransija, Ijspanija, Angilija, Polcьdaƣь çana ʙasqa da memleketterdegi taʙьstarь, Germanija pacijzimi caʙuvьlь qavpьnda otьrƣan usaq memleketter (Ceqoslaʙakija taƣь ʙasqalar), əzirgi çaƣdajda soƣьstь kerek qьlmaj otьrƣan iri kapijtalijstik memlekette (Pьransija)—mine, osьnьꞑ ʙarlьƣь ʙejʙitcilik dostarьn, ʙejʙitcilik majdanьn nьƣajtadь. Bul çaƣdajda ʙejʙitcilik majdanь çeꞑip cьƣa aladь, çer çyzindegi ʙejʙitcilik tilevciler ujьmdasьp, ʙelsendi kyresse soƣьstь ʙoldьrmavƣa ʙoladь, soƣьs qumarlardьꞑ qol ajaƣьn ʙajlap, soƣьs otьn tutandьra almajtьn çaƣdaj çasav kerek.

Pacister aldь men keꞑester odaƣьna qarsь soƣьsuvdь maqsat etip otьr. Keꞑester odaƣь çer çyzi eꞑʙekcileriniꞑ otanь. Keꞑester odaƣьnьꞑ qorƣampazdьƣьn nьƣajtuv-ʙejʙitcilik majdanьn nьƣajtuv ʙolьp cьƣadь. Qьzьl—əskerimizdi, qьzьl tuvlь əve plotьmьzdь nьƣajtajьq, otanьmьzdьꞑ caruvacьlьƣьn nьƣajtajьq, aso-ʙьjaqьm çumьsьn çandandьrajьq, ər ʙir eꞑʙekci ɵziniꞑ sotsьjaldь otanьn qorƣavƣa dajьn ʙolsьn.

Çasasьn ʙejʙitcilik!

Çojьlsьn soƣьs!

Çojьlsьn pacijzim!

Çer çyziniꞑ eꞑʙekcileri otanь SSSRdь qorƣavƣa attanьꞑdar!

1—aƣus—soƣьsqa qarsь kyn-osь urandar men ɵtedi.

Aʙijatsija kyni

Çьl sajьn 18-aƣus kyni ulь otanьmьzdьꞑ çurtcьlьƣь aʙijatsija mejramьn tojlajdь.

Bul kyni-ʙykil çer çyzindegi ezilgen taptьꞑ syjikti kɵsemi, adam ʙalasьnьꞑ danьcpanь ulь Stalin tərʙijelep, mɵpelep ɵsirgen soʙettiꞑ qьzьl suꞑqarlarь ɵziniꞑ keremet məcijnelerimen kɵkte çyzedi.

Bul kyni-ʙaqьttьꞑ ʙesiginde terʙelgen ulь Soʙet eliniꞑ çurtcьlьƣь Lenin-Stalin partijasьnьꞑ sara çol ʙascьlьƣь arqasьnda ɵz kyci, ɵz ьntasь men qurьp alƣan ɵz aʙijatsijasьnьꞑ kycin sьnajdь. Onьꞑ qancalьqtь ɵskendigin ʙajqap, kelesi kynderdegi isterin ʙelgilejdi. Өz əve kemeleriniꞑ az çьldardьꞑ icinde adam ajtqьsьz ɵskendigin kɵredi. Өz ortasьnan, ɵz qatarьnan cьqqan qьzьl suꞑqarlarьnьꞑ erlik, ʙatьldьq, çyrektilik, ɵçettilik çana taʙandьlьq qasijetterine syjinedi.

Aʙijatsijanьꞑ alatьn ornь zor. Bolacaq soƣьsta aʙijatsijanьꞑ erekce orьn alьp, cecyvci rɵlde ʙolatьndьƣь sɵzsiz. Ol soƣьstьꞑ ʙygin ʙolmasa erteꞑ ʙurьq ete qalatьndьƣь da gymənsiz. Seʙeʙi soƣьs qavpь ɵte zor.

Soƣьsqa çan talasьp, dajьndalьp çatqan kapijtal memleketteri ʙasqa soƣьs quraldarь men ʙirge aʙijatsijanь da ʙarьnca kycejtip çatьr. Kapijtal memleketindegi əskerij zapastь strojda turƣan samoletterdiꞑ sanь ʙir nece ret ɵsti. Çaponijanьꞑ əskerij zapastь strojdaƣь samoleti 1932-çьlь 870 ʙolsa, 1936-çьlƣa dejin 1950 ge çetip otьr. Bul sьjpьr, Mancьçurijanь ɵzine ʙaƣьndьrьp, onь soʙet odaƣь men soƣьsuvƣa plotsadarьm etip otьrƣan, Çaponija ijmperijalijzimniꞑ soƣьsqa parmenimen

dajьndalьp çatqandьƣьn taƣь da ajqьndajdь. SSSR ƣa qarsь tisin qajrap otьrƣan pacister Germanijasь da osь yc çьldьꞑ icinde əskerij zapastь strɵjdaƣь samoletin 1700 ge çetkizdi. Osь çьldardьꞑ icinde pacister Ijtalijasь 1800 ge, Qurama Amerijka ctatь-2000, Əngilija-1750 ge çetkizdi. Aʙijatsijanьꞑ kəzirgi soƣьsta cecyvci rɵlde ʙolatьndьƣьn Ijtalija-Əʙessenija soƣьsь da ajqьndaj tysedi.

Bul çьldardьꞑ icinde ʙizdiꞑ soʙet aʙijatsijasь da kɵp alƣa ketti. Soʙet çurtcьlьƣьnьꞑ qatьnasь men qurьlƣan, soʙet çurtcьlьƣьnьꞑ myddesine çumsalatьn ʙizdiꞑ aʙijatsijamьz qarьctap ɵsti.

Otan qorƣav qalьq komijssarьnьꞑ orьn ʙasarь, soʙetter odaƣьnьꞑ marcalь M. N. Tuvqaceʙskij çoldas ʙьlaj degen:

„Bizdiꞑ soʙetter odaƣьnьꞑ çeri ʙajtaq mol, çavdьꞑ aʙijatsijasь ʙizdiꞑ ɵnerli kəsip kindikteriniꞑ kɵʙine caʙuvьl çasaj almajdь, al ʙizdiꞑ kelecekte ajqasьp qalarlьqtaj çavlarьmьzda mundaj artьqcьlьq çoq.„ /„Odaqtьq Ortalьq Atqaruv komijtetiniꞑ ekinci sesijesindegi sɵjlegen sɵzinen"/.

Soʙet aʙijatsijasьnьꞑ dəreçesi san, sapa çaƣьnanda ʙurьnƣьdan kɵp ilgeri ketti. Eger 1931-çьlь ʙar aʙijatsijamьzdь 100 % dep alƣanda, onьꞑ 1935-çьlь 330 %. ʙolьp otьrƣanьn kɵremiz. Soƣьs aʙijatsijamьz ʙen ʙirge azamattьq aʙijatsijamьzda adam ajtqьsьz ɵsti. Soʙet eliniꞑ qala, dalasьndaƣь əve ʙajlanьsь mejlince kycejdi. Burьnƣь mecev çatqan Qazaƣьstan, Qьrƣьzьstan, Tyrkmenstan sьqьldь ult respyʙlijkeleriniꞑ negizgi ɵndiris, qala aralarьna əve qatьnasь ornadь. Soʙet samɵleti arqanьꞑ dalasь men, saƣьmdanƣan Qьzьl qumnan qalьqtap ɵtetin ʙoldь. Soʙet samɵleti mьꞑdaƣan tonnь çykti otanьmьzdьꞑ ana cetinen mьna cetine vaqьtьlь çetkizetin ʙoldь.

Biz aʙijatsijamьzdь sotsьjaldь avьl caruvacьlьƣьmьzdьꞑ ɵrkendevine çumsaj ʙildik. Onьꞑ sotsьjaldь egin caruvacьlьƣьmьzdь zьjandь çəndikterden qorƣavdaƣь alƣan ornь ylken. Aʙijatsijamьzdьꞑ mьꞑdaƣan gektar egindik sotsьjaldь yvcəskelerimizdi apattan aman saqtap qaluvdaƣь tijgizgen çərdemi esten cьqpastaj. Aʙijatsijamьzdьꞑ den savlьq saqtav çumьsьnda tijgizgen çərdemi az emes. Bezgek avьruvьn çuqtьratьn çyzdegen ga çerge samɵlet pen dəri seʙildi.

Bul ulь Stalinniꞑ indystrijalijzatsija çolьndaƣь tapqan kɵrnekti taʙьsьmьz. Soʙet qalqь aʙijatsьjanь ʙaƣalaj ʙilctin, qattь syjetin ʙoldь. 1933-çьldan ʙastap tojlanьp otьratьn aʙijatsьja mejramь qalьq mejramьna ajnaldь. Aʙijatsija teqnijkasьn yjrenyvge soʙet çurtcьlьƣьnьꞑ, əsirese çastardьꞑ ьntasь arttь. Planerijzm, paracuvtijzm- çurtcьlьqtьq iske ajnaldь. Aʙijatsija ɵnerin yjrenyvdegi kɵpciliktiꞑ tilegin ujьmdastьruvcь ʙolьp otьrƣan asoʙьjaqьm ujьmdarь qalamьz ʙen sotsьjaldь dalamьzdьꞑ qalqoz, sapqoz, MTS çana ʙasqa çerlerinde ijgilikti isti istej ʙildi. Otanьmьzdьꞑ qaj çerinde ʙolsьn paracuvt stansasь men kryvçogi kɵʙeje ʙastadь. Planerijzmniꞑ ʙarьnca ɵrkendevine keꞑ çol acьldь. Bykil soʙetter odaqьnda 1932- çьlь ʙirde ʙir paracuvt kryvçkasь men stansasь çoq ʙolsa, 1935-çьlь 1467 ge çetti. 1930-çьldarь 417 ƣana planerijs ʙolsa, 1935- çьlь 20500 ʙolьp otьr.

Bizdiꞑ Qazaqьstan ɵlkesinde 1933-çьlь 110 planerijs ʙolsa, olardьꞑ sanь osь çьldьꞑ 1- qьꞑuvarьnda 1059 ƣa çetti. Өlkemizde 1935- çьlь paracuvt pen samɵletten sekirgenderden 54 ƣana adam ʙolsa, kəzir osь çьldьꞑ 1- aƣusьnan olardьꞑ sanь 132 ʙoldь.

Bykil odaƣьmьz 1936-çьlƣa dejin „Asoʙijaqьmda samoletten sekirgenderdiꞑ sanь 16 mьꞑnan asьq ʙoldь, paracuvt ʙijkterinen sekirgender 800 mьꞑnan astь".

Kəzirgi taꞑda ʙarlьq istiꞑ tetigin kadr cecedi degen kɵsemimiz Staliнниꞑ uranьn orьndav ʙaƣьtьnda çoƣarƣь teqnijkalь aʙijatsьjamьzƣa

saqadaj saj kadьrlardь dajьndavƣa mejlince kɵŋil avdardьq. Kɵsemimizdiŋ ʙul tarьjqьj uranьn orьndav çolьnda soʙet elinen ʙatьr çyrekti, ʙilimdi san erlerimiz сьƣьp otьr. SSSR asoʙijaqьmьnьŋ 1930-çьlƣь dajarlap сьƣarƣan ucqьstarьnьŋ sanьn $100_0/^0$ alьp eseptegende, ol 1935-çьlь 20,98°/₀ ke çetti.

Bizdiŋ ulь dəvrimizdiŋ ucqьstarь naƣьz gerojьzьmdьqtьŋ, taʙandьlьqtьŋ ajqьn ʙejnesin kɵrsetip otьr. Bizdiŋ elimiz ɵzinin ulь otanьna, tamaca cattьq dəvrine lajьq ucqьc gerojlar tuvƣьzdь. Kɵsemimiz Stalin qadьrlep, məpelep ɵsirgen ʙizdiŋ er çyrekti ʙatьl, taʙandь ucqьstarьmьz aʙijatsija tarьjqьnda ʙurьn soŋdь ʙolьp kɵrmegen gerojlьqtь kɵrsetti.

1934- çьlь soʙet ucqьstarь asav Arьktijkanьŋ dolь taʙьjƣatьn çeŋip, keremet məsterlikterin kɵrsetti. Olar Celyvskincilerdi qutqarьp alƣanda, ʙykil əlem olardьŋ erligine taŋ qaldь. Soʙet adamьnьŋ, soʙet aʙijatsijasьnьŋ qolьnan qandaj qьjьn is ʙolsa da keletindigin, ʙolceʙikter ala-almajtьn, ʙolceʙikter çeŋe almajtьn ec qandaj qьjьncьlьqtьŋ çoq ekendigin taƣь da kɵrsetti.

Yjeldiŋ 20- kyni „ANT-25“ samoleti men Ckalop, Bajduvkop, Belekop çoldastar ʙurьn soŋdь ʙolьp kɵrmegen uzaq saparƣa attandь. Kɵsemimiz Stalinniŋ ol çoldastarƣa: „senderdiŋ taʙьstarьŋ- ʙykil elimizdiŋ taʙьsь ʙoladь“ degen sɵzi er çyrekti ucqьstarьmьzdьŋ qajratьn tasьtьp, kycin arttьrdь. Bul soset ucqьstarь soʙet samoleti men çerge tyspej 56 saqat 20 mijnɵt ucьp, çerimizdiŋ eŋ qьjьn, ʙurьn qol çetpej kelgen çerlerinen asqan alьs çol saldь. Olar ulь saparьnda kezdesken tynekti tuman, surapьl davьl, suvьrƣan ʙorandь çeŋip сьƣьp, ɵzderiniŋ erligin çana soʙet aʙijatsija teqnijkasьnьŋ kyctiligin kɵrsetti. Samolet 9374 kelometir çer uctь, sonьŋ 8874 kijlometiri ʙerilgen marcuvrut pen ucьldь. Sonь men ʙul er çyrekti otanьmьzdьŋ yc ucqьсь alьs çolƣa toqtavsьz ucuvdьŋ çer çyzilik rekordьnan asьp tysti. Bular ʙurьn ec ʙir samolettiŋ, ec ʙir lɵtciktiŋ çeŋip ɵtyvine ec qacan tuvra kelip kɵrmegen kedergilerin çeŋip ɵtti. Syjtip, tamaca dəvirdiŋ tamaca saparь erlik, ʙatьldьq, taʙandьlьq çana keremet məstirlik pen orьndaldь.

Lɵtcik Kokijnakij 11. 446 metir çoƣarь kɵterildi. Syjtip, çoƣarь ucuvdaƣь çer çyzilik rekortqa ije ʙoldь.

Soʙet aʙijatsijasь osь az çьldьŋ icinde adam ajtqьsьz qarьctap ɵsti. ulь sotsьjaldь otanьmьzdь ʙizdiŋ aʙijatsijamьz qandajlьqtь çavdan ʙolsьn qorƣavƣa dajar. Endi, soʙet aʙijatsьjasь kəzirgi çetiskendigin ʙajandь etip, ʙurьnƣьdan əri ilgerilej, ydej ʙeredi. Buƣan kɵsemimiz Stalin kepil, ʙuƣan otanьmьzdьŋ eŋʙekcilerinin aʙijatsijanь kycejtyvge salьp otьrƣan ьnta—çigeri kepil.

PARTIJA KƟPCILIK ÇUMЬSЬ

Partija ʙascьlьƣьndaƣь kollektiplik

„Bizdiꞑ partijamьz eꞑʙekci qalьꞑ ʙuqara men tьƣьz ʙajlanьstь. Partija ɵziniꞑ sajasatьnda, ɵziniꞑ qavlь—qararlarьnda, ɵziniꞑ kynʙe-kyngi çumьsьnda ʙuqaranьꞑ ynine ɵte-mɵte qulaq qojьp otьradь, ʙuqaranьꞑ ojьn, pikirin, kytken ymitin, sengen senimin, muꞑ-muqtaçьn qorьtьp, iske asьrьp otьradь. „Qalьq ʙuqarasьnьꞑ icinde ʙiz (kommuvnister—Redaksija) qanca ajtqan men teꞑizdiꞑ qasьnda tamcьdajmьz, sondьqtan ʙiz qalьqtьꞑ ojьndaƣьsьn dəl tapqanda ƣana durьs ʙastaj alamьz“ degen B.J. Lenin 1922-çьlь partijanьꞑ XI-sijezinde.

Sotsijaldь reʙolytsijanьꞑ çьldarьnda mьꞑdaƣan, on mьꞑdaƣan tamaca kommuvnis ʙascьlar, ujьmdastьruvcьlar ɵsip çetildi. Sol çьldardьꞑ icinde ʙykil eꞑʙekcilerde ɵlcevsiz ɵsip çetildi, olardьꞑ sajasьj ʙelsendiligi mədenijeti ʙurьn ʙolьp kɵrmegen dəreçege kɵterildi. Budan ʙir çьl, ʙir çarьm çьl ʙurьn kəzir ʙykil elimiz ʙilip otьrƣan staqanьpcьlardьꞑ, ordendьlardьꞑ, gerojlardьꞑ attarьn ʙir az ƣana çoldastardan ʙasqa kim ʙilyvci edi? Bulardьꞑ kɵʙi—partijanьꞑ qara pajьm myceleri, eꞑʙektiꞑ sotsijaldь ulь armijasьnьꞑ qara pajьm iskerleri. „Millijondaƣan eꞑʙekciler, çumьscьlar men qara caruvalar eꞑʙek etedi, ɵmir syredi, kyresedi. Bul adamdardьꞑ ʙosqa ɵmir syrmejtindigine, ʙular ɵmir syrgende, kyreskende adam ajtqьsьz zor praktijka təçirijʙesin alьp otьratьndьƣьna kim kymɵndi ʙola alad? Ɵndaj təçirijʙeni kerek qьlmajtьn ʙascьlar naƣьz ʙascь ʙolьp sanala almajtьndьƣьna kydiktenyvge ʙolama?“

Stalin çoldastьꞑ ʙul sɵzderinde çaꞑa çaƣdajlardaƣь partija ʙascьlьƣьnьꞑ programmasь kɵrsetilgen. Partija qalьꞑ ʙuqaranьꞑ icindegi tolƣaƣь çetken iske qulaq qojьp, çeke adamdardьꞑ eꞑʙek ylgisin tez ilip əketti, onь millijondardьꞑ ijgilikti isine ajnaldьrdь.

„ Çumьscьlar men qara caruvalardь yjrete ʙilip qana qojmaj, solardan yjrene de ʙiletin ʙascьlar ƣana naƣьz cьn ʙascьlar-ʙolcevikter ʙola aladь dep yjretken Lenin“ dedi Stalin çoldas staqanьpcьlardьꞑ ʙykil odaqtьq ʙirinci məçilisinde. Sonda Kremlge çьjnalƣan aldьꞑƣь qatarlь adamdarƣa „Çoldastar, ʙergen saʙaqtarьꞑьzƣa raqьmet, kɵp raqьmet!“ dep kɵsemimiz ylken alƣьs ajttь.

Durьs ʙascьlьq etyv-ʙuqaraƣa yjretyv ƣana emes, sonь men ʙirge ʙuqaradan yjrenyv, olardьꞑ qajnap cьqqan insijatijʙasьn kɵtermelep ɵrkendetip otьruv, olardьꞑ praktijkadaƣь təçirijʙesin pajdalanuv degen sɵz. Durьs ʙascьlьq etyv mɵseleni talƣьlavƣa ʙuqaranь ʙelsendi qatьnastьruv degen sɵz. Durьs ʙascьlьq etyv-ʙascьlьqtь çalƣьz çyrgizʙej, kollektip ʙolьp çyrgizyv degen sɵz.

Elimizdiꞑ eꞑʙekcileri Stalindik Konstijtutsijanьꞑ çarьjalanьp cьqqan proektьn çappaj talƣьlap çatьr. Kəzirgi zamannьꞑ ʙul eꞑ ulь dokuvmentinde çumьscь tapь dijktatuvrasьnьꞑ mɵseleleri, demokratija mɵseleri ʙizdiꞑ elimizde çaꞑaca qojьlьp otьr. Sotsijalijzmniꞑ orasan zor taʙьstarьnьꞑ arqasьnda sajlav tərtiʙi ɵzgeretin ʙoldь. „Sajlav çumьstь

nacar istejtin ykimet orъndarъn qamcъlap otъratъn qalъqtъn quralъ bolъp otъrqan" çaqdajda, qalъqtъn ynine qulaq qojatъndъqъn is çyzinde cъndap kөrsete bilgen qъzmetcilerge qana sajlavcъlar өzderinin senimin beretin çaqdajda, mundaj çaqdajda әr bir basсъnъn çavapkerciligi өlcevsiz kycejip otъr. Mundaj çaqdajda partija basсъlqъnъn mindetteri de burъnqъdan qъjъndaj tysedi, burъnqъdan çavapkerciligi kyceje tysedi.

Budan bir çarъm çъl burъn partijanъn Ortalъq komijteti partija aktibinin çъjnalъstarъ tuvralъ asa manъzdъ qavlъ cъqardъ. Bul qavlъnъn partijanъn icki demokratъjasъ men nъq bajlanъstъ ekendigi, partija demokratatijasъn burъnqъdan da әri өristetyvdi kөzdejtindigi, partijanъn әr bir basсъ qъzmetcisine mәlim boluvqa tijis. Partijanъn Ortalъq komijtetinin Saratъp өlkelik komijtetinin qatalarъ tuvralъ cъqarqan qavlъsъnda da dәl osъlar kөrsetilgen.

Sodan beri bir çъl өtti, alajda saratъptъn Sabaqtarъn ujъmdardъn bir sъpъrasъ tysinip çetken çoq. Asa manъzdъ mәselelerdi azqantaj kisiler bas qosъp qana talqъlajtъn partija komijtetteri bizde әli de az emes. Ortalъq komijtettin tuvra acъq kөrsetken nusqavlarъna qaramastan partijanъn çalpъ çъjъlъstarъ men partia әktibi çъjъlъstarъnъn sozъlatъn vaqъtъn qъsqartuvqa tъrъsatъn çerlerde bar.

Bir sъpъra qalalъq komijtetterde Perm, Bladijmir Orlop çana basqa qalalъq komijtetterde qalalъq komijtetterdin mycelerin taqajъndap qojuv tәrtibi kөp qoldanъlqan. Perm qalalъq komijtetinin partija konperensijasъnda sajlanqan plenymnin 102 mycesinen 43 aq qalqan. Is ystinde tekserip qaraqanda munda plenym mycelerinin is çyzinde çumъsqa tartъlmajtъndъqъ, olarqa tapsъrma berilmejtindigi, olar men әngimelespejtindigi, qъsqasъn ajtqanda plenym myceleri men aradaqъ is çyzindegi bajlanъstъn çojъlqandъqъ anъqtaldъ.

Bizdin kej çerlerimizde өzine-өzi senip өzinin basъna barlъq mәsele sъja beredi dejtin, өzim bәrin bilem, barlъq mәseleni çalqъz өzim cece alam, birge çumъs istejtin çoldastardъn pikirin tъndamasamda boladъ dejtin qъzmetciler bar. Mәseleni kollektip bolъp talqъlaqanda өzderinin ystirt ajtъlqan pikirlerine kej birevler qosъlmasa, munъ negizdin nacarlaqandъqъ, basсъlъqtъ sъjlamaqandъq, onъn çeke basъnъn bedelin tysirgendik dep ojlajtъn anqav qъzmetcilerde bar. Mundaj pikirden dandajsъqandъqtan, kommunistik men-men dik ijsi anadajdan anqъp tur. Durъsъnda kollektip pen nъq bajlanъstъ bolqanda, onъn tәçirijbesi men esepteskende, olardъn durъs usъnъstarъna kөnil qojqanda qana bolcebik basсъsъnъn bedeli kycejip, nъqajadъ. Adamnъn insijatijbasъna kөtermeci bolqan çerde, bolcebiktik өtkir өz ara sъnnъn өristevine çol acъlqan çerde, tek osъndaj çerde qana naqъz, prijnsiptik bedel boladъ. Stalindik Ortalъq komijtet өz ara sъnnъn, kollektip bolъp basсъlъq etyvdin, buqara men bajlanъstъn kyctiliginin ylgisin kөrsetedi.

Partija basсъlъqъnъn kollektipti boluvъ is çyzindegi bir talaj çaralardan quraladъ. Munda avdandъq komijtet pen ne qalalъq komijtet pen bastavъc partija ujъmъnъn arasъnda mъqtъ bajlanъs boluv kerek, bul bajlanъs qaqaz çyzinde emes, cъn bajlanъs, is çyzindegi bajlanъs boluv kerek. Çumъstъn belgili bir salasъ çөninde isker mәçilisterde caqъrъp otъruv kerek. Partija basсъlъqъnъn kollektipti boluvъ ycin partija komijtetinin çumъsъna bujronъn, plenymnin barlъq myceleri çana taqъ basqalar is çyzinde qatъnastъrъlъp otъruv kerek. Adamdъ tanuvdъn, partijanъn mycesin bilyvdin, olardъn qolъnan qandaj çumъs keletindigin bilyvdin orasan zor manъzъ bar. Bul, әsirese partijanъn bastavъc ujъmdarъnъn çumъsъna asa qaçet. Partija komijteti men onъn sekretarъ partija mycelerinin pikirine өte-mәte qulaq qojъp otъruv kerek.

84445 3/о

ər ʙir ijgilikti is cьƣatьn pikirdi ilip əketip otьruvь kerek, keringen insijatijʙanь kɵtermelep otьruvь kerek.

Məseleni kollektip ʙolьp talqьlavƣa partijanьꞑ ʙarlьq myceleri, sonьꞑ icinde turatьn çeriniꞑ calƣajlьƣьnan kej-kejde avdan ortalьƣьndaƣь partija ɵmirinen qol yzip qalƣan avьl men selo daƣь myceler de qatьstьrьluvƣa tijis. Partijanьꞑ Ortalьq komijteti osьnь kɵzdep, kommunisteriniꞑ sanь caƣьn avdandarda partijanьꞑ avdandьq komijtetterin partijanьꞑ çalpь çьjnalьstarьnda sajlav tuvralь qavlь cьƣardь. Eki ajdьꞑ icinde keminde ʙir ret caqьrьlьp otьratьn ʙul çьjnalьstarda asa maꞑьzdь partija məseleleri talqьlanuvƣa tijis. Bul qavlь avьl-seloda partija ʙascьlьƣьn kollektip ʙolьp çyrgizyvdiꞑ ajqьn planьn kɵrsetip ʙergen.

Barlьq çerlerde, ʙarlьq ujьmdarda partijanьꞑ icki ɵmiri qьzьqtь insijatijʙalь isceꞑ ʙoluvƣa tijis. Barlьq məçilister men çьjьlьstarda məselelerdi kollektip ʙolьp çete talqьlav isi ɵristevge tijis. Partijanьꞑ myceleleri osьnda tərʙijelendi, olar teorija men praktijkanь yjlestiryvdi osьnda yjrenedi, mektepter men yjirmelerde alƣan teorijalьq qaruvdь iste qoldanuvdь solar osьnda yjrenedi, ol qaruvdь naqtь çumьsqa, ɵzi turatьn qalanьꞑ, avdannьꞑ, kəsip ornьnьꞑ, avьl, selonьꞑ çaƣdajьnda qalaj qoldanuvdь yjrenedi.

Partija kollektiʙiniꞑ aqьlь men təçirijʙesi, partijanьꞑ icki demokratijasьn keꞑ ɵristetyv, adamdь tərʙijelevde de caruvacьlьq çana mədenijet isimizdi kɵrkejtyvde de ʙurьn ʙolьp kɵrmegen çaꞑa taʙьstarƣa çetkizedi.

(„Praʙda" nьꞑ ʙas maqalasьnan.)

Saduvaqasьp Çanajdar

Proletarijat internatsijonalijzmi ycin kyreste *)

Lenin komsomolьnьꞑ Qazaƣьstandьq ɵtretiniꞑ ɵtken çolь qazaq ultcьldьƣь men, ulь orьscьldьq pen kyresyv çolь ʙolьp esepteledi. Qazaƣьstan komsomolьnьꞑ ɵtken çolь Lenindik internatsijonalijzm ycin kyresyv çolь ʙolьp sanaladь. Bykil odaqtьq kommunis partijasьnьꞑ çol ʙascьlьƣь arqasьnda, Qazaƣьstanda internatsijonaldьq ruvqta tərʙije alƣan, Lenin-Staliniꞑ isine cьn ʙerilgen kɵp kadrlar ɵsip-ɵrkendedi. Bul adamdar ɵz otanьnьꞑ cьn patrijottarь. Olar ɵziniꞑ ɵmirin Soʙetter odaƣьn qorƣavƣa qurʙan etyvge dajьn.

Osь kyni avьl caruvacьlьƣьndaƣь Məmʙetip, Erimʙetip, Mijqijn, Tyjeʙajьp, Cəjmerdenip, Tɵlʙasьp sьjaqtь ordendi erlerdi ʙilmejtin adam az. Bul adamdar Lenin komsomolьnьꞑ tərʙijelep ɵsirgen adamdarь. Bul adamdar çaqsь tərʙijelenip, ɵz isiniꞑ teqnijkasьna çetile otьrьp, Stalin çoldastьꞑ teqnijkege çetilyv kerek degen uranьn ʙulçьtpaj çyzege asьruvcь adamdar.

Bygin Qazaƣьstan komsomolьnьꞑ 15 çьldьq merekesi kyni çastar ujьmь tuvralь ʙudan 15 çьl ʙurьn ʙolƣan talastardь eske tysirip ɵtpej ʙolmajdь. Kej ʙir çoldastar komsomol ujьmь qazaq çastarьna ijkemdelmegen, Qazaƣьstan ycin ʙykil odaqtьq komsomol ujьmьnьꞑ programmasьnan ʙasqa erekce programmasь ʙar ʙasqa ujьm kerek degen „teorija" cьƣardь. Cьnьnda, ʙul „teorijanь" cьƣaruvcьlar qazaq ultcьldьƣьnьꞑ ɵkilderi ʙoldь. Olar qazaq çastarьnьꞑ Lenin komsomolьnan avlaqtap, olarƣa qazaq ultcьldьƣьna ijkemdelgen tərʙije ʙeryvge tьrьstь. Egerde, qazaq ultcьldarь, Qazaƣьstandь sajasat ekanomijka çaƣьnan ʙɵlek ustap, Qazaƣьstandь orьs proletarijatь men kommunis partijasьnьꞑ

*) Ɵlkelik komsomoldar komijtetiniꞑ merekeli plenymьnda sɵjlegen sɵzinen.

ьqpalьnan tьsqarь ɵqcav ustav kerek degen ʙolsa, komsomol ujьmы ujьmdastьruv ɵeninde de olar osьndaj programma usьndь.

Bizdiꞑ partijamьz ʙirdep sovet ykimeti ujьmdastьrlьqannan basta ɵziniꞑ kycin, çastardь ujьmdastьruvqa, olarqa Lenindik-Stalindi internatsijonalijzm ruvqьnda tərʙije ʙeryvge çumsadь. Munь qazaq ult cьldarь seze qojdь. Olar taʙansьz adamdar arqьlь, ultcьldar men ʙaj lanьsьn çojmaqan adamdar arqьlь, ultcьldardьꞑ ijdeologijalьq ьqpalьn daqь adamdar arqьlь ultcьldьq programmasьn çyzege asьruvqa tьrьstь Qazaqьstanda komsomol ujьmьnan ʙasqa çastar ujьmьn ujьmdastьru kerek degen „teorija" ultcьldar lagьrьnan cьqqan „teorija" ʙolь esepteledi.

Saduvaqasьp pen Qoçanьp ʙasqarqan ultcьldar toʙь ultcьl çasta ujьmьn ujьmdastьruv tuvralь ɵzderiniꞑ ojlaqan ojlarь orьndь çeriner cьqpaqan soꞑ komsomol ujьmьnda ʙasecьlьq orьndardь aluvqa tьrьstь Syjtip, olar Lenin komsomolь qatarьndaqь kedej, ʙatьraq çastard çergilikti ultcьldьq ruvqьnda, ult ala kɵzdigiruvqьnda tərʙijelevge tьrьstь

Ultcьldar Qazaqьstannьꞑ tyjindi məseleleri çɵninde ʙuqaranь ʙaj cьldьq çol men çyrgizyvge, kapijtaldьq çolqa saluvqa ʙaqьttalqan kezde, Qazaqьstan partija ujьmь revolytsijaqa qarsь alac ordacьlda men ajanʙaj kyresti. Partija ujьmь alac ordacьlardьꞑ qaldьqьna qarsь kyresti əli de ʙɵseꞑdetpek emes. Alac ordacьlar qazaq çastarьnьꞑ icindegi kej ʙir taʙansьzdarьna syjene otьrьp komsomol ujьmьna iritk salьp, ɵzderiniꞑ ultcьldьq ьqpalьn çyrgizyvdiꞑ qamьn çegen edi. Olardьꞑ ojlaqanь kytken çerinen cьqpadь.

Çer ʙɵlyv ʙajlardьꞑ mal-mylkin konpeskelev, avьldardь soʙettendiryv sьjaqtь Qazaqastannьꞑ tyjindi məselelerinde ultcьldar partija çolь men kyresti. Partijanьꞑ qolqa alьp otьrqan çumьstarь çyzege asьrьlsa, qazaq qalqь qurьjdь, ʙul çumьs ɵz qalqьn satqan adamdardьꞑ ojlap cьqarqan çumьsь dep sьpattamaqcь ʙoldь.

Mine, osь seʙepti ultcьldardь kontrrevolyvtsijacьl Coqajьptar ɵte unattь. Ol ɵziniꞑ gazetinde qazaq qalqьna pajda keltiretin adamdar Saduvaqasьp pen Qoçanьp, olar qazaq qalqьnьꞑ cьn ʙel ʙalasь dep çazdь. Balьqcь ʙalьqcьnь alьstan kɵredi degen qoj, qajtsin!

Kej ʙir çoldastar Smaqul Saduvaqasьp pen Əʙdiraqьman Bajdildindi çana ʙasqa kej ʙirevlerdi qazaq respuʙlijkasь alqacqь ujьmdastьrьlqan kezde Qazaqьstan komsomoldarьnьꞑ ʙascьsь, ujьmdastьruvcьsь ʙoldь dep ojlajdь. Ərijne, ʙular qatelesedi. Ras, olar çastar qozqalьsьna qatьnastь, ʙiraq, olardьꞑ kɵzdegen maqsatь ʙasqaca ʙoldь. Olar komsomol ujьmьn ujьmdastьrqьsь kelmedi, alac orda çastarьnьꞑ ujьmьn ujьmdastьrqьsь keldi. Saduvaqasьp pen onьꞑ ʙastaqan toʙьnьꞑ çalaꞑ qazaq çastarьnьꞑ ujьmьn ujьmdastьruv kerek deviniꞑ seʙeʙi de osь. Qazaq çastarь Saduvaqasьp ajtqandaj ujьmdasqan ʙolsa, olar internatsijonaldьq ьqpaldan Lenin komsomolьnan tьsqarь ʙolqan ʙolar edi. Biraq, ultcьl, alac ordacьl çastar ujьmьn ujьmdastьruv tuvralь olardьꞑ pikiri tykke aspadь.

Saduvaqasьpcьlar çastar ujьmьnьꞑ sostaʙь ycin kyresti. Olar komsomolqa çumьscь çastarь men ʙatьraq çastarьn aluvqa qarsь ʙoldь. Munь azsьnsaꞑьz, çastar ujьmьnьꞑ sostaʙьn çɵndev kerek, komsomolqa proletarijat çastarьn kɵp aluv kerek degen çoldastardь kelemectep mazaq qьldь. Olar komsomol ujьmь tek kedejler men ʙatьraqtardan qana quralsa, ʙul komsomol ujьmь ʙolmajdь, „qara taʙandardьꞑ" ujьmь ʙoladь, dedi.

Saduvaqasьp pen onьꞑ toʙьndaqь adamdar ɵzderiniꞑ qolqa alqan çumьstarьn çan-təni men çyrgizdi. Bir kezde Saduvaqasьp qazaq ças-

ər вir ijgilikti is сьqatьn pikirdi ilip əketip otьruvь kerek, keringen
insijatijвanь ketermelep otьruvь kerek.

Məseleni kollektip воlьp talqьlavqa partijanьn вarlьq myceleri, so-
nьn icinde turatьn çerinin caloqajlьqьnan kej-kejde avdan ortalьqьnda-
qь partija emirinen qol yzip qalqan avьl men selo daqь myceler de
qatьstьrьluvqa tijis. Partijanьn Ortalьq komijteti osьnь kezdep, kom-
munisterinin sanь caqьn avdandarda partijanьn avdandьq komijtetterin
partijanьn çalpь çьjnalьstarьnda sajlav tuvralь qavlь сьqardь. Eki aj-
dьn icinde keminde вir ret caqьrьlьp otьratьn вul çьjnalьstarda asa
manьzdь partija məseleleri talqьlanuvqa tijis. Bul qavlь avьl-seloda
partija вascьlьqьn kollektip воlьp çyrgizyvdin ajqьn planьn kersetip
вergen.

Barlьq çerlerde, вarlьq ujьmdarda partijanьn icki emiri qьzьqtь in-
sijatijвalь iscen воluvqa tijis. Barlьq məçilister men çьjьlьstarda mə-
selelerdi kollektip воlьp çete talqьlav isi eristevge tijis. Partijanьn my-
celeleri osьnda tərвijelendi, olar teorija men praktijkanь yjlestiryvdi
osьnda yjrenedi, mektepter men yjirmelerde alqan teorijalьq qaruvdь
iste qoldanuvdь solar osьnda yjrenedi, ol qaruvdь naqtь çumьsqa, ezi
turatьn qalanьn, avdannьn, kəsip ornьnьn, avьl, selonьn çaqdajьnda
qalaj qoldanuvdь yjrenedi.

Partija kollektiвinin aqьlь men təçirijвesi, partijanьn icki demokra-
tijasьn ken eristetyv, adamdь tərвijelevde de caruvacьlьq çana mədenijet
isimizdi kerkejtyvde de вurьn воlьp kermegen çana taвьstarqa çetkizedi.

(„Praвda" nьn вas maqalasьnan.)

Saduvaqasьp Çanajdar

Proletarijat internatsijonalijzmi ycin kyreste *)

Lenin komsomolьnьn Qazaqьstandьq ətretinin etken çolь qazaq ult-
сьldьqь men, ulь огьscьldьq pen kyresyv çolь воlьp esepteledi. Qaza-
qьstan komsomolьnьn etken çolь Lenindik internatsijonalijzm ycin
kyresyv çolь воlьp sanaladь. Bykil odaqtьq kommunis partijasьnьn
çol вascьlьqь arqasьnda, Qazaqьstanda internatsijonaldьq ruvqta tər-
вije alqan, Lenin-Stalinnin isine сьn вerilgen kep kadrlar esip-erken-
dedi. Bul adamdar ez otanьnьn сьn patrijottarь. Olar ezinin emirin
Soвetter odaqьn qorqavqa qurвan etyvge dajьn.

Osь kyni avьl caruvacьlьqьndaqь Məmвetip, Erimвetip, Mijqijn,
Tyjeвajьp, Cəjmerdenip, Təlвasьp sьjaqtь ordendi erlerdi вilmejtin
adam az. Bul adamdar Lenin komsomolьnьn tərвijelep esirgen adam-
darь. Bul adamdar çaqsь tərвijelenip, ez isinin teqnijkasьna çetile
otьrьp, Stalin çoldastьn teqnijkege çetilyv kerek degen uranьn вulçьt-
paj çyzege asьruvcь adamdar.

Bygin Qazaqьstan komsomolьnьn 15 çьldьq merekesi kyni çastar
ujьmь tuvralь вudan 15 çьl вurьn воlqan talastardь eske tysirip etpej
воlmajdь. Kej вir çoldastar komsomol ujьmь qazaq çastarьna ijkemdel-
megen, Qazaqьstan ycin вykil odaqtьq komsomol ujьmьnьn program-
masьnan вasqa erekce programmasь вar вasqa ujьm kerek degen „teorija"
сьqardь. Сьnьnda, вul „teorijanь" сьqaruvcьlar qazaq ultcьldьqьnьn
ekilderi воldь. Olar qazaq çastarьnьn Lenin komsomolьnan avlaqtap,
olarqa qazaq ultcьldьqьna ijkemdelgen tərвije вeryvge tьrьstь. Egerde,
qazaq ultcьldarь, Qazaqьstandь sajasat ekanomijka çaqьnan вelek
ustap, Qazaqьstandь огьs proletarijatь men kommunis partijasьnьn

*) Elkelik komsomoldar komijtetinin merekeli plenymьnda sejlegen sezinen.

ьqpalьnan tьsqarь oqcav ustav kerek degen ʙolsa, komsomol ujьmьn ujьmdastьruv çeninde de olar osьndaj programma usьndь.

Bizdiŋ partijamьz ʙirdep sovet ykimeti ujьmdastьrьlƣannan ʙastap ɵziniŋ kycin, çastardь ujьmdastьruvƣa, olarƣa Lenindik-Stalindik internatsijonalijzm ruvqьnda tərʙije ʙeryvge çumsadь. Munь qazaq ultcьldarь seze qojdь. Olar taʙansьz adamdar arqьlь, ultcьldar men ʙajlanьsьn çojmaƣan adamdar arqьlь, ultcьldardьŋ ijdeologijalьq ьqpalьndaƣь adamdar arqьlь ultcьldьq programmasьn çyzege asьruvƣa tьrьstь. Qazaqьstanda komsomol ujьmьnan ʙasqa çastar ujьmьn ujьmdastьruv kerek degen „teorija“ ultcьldar lagerьnan cьqqan „teorija“ ʙolьp esepteledi.

Saduvaqasьp pen Qoçanьp ʙasqarƣan ultcьldar toʙь ultcьl çastar ujьmьn ujьmdastьruv tuvralь ɵzderiniŋ ojlaƣan ojlarь orьndь çerinen cьqpaƣan soŋ komsomol ujьmьnda ʙascьlьq orьndardь aluvƣa tьrьstь. Syjtip, olar Lenin komsomolь qatarьndaƣь kedej, ʙatьraq çastardь çergilikti ultcьldьq ruvqьnda, ult ala kɵzdigiruvqьnda tərʙijelevge tьrьstь.

Ultcьldar Qazaqьstannьŋ tyjindi məseleleri çeninde ʙuqaranь ʙajcьldьq çol men çyrgizyvge, kapijtaldьq çolƣa saluvƣa ʙaqьttalƣan kezde, Qazaqьstan partija ujьmь revolytsijaƣa qarsь alac ordacьldar men ajanʙaj kyresti. Partija ujьmь alac ordacьlardьŋ qaldьqьna qarsь kyresti əli de ʙəseŋdetpek emes. Alac ordacьlar qazaq çastarьnьŋ icindegi kej ʙir taʙansьzdarьna syjene otьrьp komsomol ujьmьna iritki salьp, ɵzderiniŋ ultcьldьq ьqpalьn çyrgizyvdiŋ qamьn çegen edi. Olardьŋ ojlaƣanь kytken çerinen cьqpadь.

Çer ʙɵlyv ʙajlardьŋ mal-mylkin konpeskelev, avьldardь soʙettendiryv sьjaqtь Qazaqastannьŋ tyjindi məselelerinde ultcьldar partija çolь men kyresti. Partijanьŋ qolƣa alьp otьrƣan çumьstarь çyzege asьrьlsa, qazaq qalqь qurьjdь, ʙul çumьs ɵz qalqьn satqan adamdardьŋ ojlap cьƣarƣan çumьsь dep sьpattamaqcь ʙoldь.

Mine, osь seʙepti ultcьldardь kontrrevolyvtsijacьl Coqajьptar ɵte unattь. Ol ɵziniŋ gazetinde qazaq qalqьna pajda keltiretin adamdar Saduvaqasьp pen Qoçanьp, olar qazaq qalqьnьŋ cьn ʙel ʙalasь dep çazdь. Balьqcь ʙalьqcьnь alьstan kɵredi degen ƣoj, qajtsin!

Kej ʙir çɵldastar Smaƣul Saduvaqasьp pen Əʙdiraqьman Bajdildindi çana ʙasqa kej ʙirevlerdi qazaq respuvʙlijkasь alƣacqь ujьmdastьrьlƣan kezde Qazaqьstan komsomoldarьnьŋ ʙascьsь, ujьmdastьruvcьsь ʙoldь dep ojlajdь. Ərijne, ʙular qatelesedi. Ras, olar çastar qozƣalьsьna qatьnastь, ʙiraq, olardьŋ kɵzdegen maqsatь ʙasqaca ʙoldь. Olar komsomol ujьmьn ujьmdastьrƣьsь kelmedi, alac orda çastarьnьŋ ujьmьn ujьmdastьrƣьsь keldi. Saduvaqasьp pen onьŋ ʙastaƣan toʙьnьŋ çalaŋ qazaq çastarьnьŋ ujьmьn ujьmdastьruv kerek deviniŋ seʙeʙi de osь. Qazaq çastarь Saduvaqasьp ajtqandaj ujьmdasqan ʙolsa, olar internatsijonaldьq ьqpaldan Lenin komsomolьnan tьsqarь ʙolƣan ʙolar edi. Biraq, ultcьl, alac ordacьl çastar ujьmьn ujьmdastьruv tuvralь olardьŋ pikiri tykke aspadь.

Saduvaqasьpcьlar çastar ujьmьnьŋ sostavь ycin kyresti. Olar komsomolƣa çumьscь çastarь men ʙatьraq çastarьn aluvƣa qarsь ʙoldь. Munь azsьnsaŋьz, çastar ujьmьnьŋ sostavьn çɵndev kerek, komsomolƣa proletarijat çastarьn kɵp aluv kerek degen çoldastardь kelemectep mazaq qьldь. Olar komsomol ujьmь tek kedejler men ʙatьraqtardan ƣana quralsa, ʙul komsomol ujьmь ʙolmajdь, „qara taʙandardьŋ“ ujьmь ʙoladь, dedi.

Saduvaqasьp pen onьŋ toʙьndaƣь adamdar ɵzderiniŋ qolƣa alƣan çumьstarьn çan-təni men çyrgizdi. Bir kezde Saduvaqasьp qazaq ças-

tarь sanalь ʙolsa, adamcьlьq ʙejnesi ʙolsa, ultcьl ʙola almaj qalmajdь dedi.

Budan Saduvaqasьpcьlardьꞑ internatsijonalijzm prinisipinde ujьmdastьrьlatьn çastar ujьmьn ojlamaj, ultcьl çastar ujьmьn ujьmdastьruvdь ojlaƣanь ajdan acьq kerinedi.

Reʙolytsijaƣa qarsь alac ordanьꞑ agentterininꞑ ʙul proƣrammasь Qazaƣьstannьꞑ ekanomijkasьn ɵrkendetyv çɵnindegi ɵzderininꞑ progrmmasьna sajma-saj keledi. Munь ɵzderi soꞑьnan mojьndarьna aldь.

Saduvaqasьptьꞑ avьz çalasqan eꞑ çaqьn istes adamьnьꞑ ʙiri Sultanʙekip ʙьlaj dep çazdь:

„Bul eꞑ aldь men çer mɵselesi çɵninde kɵrindi... Bul avьldaƣь ʙajlar men dereʙnedegi qulaqtarƣa ult ala kɵzdigin kycejtyv ycin, ultcьldьq çana ulь orьscьldьq ygitti ydetyv ycin qaruv, uran ʙoldь. Bul qazaq eꞑʙekcileri men orьs eꞑʙekcilerin çer ycin kyresyvge çana ʙaj-qulaqtarƣa qarsь kyresyvge ʙirlestirmedi, qajta olardьꞑ arasьn alьstattь, ʙaj-qulaqtar ycin kedejler men orta caruvalarƣa ɵzderininꞑ sajasьj ьqpalьn çyrgizyvge mymkincilik ʙerdi. Mektep, teatr, ɵdeʙijet, muvzijka, alpaʙijt çɵnin de ʙizdinꞑ top ɵr qacan ʙulardьꞑ ulttьq tyrin ƣana kɵzdedi, mɵdenijettinꞑ proletarlьq sotsijaldьq mazmunьn ʙaƣalamadь, ʙul mɵdenijet çumьstarьnьꞑ ʙɵrininꞑ mazmunьn ʙurçuvazijalьq etyvge ɵkelip tiredi"... Munьꞑ ʙɵri ec kim men ʙajlanьsь çoq, caruvacьlьƣь ɵz aldьna ɵrkendegen indystrijalь Qazaƣьstan degen ijdeja men kelip tьndь. Munьꞑ Qazaƣьstandь Soʙetter odaƣьnьꞑ ʙɵlinʙejtin ʙir ʙɵlegi dep qaravdan ʙas tartuv ekeni, Qazaƣьstandь soʙet memleketininꞑ proletarijattьq ʙascьlьƣьnan ajьruv ekendigi, aqьrьnda kelip Qazaƣьstanda sotsijaldь qurьlьsqa qavьp tuvƣьzatьn negiz çasaƣandьƣь ɵbden anьq".

Bizdinꞑ partija ujьmьmьz çana onьꞑ kɵmekcisi komsomol ujьmь ʙul „teorija" ƣa qarsь soqqь ʙerdi. Ultcьldardьꞑ ekanomijka çɵnindegi „teorija" larь ƣana emes, komsomol ujьmь çɵnindegi „teorija" larьnьꞑ da astь ystine keltirildi.

Kɵzir qazaq ultcьldarьnьꞑ Qazaƣьstan men Qazaƣьstan çastarьn qandaj ʙaqьtqa ʙet aldьruvƣa tьrьsqandьƣьn tysinyv qьjьn emes. Qazaq ultcьldarь çaꞑa soʙetti Qazaƣьstandь ɵrkendetyvge ʙɵget çasavƣa tьrьstь. Qazaƣьstan eꞑʙekcilerin ʙajçьldьq çol men ɵrkendevge ʙaƣьttap, avьlda reʙoluvtsijaƣa dejingi ekanomijka men sajasattь saqtaƣьlarь keldi. Egerde, qazaq eꞑʙekcileri men qazaqtьꞑ eꞑʙekci çastarь qazaq ultcьldarьnьꞑ sɵzin tьꞑdap, solardьꞑ soꞑьna ergen ʙolsa, ʙiz ekanomijka çɵnindegi, Qazaƣьstannьꞑ mɵdenijeti çɵnindegi kɵzirgi ylken taʙьstardьꞑ ʙirin de kɵrmegen ʙolar edik. Mine, osь seʙepti qazaq ultcьldьƣь, kontrreʙoluvtsьjacьl alac orda ujьmь, onьꞑ agentuvrasь Saduvaqasьpcьlar men Qoçanьpcьlar qazaq qalqьnьꞑ qas duspanь ʙolьp esepteledi. Yjtkeni, olardьꞑ ʙarlьq istegen çumьstarь eꞑʙekci qazaq qalqьna qarsь ʙoldь. Olar çan- tɵnin ajamaj qazaq ʙajlarь qanaƣan eski avьldь saqtavƣa tьrьstь.

Soʙet ykimeti ornaƣalь ʙir sьpьra çьldar ɵtti. Kɵzir ɵskeri-peodaldьq imperijalijzmninꞑ ʙurьnƣь otarь Qazaƣьstan ʙyginde sotsьjaldь respuvʙlijkaƣa ajnalьp otьr. Qazaq qalqьn ʙurьn qalьq dep atavƣa da ʙolmajtьn edi. Bygin Qazaƣьstan sotsьjaldь odaqtas respuvʙlijka ʙolƣalь otьr. SSSR ulь semijasьnьꞑ teꞑ praʙolь mycesi ʙolьp kirip otьr.

Qazaƣьstandь kɵzirgi qalpьna çetkizyv ycin kɵp kyc çumsav kerek ʙoldь. 1932-çьldь alьp, ol kezdegi Qazaƣьstannьꞑ caruvacьlьƣь men mɵdenijetin kɵzirgi men salьstьrsaq, çer men kɵktej ajьrma ʙar ekenin kɵremiz. Partija ujьmьnьꞑ çana onьꞑ kɵmekcisi Lenin komsomolьnьꞑ istegen çumьstarь arqasьnda, BK(ʙ,P nьꞑ Ɵlkelik komijtetininꞑ

ʙascьlьƣь arqasьnda, onьꞑ çigerli ʙascьsь çana Stalin çoldastьꞑ Qazaƣьstandaƣь çaqsь cəkirti Mirzojan çoldastьꞑ ʙascьlьƣь arqasьnda, ʙiz Qazaƣьstan artta qalƣan ɵlke emes, aldьꞑƣь qatarlь ɵlke degen ataqtь alatьn qalge çettik. Qazaƣьstan kəzir artta qalƣan ɵlke emes, aldьꞑƣь qatarlь respuʙlijkalardьꞑ ʙiri.

Siz Məskevde ʙolƣan qazaq kɵrkem ɵneriniꞑ dekadnigin çaqsь ʙilesiz, Qьzьl astanamьzdьꞑ qazaq teatьrьna, qazaq kɵrkem ɵnerine qandaj çaqsь ʙaƣa ʙergenin de ʙilesiz. Munьꞑ ʙəri Lenin-Stalin ult sajasatьn çyzege asьruv çɵnindegi kyrestiꞑ nətijçesi, gyldegen Qazaƣьstan respuʙlijkasьn çasav çɵnindegi kyrestiꞑ nətijçesi, kadr dajьndav çumьsь men mədenijet çɵnindegi kyrestiꞑ nətijçesi.

Stalin çoldas ɵziniꞑ sɵjlegen sɵzderiniꞑ ʙirinde avьl-dereʙnede caruvacьlьqtьꞑ ɵrkendevine toqtala kelip, çaman qalqoz çoq, çaman ʙascьlar ʙar degen ʙolatьn. Kɵsemimizdiꞑ ʙul sɵzi ras-aq. Eski ʙascьlьq taꞑьnda qandaj edik, qazьr qandajmьz!

Siz eꞑ avьr çьldar ʙolƣan 1931-1932-çьldar men 1933-çьldьꞑ ʙas kezin çaqsь ʙilesiz. Kəzir ʙiz ʙul qьjьncьlьqtar men mundaj ʙizge çat çaƣdajlardь umьttьq. Ol kezde Qazaƣьstannьꞑ qьjьncьlьqqa ucьraƣan seʙeʙi ne, Qazaƣьstan kəzir ne seʙepti tamaca ʙolьp ɵzgerip otьr? ʙulardьꞑ seʙeʙin ʙascьlьqtan izdev kerek. Qazaƣьstan ʙascьlarь Lenin-Stalin ult sajasatьn tysinʙej, onь ʙurmalaƣan vaqьtta, Qazaƣьstannьꞑ caruvacьlьƣь kɵp qьjьncьlьqtarƣa kezdesti. Al, endi çaꞑa ʙascьlьq Lenin-Stalin ult sajasatьn cьndap çyzege asьrьp edi, ɵlkemiz myldem ɵzgerdi, ʙul taʙьstardь ʙiz Mirzojan çoldastьꞑ durьs ʙascьlьƣьnьꞑ nətijçesi dejmiz, ʙul taʙьstardь Qazaƣьstan eꞑʙekcileri de Mirzojan çoldastьꞑ çigerli ʙascьlьƣьnьꞑ arqasь dejdi. Yjtkeni, aldьꞑƣь qatarlь Qazaƣьstan ycin Mirzojandaj kyresken adam çoq. Mirzojan çoldas kadьrlardь çaqsь ɵsirdi, ɵsiripte otьr. Kadrsьz alƣa ʙasuvƣa ʙolmajtьnь ər kimge ajqьn. Mirzojan çoldas partija ujьmьn Ortalьq partija komijteti tɵꞑiregine, ʙarlьq qalьqtardьꞑ syjikti kɵsemi Stalin çoldastьꞑ tɵꞑiregine ujьmdastьrdь, ujьmdastьrьp ta otьr.

Bizdiꞑ Qazaƣьstan ycin kyresimiz-çat elementter men, duspandardьꞑ qaldьqtarь men kyresyv ʙolьp esepteledi. Bul çat elementter ɵzinen ɵzi ʙasьlьp qarap otьradь devge ʙolmajdь. Qajta kej ʙir ultcьl sarьndь elementter ʙizdiꞑ mədenijet pen caruvacьlьq qurьlьsь çɵnindegi taʙьstarьmьzdь ɵz maqsattarь ycin pajdalanuvƣa, eꞑʙekciler men eꞑʙekci çastardь teris ʙaƣьtqa, Lenin çolьnan ʙasqa ʙaƣьtqa, pajdalanuvƣa tьrьsadь.

Ne qurlьm taʙьsьmьz kɵʙejgen sajьn, ʙiz ʙolceʙiktik qьraƣьlьƣьmьzdь kycejtip, ducpandarьmьzƣa ajavsьz soqqь ʙeryvge tijspiz. Biz qazaq ultcьldьƣь men ulь orьscьldьqqa qarsь ʙolceʙiktik kyresti ec qacan umьtpavƣa tijispiz. Lenin komsomolьnьꞑ Qazaƣьstandьq atretiniꞑ ʙygingi ardaqtь merekesi kyni komsomol ujьmьnьꞑ ʙastь mindeti eꞑ aldь men qazaq ultcьldьƣьna qarsь ʙasa kyresyv ekendigin qattь eskertip ɵtemiz.

Qazaqtьꞑ eꞑʙekci çastarь, Qazaƣьstannьꞑ komsomol ujьmь Lenin-Stalindik internatsijonalijzm çolьndaƣь kyreste, kontir reʙolytsijacьl qazaq ultcьldьƣь men, alac orda men kyreste, onьꞑ agentuvrasь Saduvaqasьpcьlarƣa, Qoçanьpcьlarƣa qarsь kyreste ɵsip, cьnьqtь.

Ɵtken çoldь eske tysirip, komsomol çastarь qazaq ultcьldьƣь men ʙudanda ʙьlaj ajanʙaj kyresemiz, BK(ʙ)P nьꞑ Ortalьq komijteti tɵꞑiregine, Stalin çoldastьꞑ tɵꞑiregine ʙurьnƣьdan da kycti ujьmdasamьz dep sert ʙeryvge tijis.

Komsomol ujьmьnьꞑ ɵmiri Lenin-Stalin isi ycin kyresyv, tapsьz sotsьjaldьq qoƣam quruv ycin kyresyv ʙolьp esepteledi. Bizdiꞑ komso-

mol ujьmьmьzdьꞑ partija çolьnan ava çajьlqan tyrli uvklondarqa, taʙь çat elementterge qarsь kyresyvde ʙolceʙiktik təçirijʙeleri ʙar.

Bul kyreske komsomol ujьmь Qazaqьstan komsomolь ujьmdastьrьlqannan ʙeri yjrendi. Qazaq komsomolь stalince çumьs istevdin-.Stalin stijline qalaj çetilyvdiꞑ ylgisin kɵrdi. Bul stijl Qazaqьstan partija ujьmьnьꞑ ʙascьlьqьnda, Mirzojan çoldastьꞑ ɵzinde. BK(ʙ)P nьꞑ Qazaqьstan ɵlkelik komijtetiniꞑ çana Qazaqьstan ʙolceʙikteriniꞑ ʙascьsь Mirzojan çoldastьꞑ kyndelikti kɵmegi ɵlkemizdegi komsomol ujьmьna çastardьꞑ ijdejalьq-sajasattьq dəreçesin kɵteryvge, qьlьm men teqnijkanьꞑ çaꞑa taʙьstarьna çetilyvge tolьq mymkincilik ʙeredi.

BK(ʙ)P nьꞑ Qazaqьstan ɵlkelik komijteti men ʙirge çana onьꞑ çol ʙascьlьqь arqasьnda, Qazaq qalqьnьꞑ çigerli ʙascьsь Mirzojan çoldas pen ʙirge çana onьꞑ ʙascьlьqь arqasьnda ʙizdiꞑ çastarьmьz ʙatьrlьqtьꞑ, erliktiꞑ, qaçьrlьlьqtьꞑ ylgisin, ulь otanьmьz ycin kyrese ʙilyvdiꞑ ylgisin kɵrsetedi.

C. Çysipip

Partija kaʙijnetterin, partija oquv yjlerin çaqsь ujьmdastьrajьq

Ortalьq partija komijteti osь çьlь ər ʙir rajkom, iri ɵndiris çanьndaqь partkom çana iri qalalarda ʙir-ʙirden partija kaʙijneti men partija oquv yjlerin (Dom partpros) ujьmdastьruvdь maqul dep ujqardь.

Kəzirde ɵlkemizde 168 partija kaʙijneti, 9 partija oquv yjleri acьldь. Ər ʙir partija kaʙijnetine 16 mьꞑ somnan 168 kaʙijnetterge 2, 736 mьꞑ som qarçь ʙekitildi. Partijanьꞑ oquv yjlerine 471 mьꞑ som, ʙarlьqь 3.207 mьꞑ som ʙekitildi. Partija koʙijnetiniꞑ ər qajsьnda 3 den, oquv yjinde 9 dan qьzьmetkerler ʙoladь. Qaraçattьꞑ kɵʙisi kaʙijnetke kerekti kitap, çornal, gazetterge çumsalmaq.

Osь maqalamьzda kej ʙir partija kaʙijnetteriniꞑ, partija oquv yjleriniꞑ istegen qьzьmetterin, ʙularqa rajkom, gorkomdardьꞑ kɵrsetken ʙascьlьqьn çana mindetterin ajtpaqcьmьz.

Partija tarьjqьnda, onьꞑ kyndelikti təçirijʙe çumьsьnda partija kaʙijneti men partija oquv yjleriniꞑ ujьmdastьrьluvь, onьꞑ çumьsь çaꞑalьq məsele emes. Bul kaʙijnet pen yjler partijanьꞑ ər ʙir ɵtkizgen dəvirlerine ɵz vaqьnda səjkes ʙolьp kelgen.

Osь ɵtken soꞑqь çьldarь, partija ujьmdarьnьꞑ kej ʙirevleri partija oquvьn durьstap qolqa almadь, oquvdьꞑ sapasьn kɵteryvge tьjanaqtь caralar qoldanʙadь. Bir sьpьra kommunister çalpь ʙilimin kɵtere almaj, sajasьj savatsьzdьqьn, cala savatsьzdьqьn çoja almadь. Kɵp kommunister partija tarьjqьn, onьꞑ proletarьjat reʙoluvtsijasьnan kejin ʙasьnan ɵtkizgen dəvirindegi tarьjqьn, soʙet eliniꞑ tarьjqьn ʙilmejdi.

Elimizde caruvacьlьqtьꞑ sotsijaldь sijstemasь tolьq ystem ʙolьp otьrqanda çumьscь, qalqozcь çana oqьqandar ʙygingi ʙizdiꞑ zor quvattь, ʙir ьꞑqaj soʙet qalqь ʙolьp ʙilimderin qaj çaqьnanda ʙolmasьn kɵteryvge taqь da çomьla kirisip otьr.

Osьndaj elimizdiꞑ keskini taꞑьmastьq ʙolьp ɵzgergen kezde kommunister savatsьz, cala savattь ʙolьp, ɵz partijasьnьꞑ tarьjqьn ʙilmevine partija ujьmdarь kɵꞑe almadь. Sondьqtan, savatsьz, cala savatsьzdьqьn çojmaqan, partija tarьjqьn ʙilmejtin kommunisterdi ajrьqca eske alьp, ʙulardьꞑ ʙiliminiꞑ kɵterilyvine, partija tarьjqьn ʙilyvine partija tijisti çaqdaj çasap otьr, caralar qoldanьp otьr.

Mine, sol caranьꞑ вiri ər вir rajkom, gorkom çana iri өndiristegi partkomdardьꞑ çandarьnan partija kaвijnetin çana partija oquv yjlerin ujьmdastьruv вoldь. Bul kaвijnet pen yjlerdi ujьmdastьruvdaƣь mindet partija oquvьnьꞑ sapasьn kөteryvge, propagandis, agijtator-вesedcikterge çana çaj oquvcьlarƣa çərdem вeryv; Propagandisterge ər vaqьt yzвej semijnar, konsyltatsija, ər tyrli teoretijciskij leksijalar ujьmdastьruv, olarƣa kerekti вolƣan kitap, çornal, gazettermen qamtamasьz etyv. Agijtator, вesedcikterge soвet elininꞑ icki, sьrtqьç aƣdajьnda вolƣan kyndelikti çaꞑalьq qaвardь вasqan, kөrsetken gazet, çornaldardь qaвarlandьruv. Bul çaꞑalьqtьꞑ ər qajsьn kөpke oqьp, tysindiryv kerek ekendigin ajtuv.

Bul negizgi mindetterden вasqa partija kaвijnetininꞑ taƣь вir mindeti-partija oquvьnda oqьjtьn kommunis, komsomol, tilektestergede ər saвaqtan kejin, sol өtken temasь taqьrьвь tuvralь qosьmca leksijalar ujьmdastьruv, kitap, çornal, gazetter вeryv; Bulardьꞑ saвaƣьna dajarlanuvьna kaвijnetterdinꞑ icinen вөlekce вөlmeler вөlyv; Sьrttan oqьjtьndarƣa radijo arqьlь leksijelerdi tьꞑdavdь yzвej vaqtьlь ujьmdastьruv. Bir sөz вen ajtqanda partija kaвijneti men partijanьꞑ oquv yjlerin oquv çumьsьnьꞑ sapasьn kөteretin, propagandis, agijtator, вesedcikterdi өz maꞑьna çьjnap, olarƣa teoretijceskij çana metodijciskij çərdem вeretin kaвijnetke ajnaldьruv.

Almatь qalasьndaƣь partija oquv yji, Cimkenttegi Kalijnin atьndaƣь qorƣasьn zavьtьndaƣь partija kaвijneti, Qarsaqpajdaƣь, Gyvrijiptegi, Balqactaƣь partija kaвijnetteri çumьstarьna çaqsь kөꞑil вөlip otьr. Almatь partija oquv yjinde partija tarьjqьn oqьtatьn propagandisterdinꞑ semijnarija, konsyltatsija, saвaqqa dajarlanuv ycin вөlekce yc вөlmeni вөlgen, agijtator-вesedcikter ycin вir вөlme, çalpь leksije өtkizyv ycin 150-160 kisilik zal ujьmdastьrƣan. Kitap qanasь вөlek-вөlek вөlmede вar. Munda 50-60 mьꞑ somnьꞑ kitaвь вar. Bul partija oquv yjinde kəzir 7 kisi qьzьmet istejdi. Sonьꞑ 2-vi konsyltant, munьꞑ вiri syvretci. Semijnar, konsyltatsija, leksijeler yzilmej vaqtьlь вolьp turadь.

Bul sekildi çumьstь çolƣa qojьp, propagandis, agijtator, вesedcikterge çərdem вerip otьrƣan kaвijnet pen partija oquv yjleri az.

Təçirijвede kej вir rajkomdar partija kaвijnetininꞑ aqcasьn aj sajьn alьp tursa da, kaвijnetke tijisti qьzьmetkerlerdi dajьndasa da, kaвijnetti ujьmdastьrmaj, ujьmdastьrƣan kynde tyk çumьs istetpej otьrƣanьn kөremiz.

Oꞑ tystik oвlьsьndaƣь Çuvalь avdanьnda osь kynge dejin partkaвijnet ujьmdastьrьlmaƣan, seвeвi partija kaвijnetine lajьqtь yj çoq вolsa kerek. Bul məseleni tekserip qarasaq məsele yj çoqta emes eken, rajkom partija kaвijnetin ujьmdastьruvƣa tek qoldь вir ƣana siltep çyre вergen.

Ajьrtav avdanьnda partija kaвijnetin sьjьr вuzavlajtьn qoraƣa ajnaldьrƣan. Buzavƣa вasqa qora tapqannan kejin, partija kaвijnetin kvarterge ajnaldьrƣan.

Qьzьl-ordadaƣь kaвijnettinꞑ semijnar, konsyltatsijalar өtkizetin zalьnda вyvpet ujьmdastьrƣan. Cimkent qalasьndaƣь partija oquv yjininꞑ kitap saqtalatьn вөlmesinen вasqa вөlimderin nusqavcь men partija dokuvmentterin çazatьndardьꞑ kaвijnetine ajnaldьrƣan.

Bul sekildi mьsaldar tolьp çatьr. Kəzirgi вizdinꞑ mindetimiz mundaj mьsaldardьꞑ sanьn kөвejtip kөrsetyv emes, вarlьq partija kaвijneti men partijanьn oquv yjlerin Almatьdaƣь partija oquv yjindej etip ujьmdastьruv, mine əꞑgime osьnda.

Kəzirgi taꞑda aldaƣь turƣan mindet qaj cerde partija kaвijneti ujьmdastьrьlmasa, onь ujьmdastьruv, olarƣa tijisti çaƣdaj çasav (yji, qьzь-

metker çaqьn basqa çumьsqa pajdalanьav, kaвijnetke keletin propagandijsterdi sol kyni qьzьmetten bosatuv, taqь basqalar). Partija kaвijnetiniŋ çumьsь tuvralь obkom, rajkom çana partkomdarda məsele qojuv, kyndelikti basсьlьqtь bosaŋdatpav, syjtip, çaqьn arada barlьq partija kaвijneti men partijanьŋ oquv yjlerinen çumьsьn propagandijs, agijtator, besedcikterge çərdem вererliktej, partija oquvьnьŋ sapasьn kөtererliktej etip ojdaqьdaj ujьmdastьra bilejik.

Boqanьp

(Eŋbekciler avpartkominiŋ sekretarь)

Tilektester arasьndaqь çumьsьmьzdь kycejtejik

Ortalьq partija komijtetiniŋ dekəbir plenyminiŋ partijaqa adam aluv çənindegi barlьq iste, tilektesterdiŋ tobь partija qatarьn tolьqtьratьn asa maŋьzdь rezerip dep bilip, partija ujьmdarь tilektester tobьna erekce zer saluvь kerek. Tilektester arasьndaqь çumьstьŋ kemciliikterin, kөp rette ol çumьstь umьtьp ketyvcilikti ne qurlьm tez vaqьttьŋ icinde çojuv qaçet.

Tilektester arasьndaqь çumьstь eŋ ondaqanda tilektesterdi sajasьj savat yjirmelerine tartuvdan asьrmajtьn bastavьc ujьmdar men avdandьq ujьmdardьŋ basсьlarьnьŋ əzderi tilektester men myldem qatьnas çasamaj, olardь bilmejtin, olardьŋ arasьnda is çyrgizbejtin sьqьldь myldem sьjьmsьz qalьptь partija ujьmdarь aldь men tyzetyvi kerek" degen qavlьsьn is çyzinde orьndav çolьnda eŋbekciler avdandьq partija ujьmь bir az çetistikterge ije boldь.

Çalpь avdan kəlemindegi 23 partija ujьmьnьŋ çanьnan tilektester tobь ujьmdastьrьldь, buqan qalqozdar men sapqozdardaqь aktiipterden, çana avdan kəlemindegi aldьŋqь qatarlь Slaqanьpсьlarьmьzdan 56 adam tilektester qatarьna tartьldь.

Onь men qabat çasь asqan komsomoldan belsene qьzmet istep çyrgen 64 komsomol əktip terimiz de bar. Tilektester tobь men bastavьc partija ujьmdarьnьŋ arasьnda partijanьŋ uvstap, proqramьn, ortalьq partija komijtetiniŋ dekəbir pilenyminiŋ qavlьsьn çana osь sьjaqtь partija men ykimettiŋ maŋьzdь qavlьlarьn talqьladьq.

Buqan qosьmca yc ret kyvstoвoj məçilis, bir ret komsomoldar men tilektesterdiŋ bas qosqan məçilisi ətkizildi.

Komsomoldar men tilektesterdiŋ bilim dəreçesin bajqaj kelgende, bilimderi təmen, sajasьj çaqьnan cala savattь ekeni acьldь.

Sondьqtanda, bulardьŋ qat tanьmavсьlьqьn çojьp, sajasьj bilimin kөteryv ycin savatsьzdьqtь çojuv mektebi arqьlь qat tanьp sьqaruv çumьsьn basqarьp, erekce kөŋil bөlip durьs basсьlьq istev çumьsь avdandьq partija komijtetiniŋ nusqavсьlarьna çana partkom sekretarlarь men partija ujьmdastьruvсьlarьna çyktelip, kөp çumьstar isteldi.

Osьqan bajlanьstь, avdandьq partija komijtetiniŋ kezekti вujrosьn da, nusqavсьlar men partkom sekretarlarьnьŋ çana partija ujьmdastьruvсьlarьnьŋ tilektester tobь arasьndaqь təlim-tərbije çumьsьnьŋ barьsь çənin-de 3 ret bajandamalarьn tьŋdap, kemciliikterin atap kərsetip, aldaqь çumьsьna çaŋa baqьt berildi.

Tilektester men tъƣъz ʙajlanъs çasap, vaqъt-vaqъt olardъꞑ sama atcotъ tъꞑdalъp çumъsъna nusqav ʙerip otъruv men tilektesterdiꞑ sana sezimi ojanъp, ʙir sъpъra өskendikteri kөrindi.

Buƣan tilektester toʙъnъꞑ qatarъndaƣъ Sygirip çoldastъꞑ nedəvir өskendigi tolъq dəlel ʙola aldъ. Sygirip çoldas partija ujъmъnъꞑ tapsъrƣan mindetin orъndap-qalqozdъꞑ caruvacъlъq ʙөlimin ʙasqarъp, cөp caʙuv men egin oraqъna dajъndъq çumъstarъn ojdaƣъdaj istep, məcijnelerdi mezgili men remonttatъp kөp çumъstar istedi. Onъ men qaʙat өziniꞑ ʙelsene qatъsuvъ arqasъnda savatsъzdъƣъn çojъp qat tanъjtъn dar qatarъna qosъldъ.

Majmaqъp Tөlegen çoldasta kөzge kөrinerliktej aq өsti.

Bul çoldas tъraktъr ʙirijgədisin de esepci ʙolъp çyrgende өziniꞑ oqъmaj tъraktъris ʙoluvъna çaƣdaj tuƣъzdъ, sajasъj savatsъzdъƣъn çojuv ycin partija kruvçogine ʙelsene qatъsъp, çaqsъ ylgirip otъrdъ. Majmaqъp çoldas davъstap gazet oquv, qaʙъrƣa gazetin cъƣaruv, sotsъjaldъq çarъstъꞑ qortъndъsъn tekseryv sъjaqtъ qoƣam çumъstarъn ojdaƣъdaj istep ʙelsendiligin is çyzin de kөrsetti.

Avʙəkirip pen Bektiʙajъp çoldastar sъjaqtъ sajasъj sezimi өsken, aktip ʙir nece tilektesterimiz ʙar. Tilektesterdiꞑ kөpciligi Ɵlkelik gazet çornaldardъ yzʙej oqъp otъradъ. Olardъꞑ tysinʙegen məselelerin avpartkom nusqavcъlarъ, ygitci-nasъjqatcъlar tysindirip otъradъ.

Endigi ʙizdiꞑ aldъmъz da turƣan kyrdeli mindettiꞑ ʙiri- partija dokuvmentterin avъstъruvda ʙul çөnindegi acъlƣan kemcilikterdi tez arada çojuvƣa kyc saluv ʙolъp otъr.

Ortalъq partija komijtetiniꞑ dekəʙir plenyminiꞑ „BK(ʙ)P ƣa çaꞑa myceler alƣanda partija ujъmdarъ partijaƣa cъn aldъꞑƣъ qatarlъ, çumъscъ taʙъnъꞑ isine cъn ʙerilgen, elimizdiꞑ maꞑdaj aldъ adamdarъn, aldъ men çumъscъlardan çana qalqozcъlar men eꞑʙekci oqъƣandardan iriktep aluvъ kerek, alъnatъndar sotsijalijzim ycin alъsqan kyrestiꞑ tyrli yvcəskelerinde sъnnan өtkender ʙolsъn, syjtip, partija ujъmdarъ BK(ʙ)P nъꞑ qatarъn ʙurъnƣъdan da kөʙirek nъƣajtъp, partijanъꞑ qalъꞑ ʙuqara men qatъnasъn ʙurъnƣъdan da kөʙirek nъƣajtъp, partijanъꞑ qalъꞑ ʙuqara men qatъnasъn ʙurъnƣъdan da kөʙirek kycejtetin ʙolsъn" degen qavlъsъn is çyzinde orъndavƣa dajъndъqtъ kycejtyv kerek. Ɵlkemizde partijaƣa adam aluv ʙastalƣanƣa dejin partijanъꞑ mycesi degen ardaqtъ ataqtъ aqtaj alatъn өndirisimizdiꞑ ər ʙir salasъndaƣъ aldъꞑƣъ qatarlъ iste sъnalƣan adamdarъmъzdъ dajъndaj ʙilyvimiz kerek. Ol ycin əsirese tilektester arasъndaƣъ ujъmdastъruv, təlim-tərʙije çumъsъn ʙudanda çoƣarъ arttъrъp, olardъꞑ ijdeje çaƣъnan qaruvlъ ʙoluvъna kyc çumsavъmъz kerek.

Əʙiçanъp M.

Partija propagandъsъn çoƣarƣъ satъƣa kөterejik

Kommunisterdi ijdeje-sajasъj çaƣъnan ʙarъnca qaruvlandъruv-partija çumъsъndaƣъ eꞑ ʙastъ mindet. Ortalъq partija komijteti өziniꞑ ʙul çөnindegi cъƣarƣan qavlъ qararlarъnda ər ʙir partija ujъmъ kommunisterdiꞑ ʙilim dəreçesi çoƣarъ ʙoluvъna өte-mөte kөꞑil ʙөlyviniꞑ kerek ekendigin əlde nece ret ajtqan. Ol ycin partija propagandъsъn çoƣarƣъ

satьƣa ketere ʙilyv qaçet ekendiginde eskertken. Biraq ʙul ijgilikti, ʙastь çumьstь kөp çerlerdegi partija ujьmdarь durьs ujьmdastьrьp, durьs ʙasqara almaj keldi.

Partija propagandьsьndaƣь, qala ʙerdi partija oquvьndaƣь iri-iri kemcilikter sol çergilikti partija ujьm ʙascьlarьnьꞑ propagandь çumьsьn өz qolьna alьp ujьmdastьra ʙilmegendiginen ʙolьp otьr. Propagandis kadrlarьn surьptap aluv, olardьꞑ ʙilim dәreçeleriniꞑ өsyvine tijisti çәrdem ʙeryv, partija oquvьnьꞑ mektep, kryvçokterin ʙastapqь kynnen aq durьs ujьmdastьruvdь өz mindetterine almaj, aparatьnьꞑ ʙir qьzmetkerine qalaj ʙolsa solaj tapsьra saluvьnan ʙolьp keldi. Partija propagandьsьnьꞑ dәreçesi soꞑƣь vaqьtqa dejin tөmen ʙolьp kelgen ujьmьnьꞑ ʙiri ʙizdiꞑ Erkincilik avdandьq partija ujьmь ʙoldь.

Avdanьmьzda partija propagandь çumьsь partija dokuvmentterin tekseryvden kejinde kөp vaqьtqa dejin ojdaƣьdaj çolƣa qojьlmaj keldi. Ortalьq partija komijtetiniꞑ „çaqьn aradaƣь partija propagandьsь“ tuvralь cьƣarƣan qavlьsь 36- çьlƣa dejin çyzege aspaj keldi. Sonьꞑ saldarьnan partija oquvь „mavsьmdьqtan“ cьƣa almaj keldi. Bir az partija ujьmdarьnda partija oquvьn caruvacьlьq navqandarƣa qarsь qojuvcьlьq çiji kezdesip otьrdь.

Osь çьldьꞑ ʙirinci qьjnuvarьnan ʙastap avpartkomniꞑ ʙirinci qatcьsь propagandь çumьsьna tijisti kөꞑildi ʙөlip, partija oquvьnьꞑ çumsьna çol ʙascьlьq etyvdi өz qolьna aldь. Aldь men avdan kөlemindegi partija mektepteri men kryvçokterdiꞑ setiꞑ qajtadan qarap cьqtь. Kommunisterdiꞑ ʙilim dәreçesine qaraj otьrьp, olardь partija mektepterine kryvçokterge çana kandijdat mektepterine turƣьlьqtь ʙekitti.

Partija oquvьnьꞑ sapalь ʙolьp өtyvi әsirese propagandis kadrlarьna ʙajlanьstь ekeni kimgede ʙolsa mәlim. Sondьqtan propagandis kadrlarьn ʙurьnnan iriktep aluv, partija oquvьndaƣь eꞑ kerekti, eꞑ ʙastь cart. Bul çumьsta Erkincilik avdandьq partija ujьmьnda çaqsь çolƣa qojьldь. Propagandis kadrlarь avdandьq aktipterdiꞑ taꞑdavlьlarьnan iriktelip alьndь Propagandis kadrьnьꞑ qatarьna avpartkomniꞑ ekinci qatcьsь, avatkomnьꞑ predsedateli çana osьlar sьqьldь avdandьq orьndardьꞑ ʙastь qьzmetkerleri tartьldь. Syjtip, ʙular sьqьldь avdandardan 16 ctattan sьrt propagandis kadьrь qurьldь. Kәzir avdanьmьzda 46 Kommunesti qamtьjtьn 4 partija tarьjqь kyruvçogi ʙar. Onьꞑ 2-i çoƣarь tijpti. Budan ʙasqa 9 partija mekteʙi men partijanьꞑ ustap proƣьramьn oqьjtьn 3 kryçөkte 95 kommunis oqьjdь. Onьꞑ 76 partija mekteʙinde de, qalƣandarь kryçokterde. Kryvçok ujьmdastьruvƣa mymkinciligi ʙolmaƣan çerlerdegi dara kommunesterge avpartkomniꞑ nusqavcьlarь arqьlь tapsьrmalar ʙerilip turadь. Ol dara kommuvnesterdiꞑ qancalьqtь dajьndalƣandьƣьn, ʙerilgen tapsьrmanь qancalьqtь sapalь etip orьndaƣandьƣьn ʙөlingen nusqavcьlar vaqtь-vaqьtь men tekserip otьradь.

Partija oquvьnьꞑ kryvçok, mektepteriniꞑ saʙaƣь aj sajьn avdan ortalьƣьnda 5 ret. avьldьq ujьmdarda yc retten өtedi. Saʙaq osь kөrsetilgen kynderi ynemi өtip otьradь.

Bul propaganda çumьsьnda ʙizde kemcilik çoq demejmiz. Əlide ʙolsa kөrnekti kemcilikter ʙar. Propagandis kadrьna çergilikti ujьmnan tartьlƣanь az. Propagandisterdiꞑ kөʙisiniꞑ qьzьmet istep, turatьn çeri ol taƣajьndalƣan ujьmnan kөp calƣaj,eꞑ kem degende 30-40 caqьrьmdaj çerde turadь. Sondьqtanda propagandisterdiꞑ icinen ajtьlƣan taƣajьndь kynderde saʙaqqa ʙaralmaj qalƣandarь ʙoldь.

Mьsalь: avdandьq partija komijtetiniꞑ ʙujro mycesi Qalqamanьp çoldas өziniꞑ taƣajьndalƣan kryvçoginiꞑ saʙaƣьna 3 ret ʙara almaj qaldь. Avdandьq prokuvror Çaʙatajьp komondijropkege ketkendikten, onьnda kryvçoginiꞑ saʙaƣьda 2 ret ʙolmaj qaldь. Mini ʙul, iri, elevli kemcilik-

tiŋ ʙiri. Mundaj kemcilikterdi ajaqsьz tastavƣa ʙolmajdь. Partija mektep kryvçekteriniŋ saʙaƣь vaqtьlь ɵtyvi kerek. Propagandis kadrlarьnьŋ saʙaqtь vaqtьlь ɵtkizip turuvьna tijisti çaƣdaj tuvƣьzuv kerek. Sonь men ʙirge əsirese çergilikti ujьmdardьŋ icinen propagandis kadrьn dajьndavƣa kɵŋil avdaruv kerek. Ol ycin aldьŋƣь qatarlь, sajasьj ʙilimi ʙar kommunisterdi propagandis kyvrsterine çiʙerip aluv qaçet. Syjtip, partija oquvьnьŋ vaqtьnda, kɵrsetilgen kynde ɵtip turuvьn qalajda ʙolsa qamtuv kerek.

Bizdiŋ avdanьmьzda propagandisterdiŋ semijnarlarьn ɵtkizip turuv çumьsь əpirel ajьna dejin çɵnge qojьlmaj keldi. Bul çumьs tek qana əpirel ajьnan ʙastap qolƣa alьna ʙastadь. Əlide qanaƣattanarsьz. Əpirel ajьnan ʙeri propagandis semijnarь 2 aq ret ɵtkizildi. Bul propagandis kadrьnьŋ ʙir çaƣьnan ʙilimin arttьratьn, ekinci çaƣьnan olardьŋ kemciligin kɵrsetip, təçirijʙesin ortaƣa salьp çumьsьna ʙaƣьt ʙerip otьratьn partija propagandьsьna əʙden kerekti is. Sondьqtan ʙul çumьsta tijisti dəreçege kɵteryvdi kerek qьladь.

Mektep,kryvçok oquvcьlarьn osь kynge dejin oquv quraldarь men qamtamasьz ete almaj otьrmьz. Əsirese qazaq tilindegi oquv quraldarь kem, yc-tɵrt kommuvnistiŋ ortasьnan ʙir kitap əreŋ degende taʙьladь. Oquv quraldarьnьŋ çetkiliksizdiginen oquvcьlar temanь keŋinen oqьp, erkince dajьndala almaj keledi.

Avdan ortalьƣьndaƣь partkoʙijnet ʙarlьq oquvcьlardь qamtamasьz ete almajdь. Calƣaj çerde çatqan kryvçokterdiŋ oquvcьlarь part kaʙijnettegi oquv quraldarь men mylde pajdalana almaj otьr devge ʙoladь. Avdandьq partija ujьmь ʙascьlarь, qala ʙerdi partkoʙijnettiŋ qьzmetkerleri partkoʙijnetti kommuvnisterdi oquv myddesine çumsaj almaj keledi.

Mine ʙul sьqьldь kemcilikterdiŋ partija oquvьnьŋ dəreçesiniŋ çoƣarь ʙoluvьna ʙɵget çasajtьnь sɵzsiz.

Bul sьqьldь ylkendi, kicili kemcilikterdi der kezinde çojuvƣa kyc saluv qaçet. Syjtip,partija propagandьsьn çoƣarь satьƣa kɵtere ʙilyv kerek, kommuvnisterdiŋ sajasij ʙilimin arttьrьp, ijdeja çaƣьnan qaruvlandьruv kerek.

Çamantajьp

Plenym tapsьrmalarьn orьndavƣa kiristik

Kɵkce—tav avdandьq partija komijtetiniŋ 7-pilenymi yjel ajьnьŋ 23-24-kynderi ʙolьp ɵtti. Pilenymniŋ erekce kɵŋil ʙɵlgen məseleleri partija dokuvmentterin avьstьruvdьŋ qortьndьsь men aldaƣь mindetter tuvralь ʙoldь.

Partija dokuvmentterin avьstьruvdьŋ qortьndьsьna kelsek, çalpь avdan kɵleminde partija dokuvmentin avьstьruvdan ɵtip, çaŋa part dokuvment alƣandar: 184 myce, 112 kəndijdat, ʙarlьƣь 296 kommuvnis ʙoldь. Onь men qaʙat tyrli çaƣdajdь eskere kelgende avьstьruvdan ɵtpej kejinge qalьp otьrƣan 15 partija myçesi ʙar.

Plenym partijanьŋ qatarьn nьƣajtьp, ujьmdastьruv çumьsьn çaqsartьp, ər ʙir kommunistiŋ qьraƣьlьƣьn arttьruv isine erekce kɵŋil ʙɵldi. Dənicpan kɵsemimiz Stalinniŋ „Partijanь əldijlemej, qajta, onьŋ qьraƣьlьƣьn mejlince kyceјtyv kerek. partijanь mьzƣьtpaj, qajta, onь ekpindi iske dajar turƣьzuv kerek. Partijanь quralsьzdandьrmaj, qajta, quraldandьra ʙeryv kerek, partijanь ʙejqam qojmaj, qajta, ekinci ʙes çьldьqtь orьndav ycin iske

saj etyv kerek“ degen uranьn is; çyzinde orьndav maqsatь men pilenym sьn, ɵz ara sьnƣa tolьq mymkindik ʙerdi. Sonьn arqasьnda 19 adam çarьs sɵzge cьƣьp sɵjledi.

Çarьs sɵzge cьƣьp sɵjlegen çoldastar avdandьq partija ujьmьnьꞑ çumьsьndaƣь ʙolьp kelgen tyrli kemcilikterge toqtalьp, əsirese temir çol partija ujьmьnьꞑ çumьsьndaƣь kemcilikterdi acьq tan acьq atap kɵrsetti. Temir çoldьꞑ 16-razijezindegi partija ujьmьnьꞑ çumьsьnьꞑ dəreçesi osь kynge dejin ɵte nacar ʙolьp kelgen. Luvkocьp, Borenin, Zeʙolip, Ruvpkop sьjaqtь kommuvnisterdiꞑ ʙilimi ɵte tɵmen, Olar gazet çornal aldьrьp oqьmajdь. Munda ujьmdastьruv təlim-tərʙije çumьsьnьꞑ nacar ʙolƣandьƣьnan, remont durьs ʙolmaj, razijezde 3 ret kiryvcenije (pojьz apatь) ʙoldь. Osь sьjaqtь kej ʙir kemcilikterdiꞑ „kindik“ sɵʙetindegi partija ujьmьnda çana avdan atkomde de ʙar ekendigin kɵrsetti.

Plenymde sɵjlevciler avdan partija ujьmьnьꞑ çumьsьndaƣь kemcilikterdi atap kɵrsetyv men ʙirge ujьmdastьruv, partija kəpcilik çumьsьn çaqsartyv çolьndaƣь ije ʙolƣan kernekti-kernekti çetistikterge de toqtaldь.

Partija dokuvmentterin tekseryvge dejin qara tanьmaƣan savatsьz 38 kommuvnistiꞑ, avьstьruvƣa dejin 32-isi qat tanьp, ɵz ʙeti men gəzet, çornal oqьjtьn ʙoldь. Osь taʙьstь ʙajandь etip, kommunisterdiꞑ qara tanьmavcьlьƣьn mylde çojdьruv isine kɵmektesyv retinde Muqьcьʙa Kamac, Ьjzanьʙa sьjaqtь kommuniskalar aj çarьmdьq srokte savatsьzdьƣьn çojuvdь ɵzderi mindetterine alьp, senimderin ʙeredi.

Plenym ortalьq Partija Komijtetiniꞑ dekəʙir pilenyminde „eger partija mycesi, partijanьꞑ mycesi degen ardaqtь ataqtь atqarmajtьn ʙolsa, ondaj partija mycesine, partija dokyvmentteriniꞑ tekseryvinen ɵtse de, partija ʙeletin avьstьrƣanda partija ujьmdarь part ʙelet ʙermej qoja aladь. Partija dokyvmentterin teksrgende, partija ujьmdarь ВК(в)Р qatarьna aldap kirgen partija ducpandarьn, nece tyrli sumdar men çylikterdi ɵckerelevge ʙarlьq keꞑilin ʙɵlse, partija dokyvmentterin avьstьrƣanda ʙelsendiligi çoq, partija mycesi degen ardaqtь ataqtь aqtamajtьn, ВК(в)Р qatarьna əlde qalaj ƣana kirip alƣan adamdardan arьltuvƣa tolьq keꞑil ʙɵlinyvi qaçet“, degen qavlьsьna syjenip, qalqozdьꞑ mal, mylkin cacuvcь, partija çumьsьnan mylde qol yzgen çana partija mycesi degen ardaqtь ataqtь aqtaj almajtьn Çaqьpьp, Alçaparьp degen eki kommunisti pilenyvm partija qatarьnan cьƣarьlsьn dep qavlь etti.

sajasьj savatsьzdьƣьn çojmaj, partijanьꞑ tapsьrƣan mindettemlerine salaq qaravcь çana çalpь qat tanьmavcьlьƣьn çojuvƣa tьrьsьp, gəzet çornal aldьrьp oqьp, kyndelik sajasat pen tanьsuvdь umьtqan Malƣoçindi mycelikten kandijdattьqqa, Muqacьp pen Bedelʙajьʙanь kandijdattьqtan tilektester qatarьna qaldьruvƣa dep ujƣardь.

Çьjьp kelgende, pilenymniꞑ qorьtьndьsь, aldaƣь vaqьtta kommuvnisterdiꞑ qat tanьmavcьlьƣьn çojьp, olardьꞑ sajasьj ʙilimderin çoƣarƣь satьƣa kɵteryv men qaʙat avdan kɵlemindegi qat tanьmajtьn 3691 savatsьz adamnьꞑ savatsьzdьƣьn tez arada çojƣьzuvdь zor mindettiꞑ ʙiri dep sanadь. Onь men qatar tilektester toʙьna kisi tartuv, partijaƣa aldьꞑƣь qatarlь, sьnalƣan adamdardь aluv çɵnindegi dajьndьq çumьsьnьꞑ ɵte nacar ʙolьp kelgendigin kɵrsete kelip, ʙul çumьsqa avdandьq partija komijteti men çergilikti partija ujьmdarь erekce keꞑil ʙɵlip, tilektester

tobьna kisi tartuv çumьsь men partijaqa kisi aluv çenindegi dajьndьq çumьstarьn tez vaqьttьŋ icinde çolqa qojsьn dep tapsьrdь.

Çaŋa avdanьmьzdьŋ aldьnda turqan eŋ kyrdeli mindettiŋ biri bolьp sanalatьn, cөp çьjnav navqanьn tez bitirip, erte yjip-çьjьp aluv men egin oraqьna dajьndьqtь munan da kycejtip, taza orьp, cacpaj-tөkpej mezgili men çьjьp aluv çumьsьn osь bastan ujьmdastьruv kerek ekenin qattь eskertti. Astьq bastьrьlqan kynnen bastap, memleketke astьq tapsьruv çumьsьn qolqa alьp, avdanьmьzqa berilgen ykimet planьn orьndavqa çumьla kirisyvimjz qaçet dedi.

Avdan partija ujьmьnьŋ ujьmdastьruv, partija kөpcilik çumьsьn budanda çaqsartuv men birge avdan eŋbekcilerin kөsemimiz Stalin ajtqan 7-8 milijart put astьq ycin kyresyvge ujьmdastьra bilyv kerek ekendigin kөrsetti. Bьjьlqь astьq çьjnav çumьsьnda әr bir kommunistiŋ өz yvcөskelerinde staqanьpcь, staqanьpcьlar qozqalьsьn ujьmdastьruvcь boluv kerek ekendigin ajttь.

Kәzir avdan partija ujьmь sol plenym tapsьrьsьn orьndav çolьnda qalqozcь çurtcьlьqьn qattь ujьmdastьruvqa kirisip otьr.

Sarmurzьn

Mal caruvacьlьꞡьn өrkendetyvdegi ʙastь mindetter

Өlkemizdiꞑ mal caruvacьlьꞡь yzdiksiz өrkendev çolьna ʙir çola ʙekinip tysti. Өtken ʙir çьldьn icinde ꞡana çalpь mal ʙasь 31,8 pr. өsti. Mal caruvacьlьqьn өrkendetyvdiꞑ 1935-çьlqь memlekettik planь өlke kөleminde artьꞡь men orьndaldь.

Endi ystimizdegi çьl mal caruvacьlьqьn өrkendetyvde de staqanьpcьlar çьlь boluvꞡa tijis. **Mirzojan** çoldastьꞑ: **„Bьjьlqь çьlь çalpь mal ʙasьn 40 pr. arttьruv“ degen uranьn is çyzine asьruv-Qazaqьstan partija, soʙet ujьmdarьnьꞑ, qalqozcьlar çurtcьlьꞡьnьꞑ ardaqtь mindeti.**

Cьnьnda, mal caruvacьlьqьn ojdaqьdaj өrkendetyvge ʙarlьq kerekti çaꞡdajlar çasaldь: partijamьzdьꞑ industirijalandьruv sajasatьnьꞑ tolьq çyzege asuvьnьꞑ arqasьnda avьl caruvacьlьqьmьz macijnelendi, qalqoz qurьlьsь әbden ʙekindi, әrteldiꞑ Stalindik uvstavь ʙojьnca qalqozdarьmьzdьꞑ ujьmdastьruv-caruvacьlьq çaqtarь nьꞡajdь, qalqozcьlar avçattь turmьsqa çetip, olardьꞑ ьnta, çigerleri arttь. Partijamьzdьꞑ Stalindik Ortalьq komijteti men odaqtьq ykimet Qazaqьstanꞡa erekce kөꞑil ʙөlip, ucan teꞑiz kөmek kөrsetti, kөrsetip te otьr. Onьꞑ ystine Stalindik konstijtuvtsijanьꞑ proektь çarьjalanuvь, proektь ʙojьnca Qazaqьstannьꞑ odaqtas respyʙlijke ʙoluvꞡa ujꞡarьluvь ʙykil qalqьmьzdьꞑ ьnta, çigerin ʙurьnꞡьdanda arttьrdь.

Mine, osь çaꞡdajlardьꞑ ʙarlьꞡь **Stalin** çoldastьꞑ **Qazaqьstandь sotsijaldь mal caruvacьlьꞡьnьꞑ cьꞡьstaꞡь aldьnꞡь qatardaꞡь әtiretine ajnaldьruv kerek** degen uranьn tez vaqьttьꞑ icinde çyzege asьruvꞡa tolьq mymkindik ʙerip otьr. Endigi mәsele osь mymkindikterdi tolьq pajdalanьp, çumьstь ʙolceʙikce ujьmdastьra ʙilyvde qaldь.

Ortalьq Partija komijteti men Odaqtьq Qalьq Komijssarlarь Soʙeti mal caruvacьlьqьn өrkendetyvdiꞑ 1936-çьlqь memlekettik planьn ʙekitip qavlь cьꞡardь. Sonьꞑ negizinde Qazaqьstan Qalьq Komijssarlarь Soʙeti men Өlkelik Partija komijteti de qavlь cьꞡarьp, Qazaqьstan mal caruvacьlьqьn өrkendetyvdiꞑ memlekettik planьn ʙekitti.

Bul plan sөzsiz orьndaluvꞡa tijisti, ʙulçьmajtьn ʙerik zaꞑ. Ortalьq partija Komijteti men Odaqtьq qalьq komijssarlarь soʙetiniꞑ qavlьsь ʙojьnca mal caruvacьlьꞡьnьꞑ 36-çьlqь memlekettik planь qalqozdarꞡa, qalqozcьlar men çeke caruvalar ycin 20 kynniꞑ icinde çetkizilyv kerek edi. Biraq, memlekettik plan ʙir sьpьra çerlerde kec çetkizildi. Tipti plandь qalqoz, qalqozcьlarꞡa әli de çetkizip ʙolmaꞡan avdandarda ʙar. Bul iri kemcilik. Bul kemcilikti tezinen çojuv kerek. Mal caruvacьlьꞡьn өrkendetyv çөninde memlekettik plannьꞑ manьzь tuvralь qalqozcьlar ortasьnda kөpcilik-ygit çumьstarьn keꞑ tyrde çyrgize otьrьp, әr qalqozdь, әr ʙir qalqozcь yjiniꞑ çana әr ʙir çeke eꞑʙekci caruvanьn ʙerik

plandь ʙoluvьn qamtuv kerek. Plandь resmij tyrde ƣana çetkizip qojmaj, plandь artьƣь men orьndap сьƣuv ycin naqtьlь caralar ʙelgilep, sol caralardь çyzege asьruv çɵninde kɵpcilikti əli de ʙolsa iske çumьldьra tysyv kerek.

Ortalьq partija komijteti men Odaqtьq qalьq komijssarlarь soʙeti mal tuqьmьn asьldandьruv məselesine ajrьqca kɵꞑil ʙɵlip, ʙul çɵnde tolьp çatqan caralar ʙelgiledi. Çergilikti partija, soʙet ujьmdarь, qalqozcьlar çurtcьlьƣь mal tuqьmьn asьldandьruvda ʙьjьlƣь cьlь kɵp çumьstar istevi kerek. Bul çɵndegi mindettiꞑ kɵpcilgi ystimizdegi mal caƣьlьstьruv navqanьn ojdaƣьdaj ɵtkizyv men orьndaladь. Barlьq asьl tuqьmdь maldardь memlekettik kinegege tirkev, olardь erekce ʙaƣьp, kytyv, tuqьmdьq asьl tuqьmdь maldardь (ajƣьr, ʙuqa, qocqarlardь) mejlince ʙaptap, olardь caƣьlьs navqanьna tolьq pajdalanuv, urьqtь qoldan qujuv çumьstarьn durьs çyrgizyv, maldardь sapasьna qaraj iriktev, tɵl ʙeretin maldьꞑ ʙarlьƣьn da der kezinde caƣьlьstьruv, mine mal tuqьmьn asьldandьruvdь, kelecekte ɵrkendetyvdi qamatmasьz etetin caralar osьlar.

Qazaƣьstan Qalьq Komijssarlarь Soʙeti men Ɵlkelik Partija Komijteti ɵtken maj ajьnda „1936-çьlь maldь caƣьlьstьruv, ʙuvdandastьruv, çana malƣa urьqtь qoldan qujuv caralarь tuvralь" ədeji qavlь cьƣardь. Bul çɵnde ər oʙlьsqa naqtьlь mindetter tapsьrdь, sonь men qaʙat ʙul caralardьꞑ memlekettik maꞑьzь zor ekendigin kɵrsete kelip:

„Mal caƣьlьstьruv, ʙuvdandastьruv çana malƣa urьqtь qoldan qujuv çumьstarьnьꞑ planь orьndalmasa, ʙul mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdiꞑ memlekettik planьn orьndamaj, aqsatqandьq dep qaralmaqcь" dedi.

Çergilikti partija, Soʙet ujьmdarь, çurtcьlьq ʙolьp mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdiꞑ ʙul asa maꞑьzdь caralarьn plan ʙojьnca ojdaƣьdaj çyzege asьruvlarь kerek. Egin caruvacьlьƣьnda egis navqanьna qandaj kɵꞑil ʙɵlinse, mal caruvacьlьƣьnda ʙul caralarƣa da sondaj kɵꞑil ʙɵlinyvge tijis.

Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyv, tuqьmьn asьldandьruv çɵninde zooteqnijkterdiꞑ atqaratьn qьzmeti erekce zor. Biraq, kɵp çerlerde Zooteqnijkter mindetterin tolьq atqara-almaj keledi. Zooteqnijkterdi durьstap pajdalanʙav, olardьꞑ çumьs istevine çaqsь çaƣdaj çasamav ʙir sьpьra çerlerde əlide ʙar. Bul kemcilikti ʙytindej çojyv kerek. Zooteqnijkterdi plan çasavcь, sanaqcь retinde nemese çaj keꞑes ʙeryvci retinde ƣana pajdalanʙav kerek. Olar mal icine aralasa çyrip, mal ɵsiryvci qalqozcьlarƣa zooteqnijkalьq caralardь çyzege asьruvda naqtьlь kɵmek ʙeretindej ʙolsьn. Qalqozcьlar olardьꞑ ʙilim təçirijʙesin qoldanьp, ɵzderiniꞑ çaqsь təçirijʙalarь men ʙajlanьstьrьp çyrgize ʙiletin ʙolsьn.

Ɵktəʙir avdanьnьꞑ Zooteqnijgi Meqajьl Juvrockijdiꞑ (komsomolets) çajlavdaƣь ʙir nece mal permalarьnьꞑ ortasьnan Zooteqnijkalьq kuyrs ujьmdastьrьp, osь çazda mal ʙaqtacьsь, savьncь, perma ʙastьqtarьnan 185 adam oqьtьp cьƣarmaq. (Bular çumьstan qol ɵzʙej çyrip oqьjdь). Qalqozdar Zooteqnijktiꞑ osьndaj çaqsь çumьs istevine çaƣdaj çasaƣan. Teginde Zooteqnijktardь tolьq pajdalanьp, Zooteqnijkalьq caralardь tolьq çyzege asьrmajьnca, qalqozcьlardьꞑ Zooteqnijkalьq ʙilimderin arttьrmajьnca sotsьjaldь mal caruvacьlьƣьn kelecekte ojdaƣьdaj ɵrkendetyvge, tuqьmьn asьldandьrьp, ɵnimin arttьruvƣa ʙolmajtьndьƣьn tysinyv kerek. Qalqocьlardьꞑ zooteqnijkalьq ʙiliminiꞑ artuvьna ʙarlьq çaƣdajdь çasav kerek. Bul negizgi mindet.

Bir sьpьra çerlerde mal indetine qarsь kyres əli de çyrgizilmej keledi. Avruv maldь sav malƣa qosьp ʙaƣьp, sav maldarƣa avruv çuqtьruv, maldь indet cьqqan çerge çajuv, irkindi las suv men suvaruv, indet cьqqan mal qoralarьna dezijnpeksija çasamav, avruv maldь mal dərgerine kɵrsetip, olardьꞑ tilin almav, ɵz ʙetteri men „emdev" sьjaqtь soraqьlьq-

tar əsirese avьldьq çerlerde əli de çojьlьp bolƣan çoq. Sonьꞑ saldarьnan вir sьpьra çerlerde вьjьlƣь çьlь da mal indeti вoldь. Mundaj ɵreskelderdi вoldьrmavdьꞑ carasьn aldьn ala istep, mal indetine qarsь kyreske kɵpciliktiꞑ nazarьn avdaruvь kerek. Ystimizdegi Staqanьpcьlar çьlьnda kəzirgi qolda вar вirde вas iri maldь, вir)de ças tɵldi avruvƣa caldьqtьrmaj, ɵlim çitimnen aman saqtav ycin kvresyv, вul çɵnde çurtcьlьqtь ujьmdastьra вilyv-ər вir avьl kommunisiniꞑ вastь mindeti

Maldь indetten aman saqtav, semirtyv, ɵnimin arttьruv çeninde çazƣь mal çajьlьmьn durьstap ujьmdastьruvdьꞑ maꞑьzь ɵte zor. Ɵtken çьldarda maldь çajlavƣa cьƣaruvƣa qarsь pikirler вir sьpьra çerlerden kezdesip keldi. Bul-partija çolьna ec вir çanaspajtьn pikir. Mundaj zьjandь pikirlerge çol вermej, çaqsь çajlavlardьꞑ cyjgin cɵp, mɵldir suvьn emin, erkin pajdalanuvdьꞑ carasьn istev kerek. Вьjьlƣь çьlь əsirese Almatь, Qaraƣandь oвьlьstarьnьꞑ вir sьpьra avdandarь, qalqozdarь maldь çajlavƣa cьƣaruv çumьstarьn ujьmdastьrdь. Qaraƣandь oвьlьsьndaƣь Cuvcьn avdanьnьꞑ „12 çьldьq ɵktəвir“ atьndaƣь qalqozdьꞑ qoj permasьnьꞑ ordendi вastьƣь Əmrijn Tɵke çoldas çazƣь çajlavdь tamaca ujьmdastьrƣan. Çaqsь çajlavdь taꞑdap alьp, onь вir nece qonьsqa вɵlgen, maldь qonьs ьꞑƣajьna qaraj çajatьn вolƣan. Sonьꞑ arqasьnda вul qalqozdьꞑ çajlavdaƣь malь erekce semirip, tɵli de kyn sanap çetilip keledi. Byjtip maldь çaz, kyz вojь çajlavƣa kyzdevge cьƣarьp, qonьstap çajьp, semirtyv вarlьq qalqozdardьꞑ isine ajnaluv kerek.

Barlьq çergilikti partija ujьmdarьnьꞑ, soвet orьndarьnьꞑ, qalqozcьlar kɵpciliginiꞑ kəzirgi vaqьtta erekce kɵꞑil вɵletin çumьsь-ystimizdegi cɵp caвuv navqanь вoluv kerek. Ɵtken çьlь cɵpti der kezinde cavьp, çьl вojьna çeterlik etip qamdap almaƣandьqtan çazƣь turьm вir talaj qalqoz вir sьpьra malьn ɵltirip aldь. Bul, ərijne, iri masqaracьlьq. Mal azьƣьn tolьq qamdap almajьnca „Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyv isi qamtamasьz etildi“ dev вos sɵz вoladь.

Mal azьƣьnьꞑ əsirese, sapalь вoluvьna qattь kɵꞑil вɵlyv kerek, caвьlƣan cɵpti quvratpaj, kɵk kyjinde ile çьjnap maja salьp otьruv kerek. Caвьlƣan cɵpti quvratьp nemese çavьn-cacьnƣa urьndьruv-eꞑвekti kɵrine dalaƣa ketiryv degen sɵz вoladь. Endigi çerde caвьlƣan, yjilgen cɵpti mal qoralarьna tasьp çetkizyv çumьsьn qьzuv tyrde ujьmdastьruv kerek.

Ɵtken çьldarda kɵp çerlerde cɵp syrilev planь orьndalmaj qaldь. Bul cɵp syrlevge qarsь pikirlerge der kezinde soqqь вerilmevdiꞑ nətijcesi. Çergilikti partija, soвet ujьmdarь вьjьlƣь çьlь mundaj zьjandь pikirlerge çol вermej, cɵp syrilev çumьsьna çete maꞑьz вerip, qalajda cɵp syrilev pьlanьnьꞑ tolьq, sapalь вolьp orьndaluvьn qadaƣalavь kerek.

Mal azьƣьn sapalь etip vaqьtьnda tolьq qamdap aluv men qaвat, maldьꞑ qьsqь qorasьna da osь вastan kɵꞑil вɵlmejince вolmajdь. Mal caruvacьlьƣьndaƣь taвьstarьmьzdь вajandь etyvdegi вastь caranьꞑ вiri osь. Maldьꞑ arьp, çydevi, qotьrƣa вasqada avruvƣa caldьquvь mal qoralarьnьꞑ çamandьƣьnan da вoladь. Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdi qunttaƣan qalqozdarьmьz mal вasьn çьlь, çajlь, çarьq qoralar men tolьq qamtamasьz etip aldь. Al, quntsьz caruvalar əli kynge dejin вul çumьstь eskermej keledi. Bul вastь kemcilikti вьjьlƣь çьlь qalajda çojuvdьꞑ carasьn istev kerek. Plan вojьnca çaꞑadan qora saluv, вurьnƣь qoralardь remonttav çumьstarьna osь вastan kɵꞑil вɵlip, qurьlьs çumьsьna kerekti adam kycin, kɵlik kycterin çetkilikti вɵlip, qurьlьs materijaldarьn vaqьtьnda tolьq çetistiryv kerek. Aldaƣь qьsta qalajda вarlьq maldьꞑ çьlь, çajlь, çarьq qorada turuvьn qamtuv-mal caruvacьlьƣьndaƣь вastь mindetimizdin вiri вolьp sanaladь.

Qalqozdar men qalqozcьlar memleketke beresi (et, maj, çyn sьjaqtь) mal ənimderin vaqьtьnda tapsьruv çumьstarьn erekce eskeryvleri kerek; mal caruvacьlьqьn ərkendetyvde ucan teniz kəmek kərsetken, kərsetipte otьrqan əzinin proletarьjat memleketinin aldьndaqь borьсьn ətevdi-birinci parьz dep tysinyv kerek. Memleketke beriletin ettin, majdьn, çynnin sapalь boluvьn ajrьqca qunttav kerek boladь. Memleket aldьndaqь mindetine „nem ketedi" qarav- bolceвiktik qalqozdьn, adal qalqozcьnьn isi emes ekenin esten cьqaruvqa bolmajdь.

Mal caruvacьlьqьn ərkendetyvdegi en bastь mindetimiz staqanьрcьlar qozqalьsьn kycejtyv boladь. Ystimizdegi çьldьn ətken çeti ajьnda staqanьрcьlar qozqalьsь edəvir əris aldь. Mal basьn, ças təlderdi cьqьnqa ucьratpaj aman saqtap otьrqan, çaqsь kytip, semirte bilgen, maldan sytti, çyndi kəp alьp, ənimin arttьrьp otьrqan staqanьрcьlarьmьzdьn qatarь kyn sanap əsip keledi. Tamaca is ylgisin kərsetip otьrqan tamaca kadьrlarьmьz qaj avdannan bolsa da tabьladь. Bul çənde tolьp çatqan mьjsal keltiryvge boladь. Endigi bastь mindet-osьndaj mandaj aldь staqanьрcьlarьmьzdьn ylgili is təçirijbelerin kəpcilikke avьstьra bilip, staqanьрcьlardьn qatarьn əsiryv kerek. Staqanьрcьlar qozqalьsьnьn вurьnqьdan da kycejip, staqanьрcьlar qatarьnьn kenyvine barlьq çaqdajlardь çasav kerek. Bul çənde avьl kommunisterinin atqaratьn mindeti erekce zor.

Əcip bitpegen tap duspandarьnьn qaldьqtarь, вujrokьrat elementter əli de bolsa mal caruvacьlьqьnьn ərkendevine qьrsьq çasavqa, staqanьрcьlardьn ylgili isine kedergi bolьp, вedelin tysiryvge kej çerlerde əreket etip otьr. Çergilikti partija, sobet ujьmdarь, avьl kommunisteri mundaj tap çavь qaldьqtarьnьn, olardьn əgentterinin əreketine çol вermevi kerek. Tap qьraqьlьqьn вurьnqьdan da kycejtyv kerek. Ortalьq partija komijtetinin yjen pilenymi „вarlьq partija, sobet ujьmdarьna arqanь kenge salqandьqtь, (tabьsqa mastanqandьqtь, qьjratьlqan tap duspanь qaldьqtarьnьn duspandьq əreketine nazardь вəsendetyvdi tez çojuv kerek" ekenin eskertip ətti. Avьl kommunisteri ortalьq partija komijtetinin bul eskertyvinen tijisti qortьndь cьqarьp, esinen cьqarmavqa mindetti.

Əlkemiz mal caruvacьlьqьn ərkendetyv çəninde Sol tystik Qapqaz əlkesi men sotsijaldьq çarьsqa tysti. Osь çarьstьn negizi вojьnca əlkemizdin bir sьрьra avdandarь sotsьjaldьq çarьsqa tysip, çarьs çumьsьn qьzdьrьp otьr. Avьl kommuvnisteri qalqoz вen qalqoz çana qalqozcьlar arasьnda sotsьjaldьq çarьs çumьstarьnьn ujьmdastьruvcьsь вola вilyvi kerek. Çasalqan çarьs cartьnьn orьndaluvь əz ara çiji tekserilip, staqanьрcьlardьn ylgili is təçirijbelerin avьstьrьp otьruvdь qattь qadaqalav kerek. Bul çənde kimnin qancalьq çumьs atqarqanь sentəвirdin 17-inde вolatьn Respuvвlijkalьq Slətte ajqьn kərinyvge tijis.

Danьcpan kəsemimiz Ulь Stalinnin çaqsь cakirti Mirzojan çoldas вastaqan Əlkelik Partija Komijtetinin вolceвiktik вascьlьqь arqasьnda əlkemiz sotsьjaldь mal caruvacьlьqь calqьqan əlkege ajnaldь. Вiraq mal caruvacьlьqьn вarьnca ərkendetyvge çasalqan вarlьq çaqdajdь əli de вolsa tolьq pajdalanьp otьrqamьz çoq, kyndelikti isimizde əli de kemcilikter kəp. Mal caruvacьlьqь men cuqьldanвajtьndar əli de az emes. „**Mal caruvacьlьqь men cuqьldanвaqan adamdar tykke turmajtьn adamdar, ondaj adamdar Sobet, qalqoz caruvacьlьqьna ujьmdastьruvcь вola almajdь, ondaj adamdardь вascьlьq orьnda qaldьruvqa вolmajdь**" (Mirzojan).

Çergilikti partija, Sobet ujьmdarь, вarlьq avьl kommuvnesteri mal caruvacьlьqь çumьstarьna erekce konil вəlyv kerek, mal caruvacьlьqьn ərkendetyvdi qurqaq səz, вos qavlь cecpejdi, kyndelikti, tьnqьlьqtь çumьs cecetindigin eske ustav kerek. Ystimizdegi staqanьрcьlar çьlьnda, Qazaqьstannьn odaqtas respyvвlijka вolatьn çьlьnda çalpь mal вa-

sьn kem degende 40 protsent ɵsiryv ycin ʙolceʙiktik kyrestiꞑ ylgisin kɵrsetyv ər ʙir avьl kommunisiniꞑ ardaqtь mindeti. Avьl kommunisteri Respyvʙlijkamьzdь sotsьjaldь mal caruvacьlьƣьnьꞑ сьƣьstaƣь aldьnƣь respyvʙlijkasьna ajnaldьruv çɵninde Mirzojan çoldas ʙastaƣan Ɵlkelik Partija Komijtetiniꞑ maꞑьna ʙurьnƣьdan da ʙerik ujьmdassьn!

N. Eryvʙajьp

Kyzdikti sapalь etip, tez salatьn ʙolajьq

Odaqtьq Qalьq Komьjssarlarь Soʙeti 1936-çьlь salьnatьn kyzdik egistiꞑ planьn ʙekitti. Bul qavlь ʙojьnça, ʙьjьlƣь çьlь ʙizdiꞑ respyvʙlijkamьz 451,0 mьꞑ gektar kyzdik egin saluvƣa tijisti. Munьꞑ 51.0 mьꞑ gektarьn ʙarlьq sapqozdar saladь. Munьꞑ icinde 29.3 mьꞑ gektarьn Sapqozdar qalьq komijssarьjatьnьꞑ sapqozdarь, 5,4 mьꞑ gektarьn çer qalьq komijssarьjatьnьꞑ sapqozdarь, 8.8 mьꞑ gektarьn Odaqtьq tamaq zattarь ɵnerli kəsip Komijssarьjatьnьꞑ sapqozdarь saladь da, 7.5 mьꞑ gektarьn çumьscьlardь çaʙdьqtajtьn orьndar men ʙasqa ujьmdar saladь.

Plan ʙojьnca, Qazaƣьstannьꞑ qalqozdarь ʙьjьl 400.0 mьꞑ gektar kyzdik saladь. Munьꞑ 365.0 mьꞑ gektarь MTS tarƣa qarajtьn qalqozdardiki. Syjtip, ʙьjьlƣь çьlь Qazaƣьstan qalqozdarь icinde MTS qa qarajtьn qalqozdar kyzdik egistiꞑ denin salƣalь otьr. Bul ɵte maꞑьzdь çumьs.

Odaqtьq qalьq komijssarlarь soʙetiniꞑ qavlьsь ʙojьnca, Qazaƣьstanda ʙьjьlƣь çьlь salьnatьn kyzdiktiꞑ 212.1 mьꞑ gektarь ʙijdaj. Bul ʙarlьq salьnatьn kyzdiktiꞑ teꞑ çartьsьna çaqьn. Syjtip, kyzdik ʙijdajdьꞑ kɵlemin ʙudan ʙьlajda arttьra ʙeryv mindetin iske asьruvƣa ʙьjьl cuƣьl kirisetin ʙolьp otьrmьz.

Bьjьlƣь çьlь taza sorttь kyzdik egin saluvdьꞑ memlekettik planь ʙirinci ret ʙelgilenip otьr. Bul memlekettik maꞑьzь ʙar ylken çumьs. Yjtkeni, kyzde salьnatьn sorttь tuqьmdardь kɵʙejtip, kyzdik eginniꞑ tysimdiligin arttьruvƣa ʙul ylken mymkindik ʙeredi. Bul mindetti orьndav ycin, „1936-çьlƣь kɵktemgi egistiꞑ memlekettik planь tuvralь“ Odaqtьq Qalьq Komijssarlarь Soʙeti men Ɵrtalьq Partija komijtetiniꞑ 1936-çьlь 10-peʙiraldaƣь qavlьsьna lajьq, ər ʙir qalqozda çana sapqozdarda kyzdik egiske kerekti tuqьmdьq uvcaskeler ʙelgilenyvi kerek.

Mine, osьnьꞑ ʙarlьƣь kyzdik egistiꞑ tysimin arttьruvdь qamtamasьz etetin çaꞑa caralar. Bьjьlƣь çьlь ʙizdiꞑ Qazaƣьstanda 110,0 mьꞑ gektar ʙijdaj men 175.0 mьꞑ gektar qara ʙijdajdь taza sorttь tuqьm men seʙyv kerek.

Sorttь tuqьm seʙiletin uvcaskelerdiꞑ çerlerin sajlap aluv, oƣan seʙiletin tuqьmnьꞑ kɵꞑildegidej ʙoluvьn qamtuv ʙykil qalqozdardьꞑ, çer mekemeleriniꞑ çana MTS tardьꞑ ʙastь mindeti. Bul çumьstь kɵꞑildegidej çyrgizyv ycin çergilikti partija çana soʙet ujьmdarь сьndap ʙascьlьq etyvi kerek. Sonda ƣana sorttь tuqьmdь kyzdik egin saluv planьn artьƣь men orьndavƣa mymkindik ʙoladь.

Bьjьlƣь kyzdik egis saluv navqanь—Stalin ajtqan 7-8 milijart put astьq aluv uranьn iske asьruvdьꞑ ʙastь ʙir carasь ʙolьp sanaladь. Sondьqtan kyzdik egisti saluv çumьsьn mezgili men qolƣa alьp, ykimet ʙelgilegen srokte plandь orьndav kerek. Odaqtьq Qalьq Komijssarlarь soʙeti kyzdik egin saluv planь ər-ʙir qalqozda çana sapqozda 7-10 çumьs kyniniꞑ icinde ʙitetin ʙolsьn dep otьr. Bul ɵte durьs ʙelgilengen srok. Yjtkeni, ʙizdiꞑ avьl caruvacьlьƣьmьzdьꞑ kyzdik egin saluv planьn osь srokta çana ʙudan erte de orьndavƣa tolьq mymkindigi ʙar. Sondьqtan, kyzdik egin

saluvqa kiriskende plandь ykimet belgilegen vaqьtta orьndavqa tьrьsuv kerek, kycti osьqan səjkes bəlyv kerek.

Odaqtьq qalьq komijssarlar sobetinin qavlьsьna səjkes, Odaqtьq çer qalьq komijssarijatь ər bir respyvlijka, əlke çana obьlьstarda kyzdik egin salьp boluvdьn aqtьq srogin belgiledi. Bьjьlqь çьl kyzdik egin saluv planьn sol tystik Qazaqьstan obьlьsь sentəbirdin birine dejin, Cьqьs Qazaqьstan, Qaraqandь, Qostanaj obьlьstarь sentəbirdin 5-ne dejin, Batьs Qazaqьstan obьlьsь sentəbirdin 10 na dejin, Aqtəbe obьlьsь sentəbirdin 15-ne dejin, Almatь obьlьsь əktəbirdin 1-ne dejin çana On tystik Qazaqьstan obьlьsь nojabirdin 5-ne dejin orьndavь kerek.

Çьlda bolьp kelgen ylken kemciliktin biri—kyzdik egin vaqьtь men salьnbaj keledi. Kyzdik saluv çumьsь kec bastaladь da, çer qatqanca toqtalmajdь. Bul durьs emes. Yjtkeni, kyzdik ne qurlьm erte salьnьp, çer qatьp, qar tyskence ənip, çer betine cьqьp qalatьn boluv kerek. Al, çer qatqanca salьnqan kyzdikten pajda camalь,kyc beker cьqьn boladь. Bul təçirijbeden belgili. Sondьqtan kyzdik saluvdьn srogine erekce kənil bəlyv kerek.

Kyzdik eginnin tysimdi mol beretindigi təçirijbede əbden sьnalqan. Mьsalь: Almatь obьlьsьnьn Qaskelen avdanьndaqь „Buvdennьj", „OGPV" qalqozdarь bьjьlqь çьlь kyzdik eginderinen 180 puttan 200 putqa dejin astьq alьp otьr. Biraq, kyzdik eginnen mol tysim aluvdьn cegi osь qana emes, egerde, kyzdik egindi çaqsь kytilgen taza parqa salsaq, plandь vaqьtь men orьndasaq,tuqьm sebyv, tьrma tartuv çana kyzdikti kytyvde agroteqnijkalьq caralardь tolьq qoldansaq,kyzdik eginnen astьqtь əlde qajda mol alamьz. Bul kymənsiz nərse.

Biraq, acьq ajtuv kerek, bizde osь kynge dejin kyzdik egin di çete baqalamavcьlьq əli bar. Əsirese, kyzdik egin salьnatьn parlardь kytyv, kyltijbatsьja çyrgizyv, kyzdik tuqьmdь sebyvden burьn çerdi sьdьrьp cьrtuv çumьstarь respyvlijkamьzda osь kynge dejin kənildegidej bolmaj keledi. Bьjьlqь çьlda bizdin respyvlijkamьz par ajdav planьn orьndaj almadь. Onьn ystine ajdalqan pardь kytyv, kyltijbatsьja çyrgizyv çumьstarь nacar. Osьnьn saldarьnan par ajdalqan çerlerge aram cəp cьqьp, vaqtь men ajdalqan pardьn manьzьn ketirip otьr.

Əli de kec emes. Kəzirden bastap, par ajdalqan çerdi kytyv, kyltijbatsьja çyrgizyv çumьstarьn qьzuv qolqa alьp, barlьq pardь aram cəpten çaqsьlap tazartuv kerek. Kyzdik eginnin tysimin arttьruvdь səzsiz qamtamasьz etetin agroteqnijkalьq ədistin bastьsь osьlar. Sondьqtan munь egin çьjnav çana astьq tapsьruv çumьstarь men qatar çyrgizip, tez aranьn icinde bitiryv çaqьn qamtuv mindet.

Egindi oruv çumьsьn tezdetyv men qatar, orьlqan egindi anьzda kəp çatqьzbaj, tasьp aluv kerek. Sonda kyzdik salьnatьn çerlerdi tez bosatьp alьp, əl çerdi sьdьra cьrtьp, kyzdik egin saluvqa əzirlevge mymkindik boladь. Sondьqtan, egin oruv çumьsь men kyzdik saluv çumьsьn birdej qolqa alьp, qatan çyrgizyvdin manьzь ylken.

Kəzir kyzgi avьl caruvacьlьq çumьsьnьn barlьqь qatar çyrgizilip çatqan vaqьt. Sondьqtan traktorlardь da, kəlikterdi de barlьq çumьsqa durьs pajdalanьp, əlardьn çumьsь ənimdi istevin qamdav kerek. Barlьq traktorlardь tez remonttap bolьp, kəliktin bir sьpьrasьn kyzdik pen zəpke cьqaruv kerek.

Mine, sonda qana kyzdik egindi vaqьtьnda salьp bolamьz. Bul çonde vaqьt bar qoj dep, arqanь kenge saluvqa nemese basqa çumьsqa ijek syjep, kyzdik egin saluv çumьsьna kezek kyttiryvge bolmajdь. Munь barlьq partija çana sobet ujьmdarь, qalqoz ben MTS bascьlarь çaqsьlap uqьnuvь kerek.

Tasbolatьp Səlmen

Gerepord pen вuvdandastьramьz

Sonqь çьldardьn icinde mal caruvacьlьqьnьn nedəvir ərkendevi, mal вasьnьn вir nece ret artuvь onьn sapasьnьn da soncalьqtь çaqsaruvьna cuqьl kenil вelyvdi tilek etedi. Et, maj, syt, çyn sьjaqtь mal caruvacьlьqьnьn produvktalarьn kəвejtip, olardьn sapasьn çaqsartьp, вaqasьn arzandatuvdь mindet etedi. Bul mindetterdi orьndav ycin, çyzege cьqaratьn carьttardьn вiri-çergilikti qazaqь maldь asьl tuqьmdь mal men metijstendiryv (вuvdandastьruv) çana əlkemizde maldardь plan вojьnca ornalastьruv вoladь. S.S.S.R. Qalьq komijssarlarь soвeti men Ortalьq partija komijtetinin вul çenindegi cьqarqan qavlьlarьna səjkes osь çьldьn 27-majьnda Qazaqьstan qalьq komijssarlarь soвeti men Əlkelik partija komijteti qavlь cьqardь. Bundaqь вekitilgen plan вojьnca sapqozdardan qalqozdarqa 7.050 asьl tuqьm metis вuqa satьladь. Onьn 5500 jaqnьj 78% gerepord tuqьmь вolmaq. Sol qavlьnь вulçьtpaj orьndav maqsatьnda sьjьr malьnьn tuqьmьna qaraj ər вir avdandarqa plan вekitildi.

Qaraqandьdan -13 avdanьnьn, Aqtəвeden-8 avdanьnьn, Batьs Qazaqьstannan-8 avdanьnьn, Cьqьs-Qazaqьstannan-10 avdanьnьn, Almatьdan 2 avdanьnьn, Qarqaralьdan 3 avdanьnьn sьjьr malьn gerepord tuqьmь men вuvdandastьruvqa tijisti.

Geredord çergilikti aqьlcьn sьjьrьnьn çaqsьlarьn tandap əsiryv arqьlь cьqqan tuqьm. Bul gerepord tuqьmь çer çyzindegi en çaqsь etti tuqьmnьn вiri: tez əsedi, etinin çaqsьlьqь çalqьz qana cortgorn tuqьmdь sьjьrdьn etinen qalьsadь. Cet elderdin məlimetterine qaraqanda, en çaqsь iri gerepord вuqalarьnьn tirilej salmaqь 800 kijlodan 1100 kijloqa dejin вaradь, al en eti çaqsь degen cortgorn вuqalarьnьn tirilej salmaqь 850-1110 kijlo вoladь. Sojqanda etinin salmaqь tirilej salmaqьnьn 65-75% ne dejin çetedi (cortgorn tuqьmьnikide sondaj). Sol cet elderdin məlimetterine qaraqanda qunan gerepord вuqalarьnьn tirilej salmaqь 779 kijlogram, taj əgiz вuqalarьniki 532-588 kijlogram вoladь; iri sьjьrlarьnьn tirilej salmaqь 628 kijlogramqa dejin вaradь, qunaçьndarьniki-614, qacarlarьniki 450-490 kijloqa dejin вaradь. Gerepord tuqьmьnьn caruvacьlьq çeninen ekinci pajdalь çeri-ol tuqьm, tyrli kytyv, вaquv çaqdajlarьna cortgorn tuqьmьnan kəri kəngic, təzimdi keledi. Çana вul gerepord tuqьmь вasqa mədenij tuqьmdardan tyrli avruvlarqa mьqtьraq вoladь. Gerepord tuqьmь tez əsip, tez çetisedi. Cet elderdin məlimetterine qaraqanda, çajьlьsta durьs kytilip, вaqьlqan 18-20 ajlьq taj əgiz вuqalarь salmaqьna sətkesine orta esep pen alqanda 900 gьram camasь (konsentьrat вerilmegenderi); 2-2,5 çьldьq qunaçьndarь 820 gьramnan, dənen вuqalarь men dəneçin sьjьrlarь sətkesine 600-670 gram qosadь. Plemqoz, sapqozdardaqь qьlьmьj məlimetterge qaraqanda gerepord tuqьmь вizdin soвetter odaqьnьn taвijqьj çaqdajьnda da çaqsь əsip, çaqsь, çoqarqь sapalь produvktьlar вeretindigin kəremiz.

Narkomsapqozdьn məlimetteri вojьnca 1932-33-çьlь Batьs Qazaqьstan oвlьsьna Angilijeden 146 gerepord вuqa, 4 qunaçьn, Amerijkadan 136 вuqa, Aqtəвe-oвlьsьna Angilijeden 12 вuqa, Amerijkadan 230 вuqa, Qaraqandь oвlьsьna Amerijkadan 189, Cьqьs Qazaqьstan oвlьsьna 97, Almatь oвlьsьna 10 вuqa keltirilgen. Barlьqьn qosьp ajtqanda, Qazaqьstanqa 2 çьl icinde 827 taza tuqьm gerepord kelgen вolatьn.

Olardan tьsqarь „Balqacьn" (вurьnqь Çijren qopa), „Aqrap" plemqozdarьna 50-den asa вuqa keltirilgen.

Bul taza tuqьm buqalar Qazaqьstan kyn rajь çaqьdajlarьna kөnip, çaqsь yjirenip ketti.

Qaraqandь men Сьqьs Qazaqьstan oвьlьsьna əkelgen gerepord buqalar вurьnqь salmaqьna orta esep pen çьlьna 160-180 kijlogramnan qostь.

Biraq osь asьl tuqьm buqalardь pajdalanuv çumьsь øte nacar bolьp keldi. Мьsalь: 1933-çьlь „Balqacьn" plemqozьna əkelgen 20 taza tuqьm gerepord buqalarьnan 96-aq buzav alьndь, jaqьnьj buqa basьnan 4-5 buzav alьnqan boladь. „Мьц-вulaq" sapqozьnda 1935-çьlь taza tuqьm gerepord вuqa вasьnan 31 buzav ørвidi. Al, Narkomsapqozdьц normasьn alsaq, qoldan caqьlьstьrqanda buqa вasьna 80 sьjьrdan kelyv kerek edi.

Bluvqer atьndaqь syt-et sapqozь 1932-çьlь ortalьq uvsadвede (25 kijlometir çerde) turqan buqalarqa sьjьrlardь ajdap aparьp qacьruv men olardь kөp kyjzeltti. „Balqacьn" plemqozь qoldan urьq qujatьn sьjьrlarьna arnap urьqtandьruv pyvnkitin ujьmdastьruvdьц orьnьna вuqanьц urьqьn 8 kijlometir çerden tasьdь.

Bul mьsaldar asьl tuqьmdь maldardь, sonьц icinde əsirese вuqalardь tolьq pajdalanuv tuvralь partija men ykimettiц san nusqavlarьnьц maцьzьn kej вir caruvacьlьq orьndardьц durьs tysinвegendigin kørsetedi.

Өlke kөleminde bul çөnindegi çyrgizilgen çumьstьц qancama kemcilikteri bolsada, 3-4 çьl təçirijвede gerepord metijsiniц (вuvdanь) çergilikti tuqьmnan artьq ekeni çanada ajqьndaldь. Batьs Qazaqьstandaqь gerepord metijsteriniц erkek вuzavlarьnьц salmaqь 27 kijlogram, urqacьlarьniki 26 kijlogramqa çetti. Qaraqandь oвьlьsьnda erkek вuzav 26,5 kijlo, urqacьlarь 26 kg. Сьqьs Qazaqьstanda erkek вuzavlarь 27-30 kijlo, urqacьlarь 26-28 kijlo boldь. Al, qazaq sьjьrьnьц вuzavlarьn alsaq, olardьц erkek вuzavlarьnьц tuvqandaqь salmaqь orta esep pen 20-21 kijlogramnan,- urqacьlarьniki 19-20 kijlodan aspajdь. Tuvqannan kejin syt emip çyrgen kezderinde de çana ekeviniц kytim çaqdajlarь вirdej bolqan вasqa vaqьtta da gerepord tuqьmь qazaqь tuqьmnan kөp artьq ekeni kөrinedi. Мьsalь: gerepord metijisi вir ajlьqьnda 44 kijlogram, 6 ajlьqьnda 100 kijlogram bolsa, qazaqь вuzav вir ajlьqьnda 37 kijlo, 6 ajlьqьnda 90-94 kijlogram boldь. Batьs Qazaqьstanьц məlimetterine qaraqanda metijs вuzavlarь ajlьqьnda 120 kijlo bolqan, al sol ajdaqь qazaqь вuzavlarь-110 kijloqa əreц degende çetken. Qaraqandь oвьlьsь „Balqacьn" plemqozьnda kytyvin, tamaqьn çaqsartьp вaqqan metijis вuzavlardьц вir ajlьqьndaqь salmaqь 47 kijlo, 6 ajlьqьnda 150-167 kijlogьram; qazaqь вuzavlar вir ajlьqьnda 41-42 kijlo, 6 ajlьqьnda 138-140 kijlo boldь. „Balqacьn" plemqozьnda çaqsь tamaq вerip, çaqsь kytken metijis вuzavlar вir ajlьqьnda 47, altь ajlьqьnda 159-167 kijlogram boldь, qazaqь вuzavlar 41-42 kg, 138-140 kijlogram boldь.

Munda opьt çasaqanda plemqoz вuzavlarьna narkomsapqozdьц normasьnan asьrьp qosьmca 300 lijtir syt, 43 kijlo konsentьrat вergen. Çoqarьda kөrsetilgendej, вirdej normada ustaqanda gerepord metijs вuzavь qazaqь вuzavdan ozьp, 6 ajlьqьnda salmaqь orta esep pen 164 kijlogram boladь, al salsk zonal (Sol tystik Qapqaz) stansasьnьц 6 ajlьq taza gerepord tuqьm вuzavlarь 170 kijlo boldь.

Qazaqьstan çaqdajlarьnda gerepord metijsteriniц salmaqь 7 ajlьqьnda Salskijdiц taza gerepord tuqьmdь вuzavlarьnan 6-aq kijlokgram kem вoldь. Biraq „Balqacьn" pilemqozьnьц təçirijвesine qarap metijsterdiц tamaqьn majьn almaqan syt normasьn kөвejtyv men çaqsartuv kerek degen qortьndь çasav durьs bolmajdь, qajta konsentьrat (çem) pen majьn alqan syt вeryv çaqьna kөцil salьцьrav kerek. Sonьц icinde majьn alqan sytke kөcirgende, onь вirden kөciryvge çaramajdь, çasьna qaraj majь alьnвaqan syt вere kelip, øsyvine zьjan kelmestej etip normasьn

kemite ʙeryv kerek, syjtip ʙirte-ʙirte ʙarьp majьn alƣan sytke cьƣarьladь; çana onda konsentьrattь da qaldьrmav kerek. Sapqozdardьꞑ aldьꞑƣь qatarlь çumьscьlarь mundaj taʙьstarƣa çetisti de. Mьsalь: „Balqacьn“ plemqozьnьꞑ guvrtopьraʙь komsomol mycesi çoldas Polkop syt planьn asьra orьndavь men qatar qolьndaƣь metijs ʙuzavlarьnьꞑ salmaƣьna sɵtkesine 900 gramnan qostьrdь. Ekpindi komsomolka Mustapьjnada syt planьn asьra orьndadь, onь men qatar onьꞑ qolьndaƣь metijs ʙuzavlarь sɵtkesine 850 gramnan qostь. Bul plemqozdьꞑ metijs erkek ʙuzavlarьnьꞑ salmaƣь 12 ajlьƣьnda 227 kijloƣa, urƣacьlarьniki 199 kijloƣa çetti, al qazaqь urƣacь ʙuzavlardьꞑ salmaƣь 181 kijlo ƣana ʙoldь; 24 ajlьƣьnda metijs qacarlar 346 kijlo, 30 ajlьƣьnda 428 kijloƣa dejin çetti. Bul sьjpьrlar Qazaqьstan çaƣdajlarьnda gerepord metijsi qazaq sьjьrьnan ʙurьn çetisetinin, qazaq sьjrьnan eti, tulƣasь artьqtьƣьn sьjpattajdь.

Tirilej salmaƣь asa çoƣarь rekordes gerepord metijsterde ʙar. Mьsalь: „Balqacьn“ plemqozьnda „Alpa“ degen urƣacь ʙuzavdьꞑ 2, 5 çasqa çetkende tirilej salmaƣь 708 kijlogram ʙoldь. Cьƣьs Qazaqьstan oʙlьsь „Calaʙaj“ sapqozьnda „Guvrtoprap“ degen ʙuqanьꞑ salmaƣь 2, 5 çasqa çetkende 620 kijlo ʙoldь. Basqa sapqozdarda da, osьlar sьjaqtь rekordijster ʙar. Gerepord metijsiniꞑ tən, çyje (pijzijologьjalьq) qurьlьsь da qazaq sьjrьnan artьq. Metijs ʙuzavlardьꞑ qazaq ʙuzavlarьnan ɵlim-çitimi kem, avruvь az ʙoladь. Gerepord sьjьrlarь men olardьꞑ metijsteri syt retinen de artta qalьspajdь. Gerepord tuqьmь et ycin ɵsiretin tuqьm, sondьqtan syt retinen kereksiz tuqьm degen pikirler ʙar. Bul pikirlerdi durьs devge ʙolmajdь. Cet elderdiꞑ ədeʙijetinde gerepord sьjrьnьꞑ syt praduvktasь tuvralь san məlimetter ʙar mьsalь: ɵtken ƣasьrda Angilijada sytti sьjьrlar ʙəjgisinde (konkyvrs) gerepord sьjьrlarьda qatьstь. Sonda gerepord sьjьrlarьnьꞑ syti kem cьqsada, sytiniꞑ majь cortgorьn tuqьmьnikinen eki ese artьq ʙoldь. Angilijada taza gerepord tuqьmьnan qurьlƣan syt permeleri ʙar. Mьsalь: Uvjiltcer gьrapɵstьʙasьnda ʙir permede gerepord tuqьmь „Krasotka“ degen sьjьr sɵtkesine 32 lijtir syt ʙeredi. 1905-ç. sol grapɵstьʙada ʙir permeniꞑ 80 gerepord sьjьrь çьlьna orta esep pen 2189 kijlodan syt ʙerdi. Sytiniꞑ majь 4,3 pьrosent ʙoldь. Bul sьjьrlarƣa konsentьrat (çem) ʙerilgen çoq edi. Gerepordtьꞑ syti az emes ekeni osь sьjpьrlardan aq kɵrinedi. Bizdiꞑ soʙetter odaƣьnьꞑ çaƣdajlarьnda da gerepord sytti az ʙermejdi. Salsk zonal stansasьnьꞑ „Brod“ sapqozь, taƣь ʙasqalarьnьꞑ məlimetterine qaraƣanda, ʙirinci ret qacar ʙuzavlaƣan gerepord metijsteri suvalƣanca 1242 lijtirden (orta esep), ekinci ret ʙuzavlaƣandarь 1342 lijtirden, 3-ci ret ʙuzavlaƣandarь 1534 lijtirden ʙeredi. Çeke caruvacьlьqtarda ʙirinci qunaçьn ʙuzavlaƣan metijsterdiꞑ 2000 lijtirden asa syt ʙeretinderi de ʙar.

Qazaqьstanda gerepord pen caƣьlьstьruv 1932-ç. ʙastaldь, sondьqtan kej ʙir caruvacьlьqtarda ƣana ʙirinci ret ʙuzavlaƣan gerepord metijsteri ʙar. Ol caruvacьlьqtardьꞑ məlimetterine qaraƣanda, ʙirinci ret ʙuzavlaƣan gerepord metijster 5 aj icinde 712 lijtirden (orta esep) syt ʙergen. Bul sьjpьrƣa syjene otьrьp ʙirinci ret ʙuzavlaƣan metijster çьlьna orta esep pen 1211 lijtirden syt ʙeredi dep eseptevge ʙoladь. „Calaʙaj“ sapqozьnьꞑ qazaq sьjьrlarь men salьstьrьp qarasaq onьꞑ ʙirinci ʙuzavlaƣan sьjьrlarь suvalƣanca 1152 lijtirden syt ʙeredi eken.

Qorьtьp ajtqanda ʙirinci generetsьja gerepord metijsteriniꞑ syti qazaq sьjьrьnьꞑ sytinen artьq ekeni sɵzsiz.

Sondьqtanda ʙizdiꞑ maqsatьmьz seleksije—asьldandьruv çolь men çana Qazaqьstan gerepordь tuqьm çasap cьƣaruv ʙolьp otьr. Ol çaꞑa tuqьmdь taza tuqьm gerepord pen olardьꞑ metijsteriniꞑ ʙaƣalь qasijetteri qazaq sьjьrьnьꞑ ʙaƣalь qasijetteri men qosьlьp, Qazaqьstanda etti,

sytti çaꞑa gerepord tuqьm сьƣatьn boluv kerek. Ortalьq partija Komijtetiniꞑ 1934-ç. yjeꞑ ajьnda ʙolƣan plenyminiꞑ mal tuqьmьn asьldandьruv tuvralь qavlьsьnьꞑ 5-pyvnkitinde „taza asьl tuqьm mal kɵp taraƣan avdandar ədeji memlekettiꞑ asьl tuqьm mal taratatьn avdandarь ʙolsьn, ol avdandarda seleksije-asьldandьruv çumьsь ujьmdastьrьlьp, çoƣarь pьradyvktalь, tez çetisetin mal çasalatьn ʙolsьn çana asьl tuqьm ças mal ɵsiriletin ʙolsьn" degen.

Budan ʙьlaj ədeji gerepord tuqьmьn taratatьn rassadnekter (orьndar) ujьmdastьrƣan təçirijʙege çaqsь bolar edi. Onь istevge mymkendigimiz de, çaƣьdajlarьmьzda ʙar. Ərijne, sьjьr malьnьꞑ pьradyvktasьn arttьruv ycin, malƣa azьq ʙazasьn durьs ujьmdastьruv qaçet. Sondьqtan metijs sьjьrlardь, onьꞑ icinde əsirese ʙuqalarьna iri azьqta (picen t.ʙ.), konsentьrat (çem) azьqta çetkilikti ʙoluv kerek.

Qazaƣьstannьꞑ ʙir qatar sapqozdarьnda sьjьrdь qoldan urьqtandьruv çumьsь əli kyꞑge dejin çyrgizilmejdi, sonьꞑ saldarьnan metijzatsьja (ʙuvdandastьruv) çumьsь kem ʙop keledi. Taza tuqьmdь ʙuqalar tolьq pajdalanьlmajdь. Sondьqtan, caƣьlьstьruv navqanь kezinde qoldan urьqtandьruv ədisin tolьq qoldanьp, taza tuqьmdь ʙuqalardь mejlince tolьq pajdalanuv caralarьn istev qaçet.

Caruvacьlьqtarda esep çumьsь nacar, sonьꞑ saldarьnan qajda, qanca, qandaj metijs ʙarьn ʙile almajmьz, olardь qalaj pajdalanuv kerek ekenin ajta almajmьz. Bul ylken kemdik. Osьnь eskerip, zooteqnijka qьzmetcileri maldь zooteqnijkalьq esepke aluv çumьsьn durьstavlarь kerek, sonьꞑ icinde maldьꞑ tuqьmьn çazьp aluv men ƣana qojmaj, olardьꞑ praduvktasьnda esepke alatьn ʙoluv kerek.

Ɵtken çьldarь san avdandar men kej ʙir oʙьlьstar metijzatsьja çolь men tuqьm asьldandьruv isin is çyzinde tolьq ʙaƣalamaj keldi. Endigi çerde ondaj kemcilikti myldem çojuv kerek.

Ɵtken çьldarь partija men ykimet ʙekitken metijzatsьja planь, sonьꞑ icinde gerepord pen caƣьlьstьruv planь orьndalmadь. Sondьqtan endigi çerde ykimet pen partijanьꞑ ʙuvdandastьruv çolь men mal tuqьmьn asьldandьrьp, mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyv tuvralь nusqav—derektijpterin tolьq orьndap, bul məselege ʙurьꞑƣьdan ɵzgece qaravьmьz kerek.

Tanajьp K.

(Ɵlkelik partija komijtetiniꞑ nusqavcьsь).

Qarsaqpaj aldьꞑƣь qatarlь mal caruvacьlьq avdan ʙoluvь kerek

Qarsaqpaj avdanь iri mal caruvacьlьq avdanьnьꞑ ʙiri. Munda, kəzir 10 avьl caruvacьlьq ərteli, 43 seriktigi çana 12 qoj permesi ʙar.

Avdan kɵlemindegi mal ʙasьnьꞑ ɵsyvin 1934-çьlƣa salьstьrьp qaraƣanda ʙir qatar ɵskenin kɵremiz. 34-çьlь avdan kɵleminde 9888 ʙas mal ʙolsa, (ɵndiristegilerdiꞑ malьn qospaƣanda) 36-çьldьꞑ ʙirinci qьnuvarьna 25190 ʙas ʙolьp otьr. Bьlajca, orta esep pen alƣanda osь eki çьldьꞑ icinde eki ese ɵsip otьrƣanьn kɵremiz. Bunьꞑ icinde, əsirese iri qara men qoj, ecki maldarь eki, yc ese ɵsti. 34-çьlь iri qara 3890 ʙas edi, kəzir 8162 ʙasqa çetti, qoj, ecki 4292 den 15550 ʙas ʙolьp otьr. Bul çьldarda çьlqь men tyje ʙasь qьjlь kemidi. 34-çьlь çьlqь 1111 ʙas edi, kəzir 1069 ʙas ʙoldь, tyje 592 ʙastan 367 ge çetti. Osь çьldardьꞑ

icinde 889 mal өlim-çitimge ucьradь, onьŋ 329 iri qara, 8 çьlqь, 13 tyje çana 545 qoj, ecki malь. Mal ʙasьnьŋ өlim-çitimge ucьravь avdan kөleminde qotьr, maŋqa, topalaŋ, sьqьldь çaman çuqpalь avruvlardьŋ kөʙejip ketyvinen ʙoldь. Bul avruvlarƣa qarsь mal dərgerlik caralar өte tөmen dəreçede ʙolьp keldi. Avdan kөlemindegi çalƣьz mal dərigeri ʙarlьq qalqozdardь qamtьj almadь. Buƣan avdandьq orьndar vaqьtьnda cara qoldanʙadь.

Mal caruvacьlьƣьn өsiryvde maldьŋ sapasьn arttьruv, mal tuqьmьn asьldandьruv çumьstarьn avdandьq orьndar əli kynge dejin qьzuv qolƣa almaj keledi. Barlьq ʙolƣanь avdan kөleminde asьl tuqьmdь 8 ʙuqa, 6 tyje ƣana ʙar. Bul, ərijne mal tuqьmьn asьldandьruvƣa at ystinen qaraƣandьq. Partija men ykimettiŋ mal tuqьmьn asьldandьruv çөnindegi nusqavlarьnьŋ maŋьzьn durьs tysinʙegendik ʙolьp esepteledi.

Avdannьŋ kej ʙir qalqozdarьnda ujьmdastьruv çana qalqozdь nьƣajtuv çumьsь nacar. Buƣan 4-avьldaƣь „Eŋʙek" seriktiginiŋ çumьsь ajqaq ʙoladь. „Eŋʙek" seriktiginde 56 yj ʙar. Qalqoz ujьmdasqannan ʙeri tekseryv komijsijasь ʙolƣan emes. Qalqoz ʙastьƣь Ospanьp osь kynge dejin seriktikte ʙurьnƣь ʙir mьŋ, eki mьŋ qoj ajdaƣan atь cuvlь ʙajlar ьqpalьn çyrgizip, өndiris çumьsьna kesel keltirip keledi. Seriktik ʙastьƣь olar men kyrespek tygil, sonьŋ qol coqparьna ajnalьp otьr. Burьnƣь ʙaj Əçirqulьp qolьndaƣь malьnьŋ 16-nьŋ kөzin çojdь. Bular çөninde seriktik mycelerinin arьzdarь ʙolsa da, qalqoz ʙastьƣь olardь elemej keledi.

Sol sьqьldь zor ʙaƣalь caƣьlьstьruv navqanь da „Eŋʙek" seriktiginde tijisti dəreçege qojьlmaƣan. Bьjьl seriktiktiŋ 10-12 ʙijesi caƣьlьstan qalьp otьr. Qalqoz ʙastьƣь „caƣьlьs navqanь vaqьtьnda ajƣьr ʙolmadь" dejdi. Bul seʙep emes, ʙul tek qana qalqozdьŋ çaman ʙascьlarьnьŋ sьltavь. Bolmaƣan kynde kөrciles turƣan qalqozdardan ajƣьr aluvƣa mymkincilik ʙolatьn. Mymkincilikti seriktik ʙasqarmasь da, avdandьq orьndarda pajdalana almadь. Syjtip, 10-12 ʙijeni qьsьr qaldьrdь. Qalqozda sьn, өz ara sьn çumьsь mejlince өris alsa, qalqoz өndirisinin çumьsьna qozƣalьs ʙeretindigi kimge ʙolsa ajqьn. Bul „Eŋʙek" seriktigindegi çoƣarьdaƣь kөrsetilgen kemcilik osь sьn, өz ara sьnnьŋ ʙasuvlь çatuvьnan ʙolьp otьr. Qalqoz ʙastьƣь, ʙasqarma teŋeregine өndiriske zьjandь adamdardь çьjьp alьp, qalqozcь kөpciliginin kyndelikti myddesiŋ orьndavƣa çavapsьzdьq pen qaravьnan ʙolьp otьr. Ospanьp ʙastaƣan ʙasqarma „çumƣan avьz çumuvlь qalьp," qalqozdьŋ çumьsь tuvralь өz ara sьn kөterilmestigine əʙden kyc çumsap otьr. Buƣan mart ajьnьŋ 21-kyni ʙolƣan seriktiktiŋ çalpь çьjnalьsь tolьq dəlel ʙola aladь. Bul çьjnalьsta serikti avьl caruvacьlьq ərtelinin ustaвьna kecіryv çөninde məsele qojьlƣan edi. Məsele өte maŋьzdь çana çavaptь ʙolatьn. Çьjnalьsta seriktik mycesi Mijzanьp çoldas „Eŋʙek" seriktiginiŋ tolьp çatqan kemciligin kөrsete kelip, seriktiktiŋ avьl caruvacьlьq ərtelinin ustaʙьna kөcyvge dajar emestigin ajttь. Sol-sol aq eken seriktik ʙastьqtarь Mijzanьp çoldastь seriktikten cьƣaruvƣa dejin əreket çasadь. Bul paktь, ərijne seriktiktiŋ arasьndaƣь ujьmdastьruv, partija-kөpcilik çumьsьnьŋ tijisti dəreçede emestigin kөrsetedi.

Avdan kөleminde ujьmdastьruv çaƣьnan ne dəvir nьƣajƣan qalqozdьŋ ʙiri-Kalijnin qalqozь. Bul qalqoz өtken çьldьŋ ajaq cenіnde avьl caruvacьlьq ərtelinin ustaʙьna kөcken. Kəzir, munda 53 yj ʙar. 1933-çьl men 36- çьldьŋ arasьnda qalqozdьŋ mal ʙasь kөp өsti. 1933- çьlь 70 ʙas ƣana mal ʙar ʙolatьn, onьŋ 10 çьlqь, 46 iri qara, 2 tyje, 12 qoj, ecki edi. Kəzir 856 ʙas mal ʙar. Bunьŋ 457 qoj, ecki, 17 tyje, 345 iri qara, 35 çьlqь. Bul Sandardan maldьŋ qaj tyliginin ʙolsa da qьjlь өskenin kөremiz. Bьjьl qalqozdьŋ 341 ʙas malь tөldedi. Qalqozcьlardьŋ

mal ʙasƅn ɵsiryvge ƅntasƅ kyn sanap artƅp otƅr. Mal caruvacƅlƅƣƅnƅꞑ naƣƅz ylgili staqanƅpcƅlarƅnƅꞑ qatarƅ kɵʙejip keledi. Kəzir ylgili staqanƅpcƅ Tɵlegeniptiꞑ çeke menciginde 20 iri qarasƅ, 50 usaq malƅ çana Maqamʙetip çoldastƅꞑ- 6 sƅjƅrƅ, 70 usaq malƅ ʙar. Bulardƅꞑ qatarƅ kəzir 10 ƣa çuvƅq. Staqanƅpcƅlar ɵz ara sotsƅjaldƅq çarƅsqa tysip, is təçirijʙelerin qalqozcƅlardƅꞑ ortasƅna saluvƣa kyc çumsap otƅr. Ɵtken çƅldƅꞑ ajaq kezinde qalqoz çanƅnan ujƅmdastƅrƅlƣan qoj permesiniꞑ çumƅsƅ çɵnge salƅndƅ. Permi malƅnƅꞑ ɵsyvine tolƅq çaƣdaj çasaldƅ. Endigi mindet ər ʙir maldƅꞑ kyjine qaraj otƅrƅp, çaqsƅ ʙaƣƅp qaƣa ʙilyv, tɵldi ɵlim-çitimnen aman saqtavƣa kyc çumsav ʙolƅp otƅr. Biraqta ʙul qalqozda da kemcilik çoq demejmiz, kemcilik ʙar. Qalqoz ɵndirisine kirip alƣan Qarakuvtƅp sƅjaqtƅ tap ducpandarƅnƅꞑ ɵndiriske qarsƅ tendensijasƅna vaqtƅnda tijisti cara qoldanƅlmadƅ. Qalqoz ʙasqarmasƅ ʙuƣan osƅ kynge dejin kɵꞑil avdarmaj keledi.

Caruvacƅlƅq çaƣƅnan nƅƣajƣan avdannƅꞑ aldƅꞑƣƅ qatarlƅ qalqozƅ degen „Mirzojan“ qalqozƅn alajƅq. Bul da ɵtken çƅldƅꞑ ajaq ceninde avƅl caruvacƅlƅq ərteliniꞑ ustaʙƅna kɵcken. Mədenij aƣartuv çumƅsƅ çaƣƅnan ʙasqa qalqozdarƣa ylgi ʙolarlƅqtaj: qalqozdƅꞑ çanƅndaƣƅ mektep, qulƅp, qƅzƅl ʙurƅc, kitapqana çumƅsƅ çaqsƅ çolƣa qojƅlƣan. Kəzir qalqoz qaramaƣƅnda 586 ʙas mal ʙar. Bunƅ usaq malƣa caƣƅp ʙɵlgende ər ʙir qalqoz mycesine 32 den keler edi. Bul qalqozda kemciliksiz emes. Bƅjƅlƣƅ 269 ʙas tɵldiꞑ 40 ɵlim-çitimge ucƅradƅ. Avƅl caruvacƅlƅƣƅ ərteliniꞑ ylgi ustaʙƅn ʙurmalavcƅlƅqta çiji kezdesedi. Mƅsalƅ: qalqoz mycesi Bajçykenip çoldas tyrli seʙepter men partija qatarƅnan cƅƣadƅ. Osƅ qalqoz ʙasqarmasƅ partijada çoqsƅꞑ dep qalqozdan cƅƣaradƅ. Osƅ sƅqƅldƅ qƅlƅqtar tolƅp çatƅr;

Qorƅtƅp ajtqanda Qarsaqpaj avdanƅnƅꞑ seriktik, ərtelderiniꞑ kɵʙi caruvacƅlƅq çaƣƅnan əli nƅƣajƣan çoq. Ujƅmdastƅruv çumƅsƅnƅꞑ dərecesi tɵmen. Mƅsalƅ: „Çaꞑa-talap,“ „Çigerli“ qalqozdarƅ avƅl caruvacƅlƅq ərteliniꞑ ustaʙƅn çete talqƅlamaj turƅp, sol ustapqa kɵce salƣan. Avdan kɵleminde mal dərgerleri osƅ kynge dejin çetispejdi. Sonƅꞑ saldarƅnan maldƅꞑ çuqpalƅ indetteri kɵp kezdesedi. Mal tuqƅmƅn asƅldandƅruv çumƅsƅ da əli tƅꞑƣƅlƅqtƅ tyrde qolƣa alƅna qojƣan çoq, avdannƅꞑ kɵp qalqozdarƅrƅnda asƅl tuqƅmdƅ mal myldem çoq devge ʙoladƅ. Qarsaqpaj avdanƅ naƣƅz mal caruvacƅlƅq avdanƅ ʙola tursa da, oƣan ʙƅjƅl ʙƅjazƅ çyndi qoj planƅ ʙerilmej qalƣan. Bul ɵte kerekti de, eskeretinde çaƣdaj, avdan qalqozdarƅnda tɵldi kytyv isi de çɵnge qojƅlƣan çoq. Oso kynge dejin 4-5 aj ʙolƅp qalƣan qozƅlar enesinen açƅratƅlmaj keledi. Osƅ sƅqƅldƅ kemcilikter avdannƅꞑ qaj ʙir qalqozƅnan ʙolsƅn taʙƅladƅ.

Mine, osƅndaj elevli kemciligi çojƅlmajƅnca Qarsaqpajda mal caruvacƅlƅƣƅn ɵsiryv çumƅsƅ çɵnge qojƅlmajdƅ. Bul kemcilikti çojuvƣa avdan eꞑʙekcileri çumƅla kirisyvi kerek. Osƅ vaqƅtqa dejin avdan kɵleminde ajta qalarlƅqtaj ɵristep qanatƅn keꞑ çajalmaj kele çatqan Staqanƅp qozƣalƅsƅna keꞑ ɵris ʙerip, onƅꞑ mejlince qarqƅndavƅna çaƣdaj tuvƣƅzƅp, sol qozƣalƅstƅ ʙolcevikce ʙasqara ʙilyv kerek. Tek sonda ƣana Qarsaqpaj avdanƅ ɵlkemizdiꞑ mal caruvacƅlƅƣƅ avdandarƅnƅꞑ aldƅꞑƣƅ qatarƅna cƅƣa aladƅ.

Qajrusьp E.

Çarьs cartьn orьndav çolьnda

Mal caruvacьlьqьnьn aldьnqь qatarlь mal əsiryvcileriniŋ вykil odaqtьq вirinci tuŋqьc maçilisine qatьnasqan Өlkemizdiŋ sotsьjaldь mal caruvacьlьqьnьŋ staqanьpcьlarь men Sol tystik Qapqaz Өlkesiniŋ Staqanьpcь mal əsiryvcileriniŋ inijsijatiвi men вastalqan eki өlkeniŋ mal caruvacьlьqьn ərkendetyv çөnindegi sotsьjaldьq çarьsьn вizdiŋ Orda avdanьnьŋ eŋвekcileri qarsь alьp, tilek qosqan вolatьn.

Өlkelik partija komijteti men Qalьq komijssarlarь soвetiniŋ qavlьsь men çarьs cartьn qalьn qalqozcьlar arasьnda talqьlaqannan soŋ olar avdannьŋ mal вasьn 1937-çьldьŋ вirinci qьnuvarьna dejin 50 pr. əsiryv uranь men Çaŋa qala, Teŋiz avdandarьn sotsьjaldьq çarьsqa caqьrqan.

Qalqozcьlardьŋ sol tilegin avdandьq partija, soвet orьndarь men sol vaqьtta caqьrьlqan mal caruvacьlьqьnьŋ aldьŋqь qatardaqь Staqanьpcьlarь çana Tyje zavьtьnьn çumьscьlarьnьŋ avdandьq syleti maqulda, çoqarqь eki avdan men çarьsqa tysken. Өziniŋ çarьs cartьnda mal caruvacьlьqьn ərkendetyv çolьndaqь turqan ylken kyrdeli mindetterdi alqan.

Avdannьŋ qara caruvalar sektirindegi 1936-çьldьŋ вirinci qьnuvarьndaqь 37014 вas maldь 50 pr. əsirip, 1937-çьldьŋ вirinci qьnuvarьna 58248 вasqa çetkizвek вolqan. Onьŋ icinde çьlqь malьn 24,6 pr., tyje malьn 18,8 pr. sьjьr malьn 38,4 pr. qoj-ecki malьn 73,4pr. çana cocqanь 24,0 pr. əsiryv mindetin alqan. Odan tьs avdanьmьzdaqь çьlqь zavьtьnьŋ malьn 30 pr, tyje zavьtьnьŋ malьn 26 pr. əsirmek вolqan. Onьŋ ystine вьjьlqь çьlь 17980 вas mal caqьlьsьn ətkizip (вije, sьjьr, qoj-ecki) alьnqan təldi aman saqtav, 50 pr. sapasь men mal azьqьn dajarlav. Et salьqьn 4-əktəвirge dejin 100 pr. orьndap вoluv, malqa mədenijetti qoralar saluv, mal tuqьmьn asьldandьruv taqь sol sьjaqtь вir nece mindetter orьndalmaq вolqan.

Вьjьlqь çьlь avdan kəlemindegi qara caruvalar sektirinen 1420 вije, 463 ingen, 6915 sьjьr, 15373 qoj-ecki təldep, 744 вas toraj alьnuvь kerek edi (вarlьqь 24915 вas), odan 20 yjelge dejin вijeniŋ 89,66 pr. ingenniŋ 96,11 pr. sьjьrdьŋ 86,23 pr. qoj-eckiniŋ 55,47 pr. təldedi. Cocqanьŋ 1,2 pr. torajladь. Jaqnьj вarlьq təldevge tijisti maldьŋ təldegeni 65 pr. вolьp, 17216 вas təl qosьldь.

Bul çөninde təldegen sьjьr, qoj-ecki çana torajlajtьn cocqa sanь tьm az kөrinip otьr. Durьsьnda ol təldemegendikten emes, alьs çatqan avьldardan aqвardьŋ tygel tyspegendiginen вolьp otьr.

Təl вasьn aman saqtav çөninde вir sьpьra kөrnekti kemcilik вoldь. Вьjьlqь çьl alьnqan təldiŋ 512 jaqnьj 3,5 pr. cьqьnqa ucьradь.

Avdandaqь soвetter: Çijek qum 182 вas, Azqьr 64 вas, Tyвekti 60 вas, Talap 56 вas çana Çartьвaj 53 вas təldi cьqьnqa ucьrattь. Bota men qulьnnan kөвirek cьqьn вergen Bijsan, Orda, Qarqalь, Terekti çana Mecit qum soвetteri вoldь. Bul avьl вascьlarьnьŋ өzderi ças təldi cьqьnsьz əsyvine tijisti çaqdaj tuvqьzвaqandьqьnan вolьp otьr. Bul avьldar kəzir avdannьŋ qara taqtasьna çazьldь. Avьl eŋвekcileri aldaqь kynderde вolqan kemcilikterdi tez vaqьt icinde вir çolata çojuvlarь kerek. Mal вasьn əsiryvge, өz carьttarьn orьndavqa cuqьldanuvь kerek.

Çumьstь avdan kөleminde qorьtьp ajtqanda вirinci qьjnuvadaqь 37014 вas malqa вьjьlqь alьnqan təlden aman saqtalьp otьrqan 15704 вas təldi qosqanda вirinci yjelge dejin avdan malь 53718 вasqa çetip, 31,1 pr. əsip otьr. Al, plan вojьnca təl вeryvge tijisti icti maldan əli

kynge dejiŋ tɵldemej otьrƣan 8699 ʙas mal ʙudan tьsqarь, ʙul mal ʙasьn ɵsiryvde kej ʙir kemcilikter ʙolƣanь men ʙizdiŋ avdan eŋʙekcileri, qalqozcьlarь Ɵlkelik partija komijteti men qalьq komijssarlar soʙetiniŋ Sol tystik Qapqaz ɵlkesi men çana Oʙьlьstьq partija komijteti men oʙьlьstьq atqaruv komijtetiniŋ Qaʙarda-Balqar oʙьlьsь men çarьsqa cьqqandaƣь qavlьsьna çavap iretinde ɵz mojьndarьna alьnƣan mindetterin ʙolceʙikce orьndavƣa kiriskendigin kɵrsetedi. Biz ʙul taʙьsqa masattanьp qalmaj, mal caruvacьlƣьn kycejgen ystine kycejtyvimiz kerek. Osь vaqьtqa dejin avьlda kezdesip kele çatqan mal ʙasьn kemityvcilikke çol ʙermevimiz kerek. Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyv çolьnda kezdesetin ylkendi-kicili kemcilikti dəl vaqьtьnda çojьp otьruv kerek.

Mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdegi memlekettik plan ʙojьnca ʙьjьl 2595 ʙije, 10145 sьjьr, 5330 qoj-ecki (ʙarlьƣь 17980 ʙas, ʙuƣan ʙьjьl qajьp ketken ingeni kirmejdi) caƣьlьstan ɵtyvge kerek edi. Sodan 20-yjeŋge dejin 1590 ʙije, 5473 sьjьr, 469 ʙas qoj-ecki jaƣnьj caƣьlьstan ɵtyvge tijisti maldьŋ 42 pr. caƣьlьstan ɵtti. Bьjьlƣь caƣьlьstan ɵtken ʙijeniŋ 63.4 pr. sьjьrdьŋ 53,9 çana qojdьŋ 8pr. asьl tuqьmdь ajƣьr, ʙuqa, qocqarlardan ɵtti. Caƣьlьstan ɵtpegeŋ maldьŋ kɵpciligi-aq sьjьr, qoj-ecki. Biraq ʙulardьŋ caƣьlьs mavsьmь əli ɵtken çoq. Endigi çerde caƣьlьstan ɵtpegen maldardьŋ mavsьm kezinde ɵtyvin qamtamasьz etyv men ʙirge olardь ʙuzьlьp, ic tastap ketyvden saqtav kerek. Bul malьmьzdь qьstan kyjli, aman saqtap cьƣuv ycin aldь men çem, cɵp pen qamtamasьz etyv kerek. Bьjьl plan ʙojьnca 50 pr, artьƣь men çьjnaƣanda 157443 tonna cɵp çьjnavƣa tijisti edik. Bul çumьstь orьndavda alƣacqь kynderde ʙir az qavьptь kemcilikter ʙolƣanь men ʙerilgen syreginen qaldьrmaj orьndap cьqtьq. Syjtip, malьmьz qьsqь cɵppen tolьq qamtamasьz etildi.

Avdanьmьzdьŋ Çaŋa qala çana Teŋiz avdandarь men çarьsqa tyskendegi alƣan mindetterdiŋ ʙiri memleketke ʙeretin et salьƣьn Ɵktəʙirdiŋ 4-ne tygel orьndap ʙoluv edi. Sodan 25 yjeŋge dejin ʙerilyvge tijisti et salьƣьnьŋ 43,9 pr. orьndaldь. Kəzirgi çyrgzilip çatqan çumьstьŋ aƣьmьna qaraƣanda dəlme-dəl sroginde orьndavьmьz sɵzsiz. Biraq munda ʙir qattь eske alatьn çumьs, sol ettiŋ sapasь çaqsь ʙoluvьna kɵŋil avdaruv. Bul çɵninde çumьs qanaƣattanarlьqtaj emes. Əlide kɵŋildi kɵp avdaruvdь kerek qьladь.

Avdan ɵziniŋ cartьnda malsьz qalqozcьlardь 1937-çьldьŋ ʙasьnda tygel maldandьrьp ʙolamьz degen edi. Carttьŋ sol pynkitin orьndav maqsatьn da avdaŋ ʙьjьl ykimetten 4555 ʙas mal alƣalь otьr. Onьŋ ystine avdandaƣь mal permelerine 700 ʙaspaq, 938 qozь-ьlaqtar alьnьp, ʙɵlinip ʙerilmek. Syjtip, avdan kɵlemindegi malsьz yjler tegis maldь ʙolmaq. Bul ʙeriletin maldь məpelep ʙaƣa ʙilyv, ɵsiryv, ɵndiryv, qalqozcьlardьŋ ʙygingi kyngi ekpindi, çavaptь mindeti. Qorьta ajtqanda Ɵrda avdanь partija men ykimettiŋ mal caruvacьlьƣьn ɵrkendetyvdegi dijrektiʙin, eki Ɵlkeniŋ çarьsьnьŋ cartьn, qala ʙerdi avdan aralьq sotsijaldьq çarьs cartьn orndavda otьr. Bul çarьs cartьn san, sapa çaƣьnan ʙulçьtpaj tolьq çana artьƣь men orьndav Orda avdanьnьŋ qalqozcь çurtcьlьƣьnьŋ ʙastь mindeti.

Saqpajьp S.

(Aqtөөe oвьlьsь, Temir avdanь „Accьqudьq" qalqozьnьŋ predsedateli)

Maldь avьlqa ajnaldьq

Bizdiŋ qalqoz 1933-çьlь ujьmdastьruv, caruvacьlьq çumьsь nacar qalqozdьŋ biri edi. Onьŋ ystine, sol çьlь 30 yj kөcpendiler kelip ornalastь. Caruvacьlьq çөninen nacar qalqozqa oda oŋaj tijgen çoq. Biz bul qьjьncьlьqqa teze otьrьp, soŋqь bir eki çьl icinde qalqozьmьzda bolьp kelgen kemciliktérdi kezinde çojuvqa kiristik.

1933-çьlь qalqozda 10-12 bas, qalqozcьlardьŋ çeke menciginde 5-6 bas qana mal bar edi. Mәdenijet quraldarь myldem çoq bolatьn. Al, qazir qalqozda 60 yj bar. Malsьz birde qalqoz mycesi çoq. 33- çьlь birde bir qarasь çoq adamdardьŋ kәzir II bastan malь bar. Qalqozьmьzda teli men 333 bas mal bar. Qalqoz mycelerinin çeke menciginde 1 çьlqь, 14 qoj, 149 sьjьr bar, onьŋ 52 si buzavlь sьjьr, qalqoz mycelerinьŋ menciginḍegi tөldevge tijisti savlьq sьjьrlarь tegis tөldedi. Tөlderi tegis aman. Qalqozcьlar mal өsiryv men qatar qojan, qus asьrav kәsibine kiristi. Qazir 400 bas tavьq, 60 caqtь yj qojandarь bar.

Qalqoz çanьnda asьl tuqьmdь tavarlь syt permasь bar. Bul permanьŋ teŋ çartьsь asьl tuqьmdь sьjьrlar. Permada өtken çьlь teli men 47 bas qana sьjьr bar edi. Osь sьjьrdь kәzdiŋ qaracьqьndaj mәpelep aman saqtaj bilgendigimiz araqasьnda, вьjьl teli men 107 basqa çetip otьr. Tuvqan tөlden bir basta buzav cьqьn bolqan çoq, maldьŋ өlim-çitimi myldem tьjьldь.

Qalqozdьŋ өndiris planь bojьnca mal caqьlьstьruv mavsьmьnda 5 bije ajqьrdan cьquvь kerek edi, onьŋ ystine 3 qunaçьn bajtal qosьlьp barlьqь 8 bije ajqьrdan cьqtь. Qacuvqa tijisti 126 sьjьrdan 114 sьjьr qactь. Mal caqьlьstьruv mavsьmьnda mal tuqьmьn tegis asьldandьruvqa kөp kөŋil bөlip, sapqozdan asьl tuqьmdь 1 ajqьr, 3 buqa satьp alьp yjirge saldьq. Malьmьz caqьlьstьruv mavsьmьnda tegis qacьp ketyvine sevep, caqьlьstьruvqa tijisti mal basqa maldardan bөlinip „Buqa" degen tunьq suvlь, keŋ çajьlьmdь çajlavda baqьlьp tez oŋaldь. Qazirde kyn sanap semiryv ystinde.

Sotsijaldь mal caruvacьlьqьn өrkendetyv çajьnda Qazaqьstan Sol tystik Qapqaz өlkesi men çasasqan sotsijaldьq çarьs cartьn qalqozda keŋinen talqьlap kөrciles „O. G. P. V" qalqozь men sotsijaldьq çarьsqa tystik. Qazir ol qalqozdьŋ malь arьq, çәjilimi çajsьz, qьsqa mal azьqьn qamtuv çөninde de bizden artta qalьp, вьjьlqь tuvqan buzavdan 20 buzav өldi.

Bizdiŋ qalqoz qarçьsь men oqьtqan sanijtarьmьz maldь çaqsь kytedi. Biz buzavcь Bejisьp Әdildi avdandьq kөriske çiberip oqьtьp aldьq. Bejisьp çoldas tөldi kytyv çөninde өziniŋ komsomoldьq mindetin durьs atqarьp, is ylgisin kөrsete bildi. Onьŋ baqqan malь semiz, kyjli boladь. Sьjьrcь Qulnьjazьp Әbdiraqmanda sondaj qьzьmet istep çyr. Ol baqqan sьjьrlar kyn sanap semiryv men qatar sytti өte өnim beredi. Savьncь Çysipova Balceker çoldas syt savuvdьŋ kyndelikti normasьn ynemi orьndap, artьqь men orьndav men keledi. Sytti kөp aluv men qatar buzavdь da kytip baqa bildi. Sьjьr savuvdьŋ kyndelik normasь ynemi artьqь men orьndalqandьqtan ykimetke sarьmaj tapsьruvdьŋ alqacqь 6 ajlьq planьn artьqь men orьndadьq. Syjtip, sotsijaldьq çarьs cartьn orьndav çolьnda maldь mәpelep baqьp, qalqoz malьn baqatьn, savatьn, avruvьn qarajtьn kadrlar dajьndap, kynnen kynge olardьŋ qatarьn өsirip kelemiz.

Qalqozda adal eŋbek istep çyrgen Oraz Ƣalьjьp sьqьldьlar az emes. Oraz Ƣalьjьp çoldas qazir çьlqь baƣadь, өtken çьь 550 eŋbek kyn alьp, ol eŋbek kynin eseptegende 183 ʙut astьq, malьna azьq, yjine otьn çana aqcalaj qarçь alьp edi. Bul qarçьƣa kijerliginen avьsqanьna mal satьp alьp qostь. Bьjьlƣь çьldьŋ alƣacqь 6 ajьnda 330 eŋbek kyn aldь. Mal ʙasьn qьstan aman saqtap sьƣaruv ycin qьsqь mal azьƣьn kyni ʙurьn mol dajьndav kəzirgi vaqьtta ʙizder ycin өte çavaptь çumьs. Bьjьl plan ʙojьnca 1424 gektir çerden 6119 sentiner sөp sabuvmьz kerek edi, ʙul plandь gektir eseʙi men orьndadьq. Biraq, ʙьjьl sөp sijrek çana ʙaqaltaq sьqqandьqtan sentiner eseʙi men sabьluvƣa tijisti sөp 44 prosent qana orьndaldь. Ərijne qьstь kyni maldь sabьlƣan çerdiŋ kөlemi men asьramajsьn, sondьqtan qalajda ʙьjьl 1 çьl çarьmdьq mal azьƣьn qamtьmaqsьmьz.

Maldьŋ qьsqь azьƣь men qatar qьsqь qorasьnda remonttap osь ʙastan mal qьstavƣa dajьn etip ici sьrtьn sьlap qojdьq. Qazir 293 ʙas maldьq qora remonttavlь tur, qoralardьŋ icinde malƣa sөp ʙeretin çemcikter çetkilikti, sonь men qatar ʙuvaz maldь ʙөlek kytetin çana sьjьrdь ʙuzavlatatьn ʙөlek qoralar saldьq. Endi 40 ʙas maldьq qoranь çaŋadan salьp çatьrmьz.

Bizdiŋ qalqoz mal өsiryv majdanьndaƣь meceylikti tez çojuvƣa qandaj çumьlsa, mədenijet majdanьndaƣь artta qaluvcьlьqtь da çojьp kelədi. Qalqoz çanьnda ylgili ʙastavc mektep ʙar. Ol mektepte tek qana өzimizdiŋ qalqozdьŋ ʙalalarь ƣana oqьp qojmajdь, avьldas ʙasqa qalqozdardan da kelip oqьjdь, olar ycin ujьmdastьrƣan 20 ʙalalьq enternat ʙar. Өtken çьь mektepte 49 ʙala oqьsa, ʙьjьl 60 caqtь ʙala oqьmaqsь. Mektep pen enternattьŋ ici sьrtь sьlanьp, pecteri salьnьp remonttaldь. Çazuv taqtasь, parta sьjaqtь kerekti zattar men tolьq çabdьqtalьp mektep oquv çьlьna dajьn tur.

Qalqoz tegis qonьstanьp, qalanьŋ yjindej qatarlastьrьp, kөcelep pasөlke saldь. Ər ʙir qalqozcьlar өzderine çaŋadan çarьq yjler salьp aldь.

Qalqozda ʙir qulьp ʙar. Bul qulьp çanьnda tyrli yjirmeler ʙar. Ol yjirmeler çaqsь çumьs atqarьp keledi. 7 kisiden quralƣan dramma yjirmesiniŋ kycimen ʙьjьl 4 ret("Kelincek", "Qutьqtajmьn", "Tas tylek") pijesileri qojьldь. Budan ʙasqa qalqozdaƣь ʙarlьq domʙьra çana domʙьracьlardь çьjnap domʙьracьlar yjirmesin ujьmdastьrьp, oƣan 3 kisi tartьq, olar ynemi konsert ʙerip otьradь.

Qulьp çanьnda komsomoldar kaʙijneti ʙar, odan ʙasqa qьzьl ʙurьc ʙar. Qьzьl ʙurьcta 120 tyrli qazaqca kitaptar ʙar. Qalqozcьlar ol kitapti pajdalanьp oqьp turadь. Cacke sьjaqtь ojьn quraldarь ʙar. Qulьptьŋ saqьnasь çaqsь salьnьp, otьrƣьctar men qamsьz etilgen. Qulьptьŋ ici çana qalqoz keŋsesiniŋ ici tyrli uran pьlakat çana kөsemderdiŋ sygretteri men ʙezelgen. Qьzьl ʙurьcqa avdandьq, oʙlьstьq, өlkelik, ortalьq gazetterden 53 dana orьasca, qazaqca gazet, 9 dana çornaldar çazdьrьp aldьrьmьz.

Qulьpta kөcpeli kijno kelip ojьn kөrsetip turadь. Bьjьl 3 ret ojьn kөrsetti. Qulьpta Məskev men Almatь arasьnan qaʙar alьp turatьn radьjo ʙar, qalqozcьlar çumьstan qolь ʙosaƣanda çьjьlьsьp tьŋdajdь. Qalqozcьlar radьjo tьŋdavdan çalьqsa, 34 qazaqca pьlastenkesi men patepon ʙar.

Çastar ənderin yjrenip alьp avьz ʙen salьp ʙeredi.

Budan ʙasqa monca, tyrnijk, pelesopet, mьltьq atatьn tijr ʙar, çaqьnda 20 adamƣa "Borocьjlopca atqьc" znacogine norma tapsьrtpaqcьmьz.

Bul ajtьlƣandar soŋƣь eki-yc çьldьŋ icinde Qazaƣьstan өlkelik Partija Komijtetiniŋ çana ʙolceʙiktik ʙascьlьqьnьŋ arqasьnda mal өsiryv, mədenijet majdandarьnda qalqoz kөleminde tapqan taʙьstardьŋ aldь, ʙul sөzden endi maldь, mədenijetti avьlƣa ajnalьp, taʙьstьŋ cьŋьna cьqtьq degen qortьndь cьqpajdь. Qalqozcьlardьŋ çeke menciginde malьn kө-

вejtyv çeninde kej вir kemciliklerimiz вar mьsalь: Esetop Çalmuqannьn 33-çьlь вir taj egizi вar edi, ol əli sol taj egizden tanвaj keledi. Yjtkeni, ol çьlma çьl taj egizin satьp ornьna вaspaq alьp kezdi kyjelev men keldi munь qalqoz kezinde kermedi. Savatsьzdьqtь çojuv çeninde de əlde вolsa kemcilik kep. Osь kynge dejin qalqozcьlardьn çarьsьnan keвisi savatsьz.

Qazaqьstan вolceвikterinin вascьsь Mirzojan çoldastьn çol вascьlьqь men вul çenindegi çumьstьn dəreçesin keterip, qalqozcьlar çurtcьlьqьn çana taвьstarqa çumьldьrьp, 36- çьldьn ajaqьnda çappaj savattь avьl вolamьz.

Sьz dьƣьp

Aldьmьzdaƣь oquv çьlьndaƣь mindetterimiz

Ortalьq partija komijtetiniꞑ soꞑƣь сьƣarƣan „Narkompros sijsteminde pedalogija çolьna ʙurmalavсьlьq tuvralь“ degen qavlь mekteptiꞑ de, muƣalьmniꞑ de, ʙedelin erekce kɵterip, oquv isin ana ƣurlьm gyldendiryv maqsatь men alьnƣan tarьjƣь qavlь. Olaj devimiz—mektep muƣalьmь ʙalalarьnьꞑ minez-qulqьn, ɵzgecelik taʙьjƣatьn ʙilip, sonьꞑ ьꞑƣajьna ƣaraj oqьtьp, tərʙijelev kerek edi; ʙiraqta, ʙul kynge dejingi təçirijʙede oqьtuvсьnьꞑ ʙul çumьsьna qol suƣьp, ʙalanьꞑças ajьrmaсьlьqьn, çetilyvindegi ɵzgecelikterin pedaloktar ɵz mencigi etip kelgen. Sonь men oquv—tərʙije mamanь muƣalьm, oqьtatьn ʙalasьnьꞑ sьr qasijetterin ʙilmevine de ʙoladь degen sьqьldь ʙolьp kelgen. Partijanьꞑ qavlьsь ʙul sьqьldь ɵreskel ʙurmalavсьlьqtь tьjьp, təlim-tərʙijeniꞑ teorьja, praktijka məselelerin taldap cecetin ilim—tek pedagogijka ilimi ƣana ekenin nusqap otьr.

Mektep soꞑƣь çьldarda kɵp ɵꞑdelip ylgirdi: oquv—tərʙije çaqtarь çaꞑa proƣьram, çaꞑa oquv planь negizine qurьlьp, ʙir izge tysti: ər mektep ɵz ʙeti men is istep, ʙalanьꞑ ʙilimi ər kelki ʙoluvь sьqьldь alalьq çojьla ʙastadь. Balanьꞑ çazuvьn durьstap, savattьlьqьn alƣa ʙastьruvda da ne dəvir ilgeri ʙasƣandьq ʙar. Qazaq ult mekteʙi ʙastavьc, ortalav, orta mektep ʙolьp qurьlьp, ʙurьnƣьdaj çarьm çartь klastarь ƣana ʙolatьn qalpьnan сьƣьp keledi.

Oqьtuvсьƣa kelsek, oqьtuvсьnьꞑ klasьna ʙasсьlьq etyvi, saʙaq ʙeryv reti azdь-kɵpti tyzelyvge ʙet alƣandьƣь ʙar. Tərʙije çaqtarь da təlim-tərʙijeniꞑ ekcep ʙɵlyvge ʙolmajtьn negizgi ʙir salasь retinde orьn ala ʙastadь.

Mektep çьl sanap caruvaсьlьq—qaraçat çaqtarьn oꞑdap, oquv çaʙdьqtarь, oquv sajmandarь ʙirtindep tygendelip keledi.

Mekteptiꞑ ʙul kyjge çetip ɵsyvine, oqьtuvсьnьꞑ qьzmeti maqtavlь qьzmet qatarьnda ʙaƣalanьp, ças ɵspirim ʙalanь çurtсьlьƣьmьzdьꞑ ic ʙavьrьna alьp, qamqorlьƣьn arttьruvьna ʙastap çol kɵrsetken, ylgi—ɵnege ʙergen kɵsemimiz Stalin.

Mekteptiꞑ osьndajlьq ornьƣьp, ilgeri ʙasƣandьƣьnьꞑ ʙir ajƣaƣь-35-36 oquv çьlьnьꞑ ajaƣьndaƣь ʙilim sьnaƣьnьꞑ nətijçesi ʙoluvь tijis edi.

Basьnda da ʙir sьpьra aldьꞑƣь qatarlь mektepter, oquv çьlьn ylgili ʙolmaƣanь men, edəvir avьzƣa alьp ajtarlьqtaj taʙьs pen ajaqtadь. Balanьꞑ oquvь, çazuvь, esep сьƣaruvь, ʙasqa pənderdi ʙilyvi ʙьltьrƣь men salьstьrƣanda kɵp сьjraƣan. Bul sьqьldь mektep əzirge camalь ʙolƣanь men, ʙьlajƣьlarьna ujtqь ʙolarlьqtaj; yjtkeni ər avdannan, ər qaladan ʙul qatarlь mektep, muƣalьm сьqpavь mymkin emes.

Bulaj dep ʙaƣalavьmьz, ərijne mektepterdiꞑ ʙarlьƣьna çatpajdь. Sanь çeti mьꞑƣa çuvьq mekteptiꞑ qalьꞑ kɵpciliginde oquv—tərʙije çaqtarь ʙir qalьptь izge tysip kete almaƣan; oquv çumьsь əlsiz, ʙas-ajaƣь cuʙatьlьp, çaj dolʙar men kelgen. Endece „ʙьltьrƣь men salьstьrƣanda

ilgeri вir qadam вastьq" degenimiz masattanuvqa kelmejdi. Mektep kөpciligi naqьz tьnqьlьqtь, tijimdi oquvdь mengerip kete almaj, sьrttap qana çyr desek—durьs bolar.

Вuqan dәlel: вalalardьn qat tanьr, kitap oquv çaqь çaramdь, вiraq çazuv çaqьn alsaq, kөrkemdik, suluvlьq çaqь вolama, emle çaqь вolama kөp aqsavlь. Olaj вolsa ana tilinin tolьq çartьsь (çazuv çaqь) cala, mandьmsьz.

Çeti çьldьq mektepterdin вalalarь arijpmetijka, geometirija, algeвira saвaqtardь durьs oqьtpav seвepti—вalanьn uqьmь, çazьр esep сьqaruv çaqь cala; ojca (çazвaj) eseptevdi вilmejdi; esep сьqarqanda durьs ylgige qarap çazdьruv degen tәçiriвede az kezdesedi; eseptin cartьn çazdьruv, qalaj сьqaruvdьn planьn, suraqьn çaza вaruvdьn tәrtiвi вalaqa kөrsetilmegen. Sьzuv çumьsьn вala tek qoldan sьza saladь da, serkyl lenejke sьqьldь sьzuv aspaptarьn qalaj ustavdь вilmejdi. Oqьtuvcь tyrli ereçelerdi, zandardь вalaqa oqьtьр çattatqanda, kitapqa ermej, өz çanьnan сьqarьр çattatьр, atavlarьn ereçenin ilimij mazmunьn вuzadь.

Вir sьрьra mektepter tarьjq, qьjmija, cet til (nemis tili) saвaqtarьn oqьtpaj tastaqan. 7-nci klastь вitiretinderinin pijzijka, matijmatijkadan alqan вilimi 6-сь çьldьn proqьramь men qana camalas. Вalalar çaqьrapija saвaqьn qartasьz oquv seвepti, çaqьrapija atavlarьn qartadan taвa almaj adasadь. Osьlardьn ystine, kej вir mektepterde oquv çьlьnьn icinde 2-3 ret derlik oquvcь avьsьр otьrqan.

Вastavьc, ortalav mektepterge qaraqanda, orta mektepterdin oquv çumьsь kөp ondь. Вul mektepterde oqьtьр çyrgen oqьtuvcьlardьn Qazpij sьqьldь oquv orьndarьn вitirip сьqqandarь çaqsь oqьta alatьndar dep вaqalavьmьzqa вoladь.

Mektep oquvьnьn nacar çyryy seвeвin munan вьlaj oqьtuvcьdan qana dep qarajtьn вolamьz. Eger oqьtuvcьnьn вilimi çetkiliksiz вolsa, onьn вer çaqьnda eger ol saвaqqa dajьndalmaj kiretin вolsa, saвaq ec qandaj nәtijçe вermejtini anьq; çetik muqalьm вolqan kynde de, oqьtatьn saвaqtьn әdis çoldarьn anьq вilmejince çaqsь saвaq вere alam devine вolmajdь. Osь qatarlь oqьtuvcьlarqa вiz kөp kөmek вeryvdin carasьn çyrgizyvdemiz. Kuvrs konperensijalar өtkizildi, sьrttan oquv orьndarьnьn oquv çumьsь kycejtildi, taqь вasqa da caralar istelip çatьr.

Aldaqь oquv çьlьnda osь qolda вar kadьrlardьn kyci men, komsomol ujьmdarьn mektep isine çaqsь qatьnastьra otьrьр, mektep oquvcьlarьnьn savattьlьqьn qajtkende de alqa вastьruvmьz kerek; aldaqь çьlь oqьtuvcьlardьn calpь вilimi naqьz oidaqьdj tьnqьlьqtь, sanalь вilim вoluvqa tijis. **Sondьqtan saвaqtьn sapa çaqьna qattь zer salьnьр, oquvdьn әr mektepte qandaj kyide çyrip otьrqandьqьn tekserip, sьnap otьruv mektep вastьqtarьnьnda, avdan oquv вөliminin de typkilikti mindeti.**

Вizdin mekteptin proqьramь, oquv quraldarь, oqьtuv әdisteri вalanьn sana seziminin çьl sanap өsip, dynije tanuvь kommunistik negiz вen qalьptanuvьna вejimdelip qurьlqan. Әr pәnnen вilim viretyv men qaвat, вalanьn sana sezimin de qosa tәrвijeleitin вoluvь tijis. Sondьqtan matijmatijka, pijzijka, qьjmija saвaqtarь, әsirese til, әdeвijet, tarьjq, çaqrapija sьqьldьlar tek qana kitap sөzin cattav men вalanьn ojьn өsirip, вilim qazьnasьn вajьtpaidь. Әr pәnnin materijalьn вir вьnqaj tolьq, teren вilyv men qaвat, ol вilim dereginin sotsijaldьq caruvacьlьqьmьzqa qandajlьq qacet ekeninde cetik virenip aluv cart. Mektep вalasьnьn вilimdi mengerip aluvьnьn da en durьs pedagogijkalьq colь osь col.

Вizdin mektep arnavlь вir qana әdis pen oqьtuvь tijis emes. Вalanьn alqьrlьqьna qaraj әr saвaqtь qurьltьр, tyrlendirip, вalanьn çaqsь

uqьp, çazuvqa, sьzuvqa teselyvin qamtьjtьn ədisti ustav kerek dejmiz. Bul neni bolsa da naqьz ilmij çol men tanuvdьn, bilyvdin, çol-çobasьna ujqas. Bolçap, kerip, sonan ol bajqaqanьn oj tarazьsьna saluv, onan kejin praktijkaqa avьsuv mine cьndьqtь tabuvdьn, obijektip naqtьlьqtь (bar nərseni) tanuvdьn dijalektijka çolь osь (Lenin). Bizdin oqьtuv ədisterimizdin qajsьsь bolsa da negizinde osь çol çobaqa syjenedi, yjtkeni balaqa bilim yjreterde ne nərsenin bolsa da mən çajьn tanьp yjrenyv ycin, onь naqtь tyrde kerip, sьr qasijetterin bajqap aluv kerek; osьlajca kezi men kerip, ne basqaca qoldar men uqьp alqan nərsesin, bala kejin terenirek tekserip teorija çolь men yjrenedi. En aqьrda, ycinci kezende, bala osь tapqan biliminin sotsijaldьq caruvacьlьqьmьzqa qandajlьq qatьnasь barь men teorijanь praktijka çyzinde iske asьruvdьn reti men tanьsadь.

Tərbije çeninde munьn manьzь ajьrьqca; oqan dəlel: Ilim teqnijke tabьstarьnьn naqьz ken keleminde pajdaqa asьp otьrqan çeri—bizdin sobet odaqь. Arktijke çerin colьp zerttevdegi, ken bajlьqtarь ordalarьn tavьp pajdaqa asьruvdaqь tabьstarьmьz, bul maqtavlь erler ataqьn alqan gerojlarьmьz—bulardьn barlьqьda çastardь ezinin sobetti otanьn сьn çyregi men syjetin etip tərbijelev ycin bul sьqьldь materijaldar sabaqqa ər dajьm kep kiristirilip oqьtьluv tijis. Çana da munь men qabat, elimizde sotsijalijzmnin çenip, tolьq ornavь—kommunis partijasьnьn, onьn kesemderi Lenin—Stalinnin arqasьnda ekenin ynemi uqьndьrьp otьruv kerek.

Oqьtuvcьlarьmьzdьn kepciligi məselenin bul çaqьn çaqsь elemevleri sebepti oquvcьnьn tysinigi kyngrt, cala boladь.

Bizdin oquvcь çastarьmьzdьn oquvqa ьnta—talabь kycti, solaj bola tursa da cala oqьjtьn „çalqav", ne çaqsь tysinip kete almajtьndaj balalar kep kezdesedi.

Mektep oquvcьlarьnьn qatarьnda bul sьqьldь „mygedek" oquvqa salaq, tərbijege kenbejtin balalardьn keptigin pedaloktar bul kynge dejin balanьn çaratьlьsьnan dep etirik dəlel ajtuv men keldi. Pedaloktar „naqьz ilim çolь" dep balanьn aqьl dərecesin prosenttep eseptejtin ereskel ədister tavьp cьqardь.

Pedaloktar bala oqьtьp, ər balanьn oquv ьnqajь men tanьs bolmavь sebepti muqalьmnьn çumьsьna keldenennen turьp bijligin ajtьp, ol balalardь çik—çikke belip, sabaqtь qalaj beryvdin çobasьn quruvdь ez mencikterine aldь. Sonьmen pedaloktar muqalьmnьn qaravьndaqь balasьnan ajьrьp, muqalьm ər balanьn alqьrlьqьna, əline qaraj, basqaca ezgeceljkterine qaraj oqьtuvьna zьjanьn tijgizdi.

Qazaq mektepteri munь təçirijbe çyzinde kep sezbevi de mymkin, biraq ta, oqьtuv çenindegi nusqav qattar, pedaloktardьn çoqarь da ajtьlqandaj „rəlin" qostap çazqandьqtar boldь (mьsalь: Balavbajьptьn gruppanь kompilektev degen kitapcasь, taqь bir nece ədis kitaptarь).

Oqьtuvcь barlьq oquvcьlarьn birdej kerip, ər balanьn zijrektigin, oquv oqьjtьn camasьn zerttep yjrenyvi bul kynge dejin oqьtuvcьnьn aldьna qojalmav sebebi de osь. Ər balanь qalaj bavlьp oqьtuv-tərbijelev çeninde mandaj aldь derlik oquvcьlardьn tabьstarь kep, olarьn biz bul kynge dejin pedaloktardьn mencigine qol suquv dep tysinip, çarьqqa cьqarmaj otьrqandьqьmьz boldь. Ol sьqьldь baqalь materjaldь çьjnap, sobet pedagokijkesinin teorьja, praktijkasьn bajьtuv məselesi qolqa alьnbaj kelgen bolatьn. Pedalogija-qьlьm emes ekendigin, onьn istep kelgeni pedagogijkanьn typkilikti məselesi-bala bolьp kelgenin Ortalьq partija komijteti əjgilep otьr.

Ortalьq partija komijtetinin bul qavlьsь pedagoktardь oqьtuvcьlьq çolьnan adastьrьp kelgen pedalogijanь qurtьp otьr. Munan bьlaj ba-

lanь çaqsь ʙaqьlap, onьꞑ oquvƣa, tərʙije aluvƣa ijkemin arttьruv ceʙerligi oqьtuvcьnьꞑ ɵz çumьsь, ɵz mindeti ʙoladь.

Aldьmьzdaƣь oquv çьlьnda mekteptiꞑ oquvь masajrap, alƣa ʙasьp ketyvine erekce ʙir əserin tijgizetin komsomol ujьmь ʙoladь. Komsomoldьꞑ X-sijezi çoldas Stalinniꞑ ajrьqca nusqavь ʙojьnca çastardь oqьtьp, tərʙijelev çumьsьn ojdaƣьdaj ujьmdastьruv məselesin tereꞑ tekserip, talqьladь, ʙul mindet-komsomoldьꞑ eꞑ typkilikti mindeti qatarьnda orьn aldь. Munan ʙьlaj komsomol ujьmdarьnьꞑ mektep pen ʙajlanьsь ana qurlьm kycejip, ʙalalarьmьzdьꞑ çaqsь oqьp, ɵsyvin komsomol ʙastap otьratьn ʙoladь.

Ərijne, oquv cala ʙoluv men qatar, mektep tərʙije məselesinde cece almaj aqsap keldi. Tərʙije çumьsь saʙaq pen ʙir kezeꞑde çyzege asa ʙaratьn çumьs. Balaƣa tərʙije ьqpalьn çyrgizip, onьꞑ çyris, turьsьn, minezqulqьn, mədenijetin, saltьn durьstap otьruvcь-ʙirinci orьnda klas oqьtuvcьsь. Sondьqtan ʙizdiꞑ mektepterde ʙajqalьp kelgen eski avьldьꞑ sarqьncaqtarь çojьluvь kerek. Bul çɵnde ʙizdiꞑ mektep oqьtuvcьlarь qatarьnda pijoner, komsomoldar çaqsь oqьp, ʙalalardьꞑ eꞑʙek ɵrmeginiꞑ qьzƣьlьqtь ɵmir, sanalь oquv ʙolьp ajnaluvьna ujtqь ʙola aluvlarь tijis.

Tərʙije məselesi tek mektepte ƣana cecile almajdь. Balanьꞑ yj turmьsь kɵp oꞑdaluvь tijis. Mektep ʙeretin ylgi-ɵnegeler iske asuvь ʙalaƣa çaqsь ədet ʙolьp ajnaluvь tijis. Sondьqtan mektep ʙalanьꞑ yj ici ɵmiri men tek ƣana tanьs ʙoluvь çetkiliksiz. Yj ici ɵmiriniꞑ avqattьlьq, mədenijettilik qalьpqa tysken kezeꞑde, yj ici eꞑ aldь men ʙalanьꞑ qamьn ojlajtьn ʙolsьn.

Bizdiꞑ mektep ʙalalarьmьzdьꞑ qattь suvsap, izdep otьrƣan nərsesiqьzƣьlьqtь ʙalalar kitaʙь. Kəzir 3-inci klastaƣьlardan ʙьjьlƣь ʙalalarƣa oqьp pajdalanatьndaj ʙir sьpьra kitap cьqtь. Bulardьꞑ sanь kyn sanap kɵʙejip keledi. Osьlardь mektep kɵp qьlьp alьp, ʙalanь kitap oquvƣa ʙavlavь tijis. Onьꞑ ʙer çaƣьnda pijoner ycin, mektep ʙalasь ycin ʙalalar çornalь cьƣaruv-aldьmьzda turƣan kyrdeli tilektiꞑ ʙiri.

36-37-oquv çьlьnda oqьtuvcьƣada, oquvcьƣada kɵp mindet artьladь. Biraq, munь men qaʙat, oquv çumьsьnьꞑ ʙascьlьq orьndarьnьꞑ, əsirese nusqavcьlarьnьꞑ çumьsь kɵp cьjrap durьstaluvь kerek.

Nusqavcьlardьꞑ kɵʙi əlige dejin mektepti iꞑ icki ɵmirinen alьs çatьr. Balanьꞑ sanь men nece qate ʙarьnьꞑ esebin aluv naƣьz ʙascьlьq emes. Bilimi cala, ədis çaƣьna ceʙerligi camalь oquvcьlarƣa nusqav ʙerip, çiji qatьnasьp otьruv təçirijʙede az kezdesedi. Sondьqtan nusqavcь mektepti ꞑ oquv tərʙije isine kɵꞑildegidej qatьsьp kete aluv çaƣьn qattь eskeryv kerek.

Aldьmьzdaƣь oquv çьlьnda alƣa qojьlьp otьrƣan çumьstardьꞑ eꞑ tyjindileri osь ajtьlƣandar. Bul mindetterdi tolьƣь men atqarьp cьƣьp, oquvcь çastarьmьzdьꞑ ʙilimin, savattьlьƣьn çoƣarь satьqa çetkizyv oquv orьndarьnьꞑ ƣana mindeti emes. Oquv orьndarьna partija-soʙet orьndarь ajrьqca nazarьn salьp, çərdemdesyvi kerek. Mektep oquvь gyldenip, ajaqqa ʙasьp ketyvi ʙykil çurtcьlьƣьmьz ycin ylken aʙroj, ʙaƣalь taʙьs. Sondьqtan, ʙul majdanƣa kyc-kɵmekti ajamaj, ʙolcevikce is kɵrsetyvimiz kerek.

Motьnьr R.

Savatsьzdьqtь çojuv-çurtcьlьq çumьsь

Bykil odaqtьq Qalьq komijssarlarь Soʙeti men BK(ʙ)P nьŋ Ortalьq komijteti 1936-ç. 16 ƣьjnuvardaƣь „savatsьzdar men cala savattьlardь oqьtuv“ tuvralь qavlьsьnda: „Qalqьmьzdь çappaj savattandьrьp, eŋʙekcilerimizdi oqьtuv ycin elimizdiŋ muƣalьm, ençener-teqnikter, agranom, dəriger, styvdentteri sьjaqtь-ʙarlьq mədenijet kycteri tartьlьp, pajdalanьlsьn“ degen edi.

BK(ʙ)P Ɵlkelik komijtetiniŋ III plenymi savatsьzdardь oqьtuv çumьsьna ɵlke kɵleminde 65 mьŋ mədenijet kycteri (mədenijet əskeri) attandьrьlsьn degen edi.

Biraq, ʙul mindetter orьndalmaj keledi.

Ɵlke kɵleminde savatsьzdar mekteʙinde oqьtuvcьlьq qьzmetin ʙьltьr 8 mьŋ camalь ƣana adam istedi, ʙьjьl 13 mьŋ camasьnda ƣana adam istep çyr. Bul III-plenym tapsьrƣan plannьŋ 20 prosenti ƣana. Minc, sol sьjaqtь savatsьzdьqtь çojuv çumьsьn çurtcьlьq çumьsь etip qoja almaƣandьqtьŋ saldarьnan 1935-çьldьŋ savьtsьzdьqtь çojuv planь 55.9% ƣana orьndalьp edi.

Endi 1936-çьldьŋ planь da tijisti qarqьn ala-almaj keledi.

1936-çьldьŋ ʙirinci çartьsьnda ɵlke kɵleminde ne ʙarь 122 mьŋdaj ƣana adam oqьp, savattanьp cьqtь. Bul çьldьq plannьŋ 20,4 prosenti, oʙlьstьq oquv ʙolimderiniŋ məlimetine qaraƣanda ɵlke kɵleminde 355 mьŋ adam oqьp çatьr. Bul oquvƣa tijisti adamnьŋ orta esep pen alƣanda 70 prosenti. Ystimizdegi çьldьŋ 8-ajь ɵtip ʙaradь, əli de mektepke tartьlmaƣan 130 mьŋdaj adam qalƣan.

Al, oqьp çatьr degen 355 mьŋ adamnьŋ ɵzine kelgende, çumьstьŋ qarqьnьna qaraƣanda çьl ajaƣьna dejin tygel çappaj savattanьp cьƣuvь gymən. Yjtkeni, olardьŋ saʙaqtь qunttap oqьp çyryvleri camalь. Oquvcьlardьŋ kɵʙi ʙir kyn kelse eki kyn kelmejdi, ne ʙolmasa mьsalь 27 oquvcьnьŋ 10 kelse, 17 kelmejdi. Buƣan mьsaldar kɵp: Prijecim avdanьndaƣь „Qьzьl əsker“ sapqozьnьŋ 2-permasьndaƣь Skackoʙa degen mədenijet əskeriniŋ qaravьnda 15 yjennen ʙastap 27 əjel oqьlmaq ʙolьp çazьlƣan. Eki yc kyn tygel qatьnasьp çyrip, kejin 8-10 adam ƣana qatьnasatьn ʙolƣan. Seʙeʙi ʙasta detjasili ujьmdastьrьlƣan ekende, ol eki yc kynnen soŋ çaʙьlьp qalƣan. Sonьŋ saldarьnan ʙalalь əjelder oquvƣa qatьnasa almajtьn ʙolƣan.

Sol sapqozdьŋ poselkelik soʙetiniŋ predsedatili Rokoʙskij, onьŋ əjeli Rokoʙskaja ekevide savatsьz. Sapqoz ortalьƣьndaƣь savat mekteʙine oqьmaq ʙolьp tirkelgen. Biraq, oquvƣa ʙarmajdь, oqьmajdь, tьm ʙolmasa ʙasqalardьŋ oquvьna çaqdaj çasap, çərdem de etpejdi. Bul mekteptiŋ muƣalьmь orta ʙilimdi; ʙurьn muƣalimdik istegen Ɵkonnьjkoʙa degen. Ol ɵziniŋ qalaj oqьtьp çyrgenin ʙilmejdi. Əlde qoqam qьzmet retinde me, əlde eŋʙek aqь alama, ʙelgisiz.

Munьŋ qaravьndaƣь 23 adamnьŋ oquvƣa qatьnasьp çyrgeni orta esep pen 9 aq adam.

Prijecim avdanьndaƣь qьsqь acьlƣan savatsьzdьq çojuv mektepteri egis navqanь ʙastala ʙergende çaʙьlьp qalƣan. Qьzьl əsker sapqozь qoj qьrquvdь sьltavratьp, majdьŋ ʙasьnan oquvdь toqtatьp tastap, tek yjenniŋ 15 nen ƣana qajtadan ʙastaƣan ʙolьp çatqan kɵrinedi.

Mundaj avdandar ɵlkemizde ʙiren saran emes, əlde necev ʙolьp cьƣadь. Telman, Aqmola, Esil, Arьq Balьq, Kɵkce-tav, Mamlyvt, Bьjc-

nopka, Atpasar, Presnop, Sarqant, Kamenskij, Çьmpьjtь, Sajram, Prijoral, Qьzьl—tuv, Martuq avdandarьnda egis vaqьtьnda oquv myldem toqtap qalƣan, sonьꞑ saldarьnan qajsь ʙir oʙьlьstarda oquv çumьsь tьm təmendep ketken Mьsalь: Qaraƣandь oʙьlьsьnьꞑ ʙirinci kvartaldaƣь oquvƣa tartьlƣan 82 mьꞑ adamnьꞑ 35 mьꞑь oquvьn tastap ketken. Syjtip, Qaraƣandь oʙьlьsь ʙьjьlƣь oquvƣa tijisti 107 mьꞑ adamnan 25 mьꞑdaj adamdь oqьtьp сьƣardь da, 22 mьꞑdaj adamь ƣana oqьp çatьr. Bul oʙьlьs ʙьltьrƣь planьn da 32—prosent qana orьndap edi, ʙьjьlda ʙykil oʙьlьstьꞑ eꞑ artьnda qalьp otьr. Yjtkeni, mektepke ɵlke kelemindegi tartьlmaj qalƣan 130 mьꞑdaj adamnьꞑ 55 mьꞑь çeke Qaraƣandь oʙьlьsьniki.

Bul oʙьlьsta çumьstьꞑ nacar boluvьnьꞑ seʙeʙi manaƣь ajtqandaj: avьl kommunisteri ʙul çumьsqa sajasьj maꞑьz ʙermej kelgen. Oƣan ʙir dəlel: Telman avdandьq partija komijtetiniꞑ instiryvktiri Potirekejip çoldas „ʙul meniꞑ çumьsьm emes, menim lekʙezge ajnaluvƣa vaqtьm da çoq“ degen. Sol avdandaƣь Pokornьj selsovetiniꞑ predsedatili Sijlyvk çoldas „egis vaqьtьnda lekʙezdi oqьtuvƣa mymkindik çoq. Əri egin sal, əri oquv oqь degenimiz tipti tyʙiri men durьs emes dep ʙilem“ degen (Qaraƣandь oʙьlьstьq oquv ɵliminiꞑ sajasьj aƣartuv sektiriniꞑ ʙastьƣь Tьnьʙekip çoldastьꞑ sol avdan tuvralь ʙajandamasьnan).

Avьldaƣь çojьlmaj kele çatqan lekʙez çenindegi ylken ʙir kemcilik mьnav ʙolьp keledi: Qavlьnь сьƣaradь, tijisti plandarьn çasajdь, çoƣarƣь orьndardь qaʙarlajdь syjtip, qavlьnь çalpь ʙyrkep salьp qojadь.

Mьsalƣa Cьƣьs Qazaqьstan oʙьlьsьn alajьq:„Kɵkpekti avdanь Qaraƣandь kɵl avьlьnda eki çьldьꞑ icinde lekʙez tuvralь сьqqan qavlьnьꞑ sanь 200 den asqan сьƣar, ʙiraq, ʙiriniꞑ de tьjanaƣь ʙolƣan emes. „Qulьmʙetip“ qalqozьndaƣь 199 savatsьzdьꞑ 20 caqtьsь aq oqьp çyr“ dep ʙir tilci çazadь. 1936-ç. ʙirinci majda çappaj savattanamьz dep, Aʙьralь avdanь ʙykil Cьƣьs Qazaqьstan oʙьlьsьndaƣь eꞑʙekcilerge „uran“ tastap edi. Majdьꞑ Ɵtkenine çartь çьl ʙolьp ʙaradь, Aʙьralьdan syjinic qaʙar əli çoq.

Respyvʙlijke planьnьꞑ (600 mьꞑ) ycten ʙiri (200 mьꞑ) propsojuz ujьmdarьna çyktelgen edi. Propsojuz myceleri (ɵndiriste istep çyrgenderdiꞑ ʙərinde) men olardьꞑ semije mycelerin solar oqьtuvƣa mindetti edi. Sodan oqьp savattanьp сьqqanь 23 mьꞑ (plannьꞑ 12 pr.) oqьp çatqanь 95 mьꞑ (plannьꞑ 53.6 purs.) ʙьlajca ajtqanda propsojuz ujьmdarьnьꞑ lekʙez planьn orьndavь respyvʙlijkeniꞑ orta qalьnan da təmen. Yjtkeni, ʙularda da lekʙez çumьsьn propsojuz çurtcьlьƣь ʙolьp qolƣa ala almaj, ɵzi ʙiterge salьnьp oquv orьndarь ister devden qutьla almaj keledi. Qaraƣandь oʙьlьsьnda 102 propsojuz ujьmdarь ʙar. Sonьꞑ 68 nen ƣana azdь—kɵpti məlimet ʙar. Qalƣanьnьꞑ qalьn ic kim ʙilmejdi. Osь 68 ujьmda esepke alьnƣan 27140 savatsьz, cala savattь adamnьꞑ 16572 mektepke tartьlƣan. Bul oʙьlьstьq propsojuz planьnьꞑ (41 mьꞑ) 20,5 pros. osь oquvƣa tartьlƣandardьꞑ oquvƣa qatьnasuvlarь orta esep pen 45 aq pros. Mine, ʙul çaƣьnan kelgende əlgi oqьp çatьr degen 16572 adamdarьmьz 7-8 mьꞑ aq ʙolьp сьƣadь. Endece ol oʙьlьstaƣь oqьp çatqan adam plannьꞑ 40.5 pros. emes, tek 20 pros. ƣana.

Cьƣьs Qazaqьstan oʙьlьsьnьꞑ propsojuzь ʙьjьl 41 mьꞑ adam oqьtьp сьƣaruvь mindet edi. Çazalasa osь 41 mьꞑ adamdь oʙьlьs 1-majƣa dejin savattandьrьp сьƣarmaq ʙolƣan edi.Maj ʙьlaj tursьn, çьldьꞑ ajaƣь da alьs emes, ɵzirge olardьꞑ oqьtьp сьƣarƣanь 1500 adam (plannьꞑ 3,9 pros).Bul oʙьlьstaƣь „Təvir“ degen avdanьmьz Zajsan avdanьndaƣь Qalçьr kenindegi 340 adamnьꞑ 140 aq oquvƣa tartьlqan. Mun-

daƣь sapqozdьŋ 5-permasь men ortalьq ʙazьsьnda qьs ʙojь lekʙez oquvь ujьmdastьrьlmaƣan. Sapqozdaƣь 365 savatsьz adamdardьŋ 169 (45%) aq oquvƣa tartьlƣan.

Qajsь ʙirevler lekʙezdi ojdaƣьdaj çyrgizyvge çaƣdaj çoq degisi keledi. Onьŋ cьndьqqa ic ʙir ʙajlanьsь çoq. Ɵlkemizde çaqsь istep otьrƣan avdanda, qalqoz da, selsoʙet te, predrpijətije de ʙar. Sozaq, Tylkiʙas, Mirzojan, Ujƣьr, Qьzьltuv, Zajsan sьjaqtь avdandar ʙьltьr da plandarьn orьndap, ʙьjьlda çaqsь istep kele çatьr. Bijlikel, Majlь tɵʙe (Mirzojan) sьjaqtь sapqozdar çappaj savattanьp ta otьr. Ajaq kijim paʙirikteri, teri zavьtь, ʙьjopaʙirgii (Almatь qalasь), ʙir Almatь oʙьlьsьnьŋ ɵzinen 10 caqtьlaƣan qalqozdar çappaj savattanьp otьr. Mine, ʙular savatsьzdьq pen ʙolceʙikce kyrese alƣandar, munьŋ tɵŋiregine çurtcьlьqtь ujьmdastьrьp, ʙul çumьstь çurtcьlьq çumьsь etip qoja alƣandar. Tylki-ʙas avdanьndaƣь Alcьmʙajьp degen ʙir mədenijet əskeri 2-3 ajdьŋ icinde 100 camalь əsker çasьndaƣь çastardь ajanʙaj oqьtьp, savattandьrьp cьƣarƣandьƣь ycin oʙьlьstьq oquv ʙɵliminen, avdandьq atkom men partkomnen alƣьstar alьp, 150 somnan ʙəjgiler alƣan. Munьŋ ɵzin ylkenderdiŋ ylgili mekteʙine çoƣarьlatьp avьstьrƣan. Alcьmʙajьptar çalqьz emes, əlde necev, ʙiraq, avьlda sondajlardь tavьp, eŋʙegin ʙaƣalap, olardьŋ insijatijpterin syjep, çərdem etip, çaƣdaj etyvciler az.

Odaqtьq Qalьq Komijssarlarь Soʙeti men BK(ʙ)P Ortalьq Komijtetiniŋ ʙьjьlƣь 16 ƣьnuvar qavlьsьnda ʙьjьl əsker çasьndaƣь çastardьŋ ʙir-de-ʙiri Qьzьl əsker qatarьna savatsьz, ne cala savattь ʙolьp keltirilmesin, ʙəri de tolьq savattь ʙolьp keltirilsin dep mindettegen edi. Bul mindet te ɵlkemizde nacar orьndalьp otьr. Oquvƣa tijisti çastardьŋ 20 protsenti oqьtьlmaj qalьp otьr. Munьŋ keʙi Aqtɵʙe oʙьlьsьniki. Avdandardьŋ kɵʙinde aq sol çastardь qьzьmetterinen ʙosatьp, ʙir çerge çьjnap aq oqьtьp çatqandar ʙar. Biraq, solardьŋ oquv sapalarь nacar.

Qazaƣьstan Qalьq Komijssarlarь Soʙeti men BK(ʙ)P Ɵlkelik Komijtetiniŋ 16-yjeldegi qavlьsь ʙojьnca plandaƣь oqьtьluvƣa tijisti adam sol yjel ajьnda tygel mektepke tartьlsьn dep tapsьrƣan edi. Oŋ tystik Qazaƣьstannan ʙasqalarь tygel oquvƣa tarttьq dej almaj otьr. Oʙьlьstarda çumьstьŋ qozƣalƣan ʙeti ʙar. Qaraqandьnьŋ qajsь ʙir oquv toqtap qalƣan avdandarьnda oquv ʙastala ʙastadь. BK(ʙ)P nьŋ oʙьlьstьq komijtetteri isti qolƣa ala ʙastadь. Degen men əli de istiŋ qarqьnь kyceje almaj, salʙьrap keledi. Seʙeʙi: avьldaƣь kommunis, komsomol, soʙet, propsojuvz myceleri ʙul çumьsqa sьʙanьp kirisken çoq. Kezdej soq, əlde qalaj ƣana istesip çyr. Ajqaj ʙolƣan kezde dьr ʙerip istep, soŋьnan qoja salьp, isti yzdiksiz istemej, ʙul isti çurtcьlьq çumьsь ete almaj keledi. Bul savatsьzdьqtь çojuv çumьsь—çurtcьlьq çumьsь. Munь çurtcьlьq çumьsьna ajnaldьrьp, qalajda ykimet sroginde, sojuzdь respyvʙlijka ʙolajьn dep turƣan elimizdi çappaj savattandьrajьq, ʙul ər-ʙir partijada ʙar, partijada çoq ʙolceʙikterdiŋ ʙastь mindeti.

Cəripip Saʙьr

Ɵlkyjik çaƣasьnda

(1916-NCI ÇЬL)

Izdegenimiz əꞑgime ʙolƣansoꞑ, kece Aqtɵʙeden cьqqalь surasьp estip kelemiz: „On altьncь çьldaƣь kɵterilistiꞑ ʙir ylkeni Qьzьl-kɵl ʙeketinde“ degen sɵzdi. Ьrƣьz qalasьna kelip, onьꞑ çajьn surasьp edik, ʙiraq, osь kyni avdandaƣь qьzmetkerlerdiꞑ arasьnda ʙul əꞑgimeni çaqsь ʙiletin adam ʙolmadь. Bularda: „naq icinde ʙolьp ʙascьlьq qьlƣan adamdь aldьꞑdaƣь qьzьl kɵlden taʙasьn“ dep siltedi.

Ьrƣьzdan Torƣajƣa qaraj çyretin, ylken qara çol men Ьrƣьzdan cьƣьp kele çatьrmьz, çetpis caqьrьmdaj çer ketkende aldьmьzda munarlanьp ʙeket kɵrindi. Qasьna tajanьp kelsek, qьjrap qulap çatqan yjlerdiꞑ qaʙьrƣalarь, onьꞑ ajnalasьnda yjilip çatqan qulaƣan kirpicten ʙasqa dəneꞑe de çoq, qur ʙurьnƣь yjlerdiꞑ orнь ƣana çatьr. Bul ʙeketti ajnala qarap çyrgenimizdiꞑ mənisi mьnav: ʙudan çьjьrma çьl ʙurьn Nijkolaj patcaƣa qarsь qazaqtьꞑ kɵterilisinde ʙul çerde zemlenke salьp, mьꞑ camalь saldat qьstaj çattь degen qaʙar ʙar edi. Sɵlardьꞑ zemlenkeleriniꞑ ornьn qaradьq. Zemlenke salƣanь ьras eken, yjtkeni naq ʙekettiꞑ kyn cьƣьs çaƣьna qьrьq-elyv qadam çerde elyv-alpьs cuꞑqьr çatьr. Bərin ʙirdej qьlьp uzьndьƣь on kez, eni altь kez camasьndaj qazƣan -qazaqtar çatqan cuꞑqьrlar, arasьnda ʙirli-çarьm kicirekteri de ʙar, eki ese ylkenderi de ʙar. Saldat çatqan zemlenkelerdiꞑ orьnь osь eken.

Ar çaƣьnda ʙir qalьꞑ avьl kɵrinip turƣan, ʙeketti qarap ʙolƣan soꞑ sol avьlƣa ʙardьq, kyn ʙatuvƣa camasь ʙir-eki aq saƣat qalƣan.

Egin caruvalarьn ʙitirip, eginniꞑ ʙasьnan kɵcip taza çerge kelip, avьl çaꞑa ƣana qonьp otьr eken, kɵʙisi yjlerin əli tigip ʙolƣan çoq, çьjьrma camalь yj əli tigilip çatьr da, sondaj yjlerdiꞑ çygin qaƣьp silkip icine eꞑgizip əjelder qьʙьrlap çyr. Bir yjdiꞑ sьrtьna kelip toqtaƣan ʙizdiꞑ aptamaʙelge qaraj çygirisip aldь men ʙalalar çьjnalьp keldi de, olardьꞑ artьnan caʙandav attap erkekter çьjnalьsьp çatьr.

Avьldьꞑ qonƣan çeri kɵk oraj, sondьqtan maldьꞑ ʙəri avьldьꞑ qasьnda. Bajqajmьn, qьrьq camalь yjdiꞑ eki-yc çyzdej sьjьrь, sondaj qojlarь-eckileri. Biraq. çьlqь otьzdan artьq kɵrinʙejdi de, tyje mylde çoq. Avьldaƣь adamdar, əjel, ʙala-caƣalar tap tojƣa çьjnalƣandaj ədemi kijinʙese de, əjtevir kijimderi taza, çaqsь, ʙytin, çana ʙir qьzьqь-ʙəri ʙirdej, ʙəri ʙir yjdiꞑ adamdarь sekildi kijingen. Adamdarьnьꞑ açarьnda carcaƣandьq ʙelgisi çoq, ʙetteri tolьq, qьzьl, çumьstan kelgen ʙelgi çoq, yj tigip arьp çyrgen əjelder de sondaj. Kədimgi aq kijmecek, qьzьl ala kɵjlektiꞑ ystinen kɵʙisi çaꞑa kyrte, pençek, kej ʙirevleri çasьl masatьdan qamzol, ajaqtarьnda cɵlki men ʙɵtenke-qalalь çerdiꞑ adamdarь sekildi.

Yj tigip icin çьjnaƣanca, dalaƣa kijiz-kɵrpe tɵsep ʙizdi otьrƣьzdь, avьl adamdarьnьꞑ kɵrileri de ʙiz ʙen qatar otьrdь, çastarь ajnala tyregelip tur. Amandasьp məni çajьmьzdь ajttьq, avьl adamdarь da caruva-

larьn ajtьp ʙizdi tanьstьrьp çatьr. Biraq avьldь ajnala caʙьsьp çyrgen tөrt ʙes çьlqь ʙizge maza ʙermejdi. Bir ʙajtaldьꞑ soꞑьna erip yc tөrt ajƣьr cavьp, ʙiri men ʙiri talasьp çyrgende, ʙulardьꞑ soꞑьnan ʙir erkek esek ʙaqьrьp olda caʙadь, ajƣьrlardьꞑ tistegeninde, ʙajtaldьꞑ qos ajaqtap tepkeninde çumьsь çoq-ajƣьrlьqtь ʙuda qьladь.

—Əj osь pəle ʙoldь av! Avdannan mal dərgeri kelmejdi, өzimiz kestirejik desek qorqamьz, өltirip alarmьz dejmiz. Sonьꞑ men çьlqьmьzdьꞑ çartьsь ajƣьr, ne өzderinde, ne ʙajtaldarda, ne ʙizde maza çoq. Erteden qara kecke talasadь da çyredi. Byjtip ʙiz çьlqь kөʙejte almajmьz!-Dep kөrilev ʙirev uvajьmьn ajttь.

Syjtip, əꞑgimelesip otьrƣanda yjge cəj icyvge caqьrdь. Yjdiꞑ icin tap-taza qьlьp çьjnaƣan, kijiz-tekemetin tөsegen, dynijesin orьn orьnьna ədemilep çьjnaƣan, tөrdegi ʙir alasalav ystelde patьjpon tur, keregede ilyvli qus atatьn çap çaꞑa mьltьƣь çana tur. Qol məcijnesi tөsektiꞑ çoƣarƣь çaqьnda kijizdiꞑ ystinde, onьsь da çap çaꞑa.

Ylken aq dastarqandь çajdь, qantь men nanьn dastarqanƣa cacьp, yc tөrt çerden kese-kese aq majdь aldьmьzƣa qojdь, Muqactьꞑ əjeli, qap qara qьlьp quj ƣan cajƣa qajmaqьn mol qьlьp qujьp ʙizge ʙerip çatьr. Sonda Muqac:

—Mirzojannьꞑ qalasьnan kelgen qonaqtar ekensizder, majь men raqattanьp çep otьrьꞑьzdar. Bul toqtьqtь Mirzojan çoldas kelgeli kөrdik, өzin kөrmesekte atьna ojnap çyrgen ʙalamьzƣa cejin qanьq. Cəj icip ʙolƣanca avьl adamdarьnьꞑ avzьnan Mirzojan tyspedi. Sьrttan tьꞑdap qarap otьrƣan adamƣa Mirzojan osь avьldьꞑ ʙir adamь, əcejin Almatьƣa çolavcь ketken, erteꞑ qajtьp kelip, osь avьldaƣь caruvasьn çөndejtin kisi sekildi estiledi.

Caj icip ʙolƣan soꞑ on altьncь çьlƣь əꞑgimege kiristik.

—Kənekij, qajsьꞑьz çaqsь ʙilesizder, soƣьstьꞑ icinde ʙolƣandarьꞑьz qajsьꞑ, ʙizge ajtьp ʙeriꞑizderci? Dep edim. Yjdiꞑ icinde çьjnalьp otьrƣandardьꞑ ʙirevi:

—Osьnьꞑ icinde otьrƣandardьꞑ ylkenderi ʙəri de qatьnasqan, osь otьrƣan Muqac sөjlep ʙerer, umьtьp qalƣanь ʙolsa ʙizde tyzep otьrarmьz. Muqac sarʙazdardьꞑ icinde ylkenirek orьn alƣan edi. Sөjlesin-dep, yjdiꞑ ijesine siltedi.

Bizdiꞑ tysip otьrƣan yjimizdiꞑ ijesi, çasь elyvden asqan caldav adam, ʙiraq əli mьqtь kөrinedi, өziuvdarnikpin, egin ekkende çigitterdiꞑ ʙirinen qalьspajmьn dep otьrƣan, sol kisi sөz ʙastap:

—Kөp zaman өtti ƣoj, estende cьqsa kerek, Esmaƣamʙet ʙarmьsьn? Sende tьꞑdaj otьr, kem qalƣan çerin toltьrarsьn, sende sarʙazdardьꞑ irileriniꞑ ʙiri ediꞑ ƣoj-dep yjdiꞑ icinde otьrƣandardь ʙir qarap cьqtь da:

—Əveli el men tanьstьrajьn. Өzimniꞑ çasьm elyv eki de. Osь çerde tuvьp өstim. Bul çerdiꞑ atь Өlkyjik dejdi. Osь otьrƣanda Өlkyjik өzeniniꞑ çaƣasьnda otьrmьz. Burьn Kençeƣara ʙolьsь, 5-avьl devci edi, ьrƣьz ojazьna qarajtьn edik. Bul kynde Ьrƣьz avdanь 28-avьl dejdi. Seriktigimizdiꞑ atь „Bostandьq," osь otьrƣan ʙarьmьzda „Bostandьqtьꞑ" mycelerimiz, ʙastan talaj qьjьndьqtar өtti, mundaj əꞑgimeni sөjlep otьrmaq tygil, ojlavƣa da vaqьt ʙolmaƣan kynder ʙoldь. Bul kynde çaqsьmьz, mal kөʙejdi, astьq ʙar, ystimiz ʙytejdi, yjimiz çөndeldi, „qalaj kyn kөrem" degen uvajьm ketti. Endi qьzьq əꞑgimege ʙөrimizde qumarmьz. Tьꞑdavƣa өzderiꞑ erinʙeseꞑder, sөjlep ʙeryvge ʙizdiꞑ avьl erinʙes dep Muqac ʙastan өtken vaqьjƣanь sөjlevge kiristi.

1916-ньсь çьl.

Bizdi ol vaqьtta sarʙaz dejdi. Bascь bolƣan adamdarьmьzdьꞑ ʙiri Ermaƣamʙet Kyzemʙaj ulь osь kyni tiri. „Çar ʙasqan“ seriktigin ʙasqarьp turadь, erteꞑ Torƣajƣa qaraj çyrseꞑder aldarьꞑnan taʙьladь, sol kisige çolьƣьp surarsьꞑdar, ʙascь bolƣan adam ol kɵʙirek ʙiler, mende çen ortasьnda ʙoldьm ʙilgenimdi sɵjlep ʙerejin.

Toƣьz çyz on altьncь çьlƣь yjen çarlьƣь cьqqannьꞑ artьnan, ʙizdiꞑ Kençeƣara ʙolьsьnan tɵrt çyzdej çigit aladь degen qaʙar cacьldь. Kimniꞑ alьnьp kimniꞑ qalatьnьn ʙirevde ʙilmejdi, çurttьꞑ ʙəri de sastь, ʙəri de ɵzi alьnatьndaj kɵrip, ʙəri atqa mindi. Ersili qarsьlь capsьn, ʙirinen ʙiri aqьl surav men caʙьsьp ʙirevi çyrdi. Mьꞑ çarьmdaj yjdiꞑ erkeginiꞑ ʙəri at ystinde. Bolьs, ʙij, aqsaqaldar ьrƣьzdьꞑ qalasьna ʙarьp çatьp aldь.

Syjtip turƣanda Ьrƣьz, Torƣaj, Calqar, Ojьl, Temir, mьna çaƣьmьzda Atʙasar ojazdarьnьꞑ eli „patsaƣa qarsь kɵterilsin qьladь eken“ degen qaʙar da elge çajьlьp ʙaradь. Olaj ʙolatьn ʙolsa ʙiz qarap otьramьz ʙa dep ʙizdiꞑ elde patsaƣa qarsь qol kɵteryvge ʙel ʙajladь.

Endi ʙir ajdьꞑ icinde Kençeƣara ʙolьsьna qaraƣan eldiꞑ adamdarь pətyvelesip, mьꞑ camalь adam sarʙaz ʙolьp çьjnalьp aldь. Bascьlar sajlandь, çigitterdi qьrьq-qьrьqtan ʙɵlip, ər ʙir qьrьq adamƣa ʙirevin ʙascь qьldь. Avьldь kejin qondьrьp qьzьl kɵl men torƣaj ɵzeninin eki ortasьn meken qьlьp qostarьmьzdь, kyrkelerimizdi tigip alьp, ʙir qosta tɵrtevden-ʙesevden ʙɵlinip çattьq.

70 camalь ʙьtьra mьltьq, 2 ʙerdenke tavьp aldьq, ustalardь çьjnap najza, qьlьc, aj ʙalta soqtьrьp çigitterdiꞑ ʙəri qaruvlandь. Syjtip çyrgende ʙizge qarsь ʙolatьn ʙajlardьꞑda ʙetteri ʙilingeni ʙoldь. Olaj qьlьq ʙolsa, ʙiz nesine ajajmьz dep ʙajlardьꞑ ʙir necevin cavьp aldьq. Almat ulь Maqannьꞑ 500 çьlqьsьn, Qadьrʙaj ulь Pazьl degen ɵzʙektiꞑ 115 çьlqьsьn, Qocqarʙaj ulь Qajralaptьꞑ 100 çьlqьsьn alьp, attarь çoq çigitterge mingizdik.

Osьnь istep ʙolьp endi çan çaqqa adam çiʙerip ʙajlanьs çasadьq. Amankɵl tavьp ʙolьstarьna kyn ara qatьnap, ondaƣь sarʙazdar men qaʙarlasьp turuvƣa eki adam ʙelgilendi: Çьjьmʙaj ulь Aqqoça men Omar ulь Bajçigit ekevi. Olardьꞑ da kisileri kyn ara ʙizge kelip qaʙarlasьp turdь. Osьndaj dajьndalьp, sajlanьp ʙolƣan kynimiz sentəʙirdiꞑ 22-kyni edi. Barlьq sarʙazƣa yc tɵrt ʙascь sajlanьp edi, ɵlardьꞑ ʙul kynde tiri otьrƣanь Ermaƣamʙet Kyzemʙaj ulь, endi men kɵʙirek sonь ataj ʙeremin.

Ermaƣamʙettiꞑ qasьnda Osьjp dejtin ʙir orьs çigiti ʙar, sarʙazdardь sol Osьjp mьltьq atuvƣa yjretedi. Ajtpaqcь, Osьjp tuvralь ʙir eki avьz sɵz ajtьp ketyv kerek eken. Osьjp degen ʙir orьs çigiti ʙir nece çьldan ʙeri ʙizdiꞑ elde ceʙerlik ɵnerin istep kesip qьlьp çyretin edi, ɵzi Opa gyʙirnasь, isterli tamaq ojazьnan qacьp kelgen ʙolsa kerek, ʙizge kelip qazaq icine siꞑip ketken, qolьnan ceʙerlikte, ustalьqta kelyvci edi. Qazaq kɵterilisi ʙastaluvь men sol çigit ɵzimiz ʙen ʙirdej aralasьp, sarʙazdardь çik-çikke ʙɵlip, ər tyrli soƣьstьꞑ çajьn yjretip kyni tyni damьl tappaj çyrdi. Kejinde ajtajьn dep otьrƣan soƣьstarьmnьꞑ icinde ɵzi ʙascьlьq qьlьp, patcanьꞑ saldattarьn çeꞑip ʙergen çerleride ʙoldь. On segizinci çьldar da el icinde ɵz avruvьnan ɵlip qaldь.

Syjtip dajьndanьp çatqanьmьzda ɵktəʙirdiꞑ 20 leriniꞑ camasь ʙolsa kerek, Pazьl Qadьrʙaj ulь degen ʙaj ɵzʙek avьlƣa qajtьp keldi. Dykeni ʙizdiꞑ elde ʙolatьn edi. Onь ʙiz ʙajqamappьz, Qocqarʙaj degen ʙajdьꞑ yjinde çatьp, ʙizdiꞑ sarʙazdarьmьzdьꞑ camasь, kycin, qaruvla-

-rьn ʙilip alьp, ʙir tyn icinde Ьrƣьzƣa tartьp ketip otьrьptь da, ьrƣьzƣa ʙarьp, ondaƣь nəcəlnikterge ʙildiripti.

Ьrƣьzdaƣь **ulьqtar** ʙizdiꞑ kycimizdi anьq ʙilmej qavьp qьlьp otьrƣan ʙa, çoq ʙasqa seʙeʙi ʙolƣanʙa, elge ətiret cьƣarƣan çoq edi, endi Pazьldan qaʙarlanƣan soꞑ elge əsker cьƣardь. 400 camasьndaj saldat eken, ɵktəʙirdiꞑ 25 kyni qьzьl kɵldi ʙasьp Ьrƣьzdan Torƣajƣa qaraj ɵtti, ɵl ʙizge, ʙiz oƣan mьltьq atqanьmьz çoq, alьstan kɵrip qaldьq. Çol çɵnekej kez kelgen maldь alьp, adam ɵltirip çyre ʙerdi. Bul ətirettiꞑ ʙizden ɵltirgen adamdarь Tanqul ulь Coqpaj, Qoꞑьr ulь Ƣaʙdьraqman çana Ospan dejtin çigit.

Bul ətirettiꞑ artьnan ʙizge mьnadaj qaʙar keldi: „Amangɵl ʙolьsь men Taʙьp ʙolьsьnьꞑ sarʙazdarьn çeꞑip, tarqatьp, patcanьꞑ əskeri endi ʙizge cьƣьp kele çatьr“ dep. Ne qьlsa da ʙir sojqannьꞑ ʙolatьnьna endi kɵzimiz çetti, ʙizde dajьndanьp çatьrmьz. Mьꞑ camalь sarʙaz ʙeketten on caqьrьmdaj çerdegi ʙortɵʙege ʙekinip, çan çaqqa qaravьlcь çiʙerdik. Qaravьlcьlarьmьz ekevden-ycevden ʙɵlinip tɵʙe-tɵʙelerdiꞑ, molalardьꞑ arasьna çasьrьnьp çatьr.

29-nci ɵktəʙir ʙolsa kerek, patcanьꞑ əskeri qьzьl kɵl ʙeketine kelip quladь da ʙir az saldattь ʙɵlip ʙizge qaraj çɵneltti. Bɵlinip ʙizge qaraj kele çatqan qьrьq-elyv saldattardьꞑ aldьnda, camasь ʙir caqьrьmdaj çerde yc qaravьlcь saldattarь kele çatьr. Çasьrьnьp çatqan ʙizdiꞑ sarʙazdardь olar kɵrmejdi, kɵzderi alьsta çatqan kɵp sarʙazda. Yjtkeni, mьltьqtьꞑ oƣь çetpejtin altь-çeti caqьrьmdaj çerde ʙizdiꞑ sarʙazdar çasьrьnʙaj ədeji qarasьn kɵʙejtip kɵrsetip tur. Kɵzderin kɵpke tigip kele çatqanda, çasьrьnьp çatqan ʙizdiꞑ qaravьlcьlardьꞑ naq çanьna kelip çetkende, ycevinin ʙirevi murttaj ycьp calqasьnan tysti de ekevi kejin qaraj qaca çɵneldi.

Eki qaravьlcь saldat qacьp ʙarьp kɵʙine qosьldь, kɵʙi kejin cekpej kelgen çerine turьp ne dəvir toqtap qaldь da, zeꞑʙirektiꞑ oƣьn çavdьrdь. Zeꞑʙirektiꞑ on ʙes camalь doʙь atьldь, adamƣa zararь ʙola qojmadь, ʙirьq davsь çer çarьp adamnьꞑ zəresin aldь. Soƣan cьdamaj sarʙazdar kejin ceginip ketti. Bizden ʙul sapar ɵki at cьƣьn ʙoldь. Bygingi kyn osь men tarqastьq.

Arada eki yc kyn ɵtti, Ьrƣьzdan əsker qulap qьzьl kɵlge tɵgilip çatьr, ʙirevi de Torƣajƣa qaraj asqan çoq. Sirə ʙir ylken çumьsьn cьƣarajьn dep əskerde çatqan cьƣar, ʙizdiꞑ ʙascьlarьmьzda ʙir ədemi plandь çasap aldь: retin taʙьp patcanьꞑ əskerin aldap ɵlkyjikten ɵtkizip, qajtarьnda ɵtkeldi çaꞑьltьp qamap almaq. Osь plandь orьndamaq ycin sarʙazdardь elyv-alpьstan ɵlde necege ʙɵldi, ʙərine de tijisti çumьstarьn tapsьrdь, ʙəriniꞑde ʙascьlarь əsker kelgende ne istejtinin çatqa ʙiledi.

2-nci nojaʙir kyni ʙolsa kerek, qьzьl kɵlden ʙizge qaraj alpьs camalь saldat cьqtь degen qaʙar keldi. Kele çatqan əsker men eki aramьz on caqьrьmƣa tolmajdь. Bul qaʙardь esite sala Osьjp ɵzi ʙastap çyrip, sarʙazdardь ʙulaj orьndadь: altь çyzdej adam ɵlkyjiktiꞑ kyn cьƣьs çaƣьnda, armanьraq eki caqьrьm çerde qьrdьꞑ artьnda toptanьp qarasьn kɵrsetpej turdь, çyz camalь sarʙaz ɵlkyjiktiꞑ ultanьna tysip ɵtkel çanьnda ɵtirik çasьrьndь, eger saldattar çaqьndap qalsa, saldattardьꞑ kɵzince ɵtkelden ɵtedi de, izderin kɵrsetip qacadь, ʙulardь saldattar quvuv kerek. Endi ʙir çyz camalь sarʙaz ɵtkelden tɵmen cьn çasьrnьp çatьr, ʙular saldattar anav qacqan sarʙazdardь quvьp uzaƣanda artьna tysedi de ɵtkelge çiʙermejdi, taƣьda ʙir çyz sarʙaz ɵzennin kyn ʙatьs çaƣьnda çasьrnьp çatьr, olar ɵtkelsiz tereꞑ çerden ɵtip çatqan saldattardьꞑ aldьnan cьqpaq.

Əlgi pьlan ʙojьnca sarʙazdar tygel ornьƣьp ʙolƣan kezde kyn ʙatьs çaqtan alpьs camalь adam ɵlkyjiktiꞑ ultanьna kelip qulaƣanda, ɵtkelden ɵtip ʙir ʙɵlek sarʙazdar ɵzendi ɵrlep qaca çɵneldi. Bulardь kɵrip saldattarda ɵtkelden ɵtti de sarʙazdьꞑ soꞑьna tysip quva çɵneldi. Ɵtkelden eki caqьrьmdaj çer ozƣan soꞑ, çasьrьnьp çatƣan kɵp sarʙazdar ər çerden ajqaj sala, əskerge qaraj captь. Saldattьꞑ ʙeti acьq çaƣь ɵlkyjiktiꞑ tereꞑirek çeri, muz çaꞑa qatqan çalƣьz attь ʙolmasa, kɵp adamdь kɵtermejdi, saldat solaj qaraj qactь, yjtkeni ʙasqa çaƣьnьꞑ ʙəri qamav.

Beti acьq çaq-ɵzenge kele-kele **muzga** tysti, çьjьrma caqtь adam ʙolƣanda muz ojьlьp saldattar syꞑgip-syꞑgip suvƣa ketip çatьr, ʙirevleri qajta qacam dep muzƣa tarmasьp çatьr, sol kezde aldьnda çasьrьnьp çatqan çyz camalь sarʙaz ajqaj sala cьƣa keldi de saldattar qamavƣa qaldь, ol arada çan çaqtaƣь sarʙazdarda kelip qalьp, saldat, sarʙaz aralasьp najzalasьp-cartta-curt, kədimgi qazaqtьꞑ ɵz ara tɵʙelesi sekildi ʙoldь da qaldь. Opьr-topьr ʙolьp çatqanda kimniꞑ-kim men najzalasьp çatqanьn adam ʙiler emes, ʙəriniꞑde esi cьƣьp ketken, soꞑьꞑ men pajdalanьp alpьs saldattьꞑ çьjьrma segizi qacьp qutьlьp ketti, segiz saldat ɵlip çatьr, çьjьrmadan artьƣьnьꞑ qajda ketkenin taʙanda ʙile almaj artьnan ʙildik-muzdьꞑ astьna ketken eken, ʙizden ɵlgen adamdar: Əjden Erdev ulь, Qalmaqan Qoꞑьrʙaj ulь, Esirkep Ertaj ulь, Baltacь Birmaƣamʙet Kɵldej ulь.

Esimizdi çьjnaƣan soꞑ qarasaq Əjdenniꞑ najzasьnьꞑ ʙir yci qolьnda, ɵzi ɵlip çatьr-ʙir yci ɵlgen saldattьꞑ kɵkireginen kirip arqasьnan ʙarьp cьqqan. Əjdenniꞑ kɵkiregin oq tesip ɵtken. Ekevi ʙirin ʙiri ɵltirip qucaqtasqandaj çatьr, ekevi de kylip çatqan sekildi.

Ɵlkyjik çaƣasьndaƣь soƣьsta ʙizdiꞑ qolƣa tysken nərseler: 8 ʙeꞑtopke, otьz segiz qьlьc, eki at, ʙir talaj oq. Munьꞑ artьnan yc tɵrt kyn tьnʙƣьp, ɵlgen adamdarьmьzdь çerlep, çaralьlarьn emdep tьm-tьrьs çattьq, əskerde ʙizge qarsь cьqpadь. Nojaʙirdiꞑ çetisi kyni Sarʙazdar taƣьda attanьp qьzьl kɵlge qaraj çyrdik.

Endigi ojьmьz saldattь qьzьl kɵlden qacьramьz degen. Alpьs saldattьꞑ teꞑ çarьsьn ɵltirip qalƣanьn qacьrƣan soꞑ, endi dəmemiz ylken, „saldattьꞑda çajь ʙelgili eken“ dejmiz. Çeꞑʙejmiz, ʙetin qajьrmajmьz degen oj ʙirevmizde de çoq. Çalƣьz-aq Osьjp qavьp ajtadь, onь curt tьꞑdajtьn emes.

Sirə ʙizdiꞑ kele çatqanьmьzdь sezip qalsa kerek, əlde ʙurьnnan qьlƣan saqtьƣь ma, saldattar pɵlemetterin qьzьl kɵlden ʙes altь caqьrьm çer ʙeri cьƣarьp ornatьp qojƣan eken, ʙizdiꞑ sarʙazdar çaqьndap ʙarьp qaldь. Mьꞑ camalь adam sarʙaz ilgerili, kejindi kele çatьp, pylemɵtti ʙьtьrlatьp ata ʙastaƣannan aq, kejin qaraj ʙurьlьp qac—qanca ʙizdiꞑ kɵp adamdarьmьz oqqa ucьp attan qulap qaldь, qulaƣandardь ala qacam dep ajnalƣandardьꞑ ɵzi çaralanьp əreꞑ qactь. Qacьp ʙara çatqan kɵp ʙirin ʙiri ʙasьp, ɵzdi ɵzin mertiktirip ketkenderi de ʙoldь.

Bьlaj cьqqan soꞑ adam tygendesek seksen camalь sarʙaz çaralanьp, tɵrt adam taƣьda ɵlip qalьptь. Ɵlgender: Aʙdьraqman Majlьajaq ulь, Çaʙaƣь Ɵtkilʙaj ulь, Bekçan Tujaq ulь, taƣьda ʙirev-atьn umьtьp qaldьm. Bul ʙizdiꞑ eꞑ aƣьrƣь soƣьsьmьz. Osьnan soꞑ ʙizdi ʙaƣьndьrdь-dep Muqac sɵzin ajaqtadь da, yjde otьrƣandarƣa qarap:

—Al, çigitter, ʙizdin elde ʙolƣan soƣьstьꞑ mazmunь osьlaj cьƣar? Dedi- Sonda yjdiꞑ icinde otьrƣan ylkender ysterine artqan çykterin tysirgendej ʙir-ʙir kyrsinip aldь, çastar əli esterin çьjnaj almaj kɵzderin Muqacqa tirep otьrƣan qalpь.

—Japьraj! Atalarьmьzdьꞑ talaj eꞑʙegi ʙar eken qoj!

Əjden men ʙirge ɵlip çatqan ʙejcara saldattь ajtsaꞑcь, onьꞑda əke-cecesi, ne qatьn ʙalasь ʙolƣan cьƣar av?! Ɵz erki men keldi dejsin ʙe?

Zalьm patsanьꞑ ʙujrьƣь ƣoj.

Osьndajdьꞑ ʙərin kitap qьlьp nege cьƣarmajdь eken? Çastar dəneꞑe ʙilmejmiz ƣoj, endi on çьldan munьꞑ ʙəri umьtьladь ƣoj dep yjdiꞑ icindegiler ojlarьndaƣьsьn ajttь. Ne dəvir ojlanьp otьrьp Esmaƣamʙet sɵz ʙastap Muqacqa çavap ʙergendej:

—Çoʙasь osь ƣoj endi. Biraq, manadan ʙeri seniꞑ ajtqanьꞑ, ondaƣь ʙolƣan vaqьjƣanьꞑ on ʙɵlegniniꞑ ʙiri ƣoj. Soƣьstьꞑ aldьndaƣь ʙolьp çatqandaƣь, onьꞑ artьnan kɵrsetken minezder ʙiri de ajtьlmaj əcejin ystirtin sɵjlenip cьqtь ƣoj. Məselen ʙizdiꞑ çeꞑilgenimizdiꞑ artьnan, kyzden ʙeri Ьrƣьzda tьƣьlьp çatqan ʙij, ʙolьs, aqsaqaldar elge qajtьp ɵtiretke ʙascь ʙolьp qanca el captь, 188 adamdь ustap ʙerip, olardь soƣьs çerine ajdadь. Onьꞑ artьnan taƣьda əli de neler ʙoldь, mуnьꞑ ʙiri de ajtьlƣan çoq. Bygin osь men qoja turajьq, erteꞑ qalƣanьn sɵjlermiz, dəmde kelip qaldь ƣoj.

A. MUTALLAP.

Ɵrdendi Emen

(Basь Ɵtken Sanda)

Çazƣь turьmƣь eki yj ʙirlesip salƣan egisti aralap, çazьqtav çerdegi sьjьr soqʙaq çol men kɵk dɵnenniꞑ oꞑ çaƣьn colaq qamcь men sьjpaj salьp Emen keledi. Egispen avьldьꞑ arasь ʙir qьdьruv çer edi.

Çalqьz kele çatqan Emenniꞑ ojьna əlde neler tysti, ʙajaƣь Əleksej men Tomarʙajdan kɵrgen sojьl soqqьsь kɵz aldьna elestegendej ʙoladь da, kɵzin acьp, kirpigin qaƣьp, qaƣьp çiʙerdi.

—Japьraj dedi ʙul meniꞑ ɵꞑim ʙe, tysim ʙe, ras teꞑdik kedejdiki me? —dedi Emen kele çatьp ɵzine ɵzi.

—Qoj tysim emes, ɵꞑim cьƣar, mьnav kɵk dɵnen ystinde otьrƣan men. Anav kɵringen avьl, munьꞑ qaj çeri tys edi.

Osьnь ojladь da:

—Soʙet ykimeti ʙiz sьjaqtь ezilgen eꞑʙekcilerdiꞑ kɵzin aca kelgen ykimet, olaj ʙolsa, qala ʙolьp egin salsaq, ʙizge ƣoj demes edi, yjitkeni çer qara caruvaniki dep çatьr ƣoj—dedi.

Emen ʙul ojьn ʙir çьl ʙojь icine saqtap çyrip, 23-çьldьꞑ qьsьnda Nьƣьman, Temirʙaj, Muqan, Temirqan, Çaqьp sьjaqtь dostastarьna əꞑgime qьla ʙastadь. Birevler:

—Osь nemene ajtьp çyr, qala ʙolam dep orьs ʙolƣьsь kep çyrme eken—dejdi, çaqtьrmaj.

—Əli de ʙajlar ʙar, çerdi ije qьlar ma eken-dejdi. Biraq, ʙuƣan Emen casьmadь. Çazqь turьm ʙolьstan ruqsat alьp, əveli 20 yj qala ʙoladь. 24-çьldьꞑ çazьnda 54 yjge çetedi, ykimet tarapьnan çərdem ʙerildi, Emenniꞑ sondaƣь ojь „qala ʙolsaq, orьs krestijandarьnca egin salьp, astьqtь ʙolar edik" dev edi. Bul tilegine çetti. Əlgi 52 yj ʙasqa avьldardan egindi mol salьp, turmьstarьn tyzej ʙastadь. 26-27-çьldar çer ʙɵlisinde ʙelsendiler qatarьna qosьlьp, qalaƣa çaqsь çerden aldь. Emen çerdiꞑ qara caruvalarƣa ʙeriletindigine əʙden kɵzin çetkizgen edi.

Qalqozdastьruv çьldarьnda ezinin tuvьsqandarь men çurttan вurьn qalqozqa tysti. Biraq, вelsendimin dep at ystinde çyrmedi, qalqozcьlar men вirge qara çumьsta вoldь. 30-31-çьlqь çana 32-çьlqь peregepterde Emen, Cərip ulь Çaqan sьjaqtь „Kөtek“ soвetin əperвaqan, вas вuzar вasqarmasьna qarsь turdь. Emendi Çaqannьŋ yc kyn suvьq yjge çazьqsьz qamap qojqan kynderi de вoldь.

Emen qalqoz çumьsьna cьn вerilip, çumьs istedi, өz qara вasьnьŋ muŋьnan, pajdasьnan вurьn, ol qalqozdьŋ muŋьn, qalqozcьlardьŋ qamьn вurьn eskerip, вurьn ojlajtьn, qalqoz caruvasь degende çan təni men istejtin вoldь. Qalqozdьŋ eŋвek eseвin çyrgizdi. Isi men qьlьqь unaqannan kejin qalqozcьlar qalqoz вastьqь etip sajladь.

Emen 1932-çьldьŋ sentəвir ajьnan osь kynge dejin вir avьspaj qalqoz вastьqь вolьp keledi.

Soŋqь 34-35-çьldar Emen qarap çyrmejdi, sajasьj вilimin көterip, өz caruvasьnьŋ teqinijkesin yjrenyvge talpьndь. Osь kyni egin caruvacьlьqьn anav, mьnav aqьranomьŋьzdan kem вilmejdi. Emen вastaqan „Qara tal“ qalqozь 35-çьlь eginniŋ ər gektarьnan 185-190 put astьq aldь. Çanьnda otьrqan „Bərвa“ nege almajdь? Ərijne Emen qalqozcьlar men вul taвьsqa өz caruvasьnьŋ teqnijkesin meŋgeryvdiŋ arqasьnda çetti. Partija men ykimet Emenniŋ osь qьzьmetin вaqalap, memleketimizdiŋ eŋ çoqarqь nagratь „Lenin“ ordenin вerdi.

* * *

Kyn вatьp, ьmьrt çaвьlьp ketti. Kec вolsa, sьqьrajьp qana çanatьn lampьlardьŋ çarьqь, вygin elektir çarьqьndaj „Colaq Dosçannьŋ“ kecelerine səvlesin erekce cacьp çarqьrap tur. Burьn saraŋ soqьlatьn mekeme telepondarьnda damьl çoq. Tьŋdavcьlardьŋ sөz sarьnьna qaraqanda, вygin вir quvanьctьŋ əseri вar sьjaqtь. Çer вөliminiŋ nəcandigi Moldaвajьrtьŋ koвijnetinde otьrmьz. Bizdiŋ əŋgimemiz çazqь egis tuvralь edi. Çer вөliminiŋ вastьqь Moldaвajьr, MTS ta remonttьŋ, qalqozdar da çazqь egiske dajьndьqtьŋ вarьsь tuvralь məlimetter qarap, cuqьldanьp çattь. Bastaqan əŋgimesin ajaqtaj вergende esikten sav etip, вir top adam kirip keldi. Moldaвajьr sөzin qoja salьp, kirip kelgen adamdardьŋ icindegi sopaq вet, cyŋirek kөz, dөmвelce qara torь çigittiŋ qolьn ustaj aldь. Sөze qojdьm, yjitkeni kece Qьzьlçardan cьqar aldьnda:

—Sender Bejnetqorqa вarsaŋdar Emenniŋ kelyvine senderdiŋ вaruvьŋ dəl keledi—dep, вir talaj keŋester вerip edi. Icimizden:

—Davda вolsa osь kelgen Emen av-dep otьrqanьmьzda, MTS derektiri Ьjmanqulьp Moldaвek kylimdej sөjlep:

—„Lenin„ ordenin alqan Aqьmetip Emeniŋ osь вoladь dedi вizge qarap. Emen ezyv tartьp, çьmьja kylip: otьrqandardьŋ вərine amandastь, вiz вen de amandastь. Kelgen adamdar antalaj Emenniŋ omьravьna qarastь. Azdan soŋ avdandьq partija komijtetiniŋ vaqьtca sekiretarь Uvlasejiвic çurtqa qarap:

—Kəne çeke əŋgimeleriŋ вolsa, kejin sөjlesersiŋder, вiz kəzir atqaruv komijtetiniŋ koвijnetinde Emenniŋ kөrgen qьzьqtarьn tьŋdajьq dedi. Turqandar taqь da quvana tysip.

—Maqul tьŋdajьq—desti. Çurt qoparьla Rajspolkom koвijnetine keldi. Məçilis acьldь. Emenge sөz вerildi. Emen sөzge kiristi:

Qьzьlçardan Məskevge çetkence pojьzda kөrgenderi nen вastap, өzderin asa qurmettep, qalaj qarsь alqanьn sөjledi. Məskevdiŋ qalasьnьŋ tamacasь, qьzьqtьqьn sөjledi. Өzderi tysken „Kijip“ gastijnitsasьnьŋ өmiri kirip kөrmegen tamaca çaqsь yj, çaqsь çajlь kytimdi вolqanьn sөjledi.

—Əj ne kerek, Məskevde sajrandь saldьq əj kep, ʙir ese kijno, ʙir ese ojьn, ʙir ese pəʙirik,zavьt, ʙir nece myvzijlerdi kɵryvge ʙaramьz. Ondaj qьzьqqa tojatьn ʙiz ʙar ma?... Syjtip, Məskevdi 6 kyn araladьq. Tuvƣalь estip kɵrmegen qьzьqtь kɵrip çatьr mьn, tipti ajtьp çetkize almajmьn. Dekəʙirdiꞑ 27-kyni məçilis acьldь, Meniꞑ ʙir ьntьƣьm, syjikti kɵsemimiz Stalindi kɵryv ʙolьp otьrdь, ylken zal, əne ʙir çaqƣь,prijzidymge arnalƣan orьn, sonьꞑ ʙer çaqƣьn ala taƣь ʙir talaj orьndar; „Biz alьstav otьrdьq av, sɵzderin qalaj estijmiz“ dep otьrdьm. Bir azdan soꞑ ʙir çaqƣьnan ʙir top adam cьƣa keldi. Syvretinen tanьs ʙolьp qalƣamьz ƣoj,tanьj kettim: aldьn ala Kaganoʙьc,Molotьp,Ordçanikijdze çoldastar çyrip keldi. Orta kezinde,orta ʙojlь, qara torь, ɵꞑi çьlь qьjapattь ʙir adam kɵrine ʙergende aq, delegattardьꞑ arasьnda „uvralaƣan,“ çasasьn Stalin çoldas—degen ajqaj zaldь çaꞑƣьrttь. Qadala qarasam, kədimgi kyndegi sygiretterdi kɵrgenimiz sьjaqtь Stalin çoldas eken. Orьndarьna keldi.Delegattar ulь qurmet kɵrsetip qol soƣuv men ʙoldь. Myzijke zaldь çaꞑƣьrtьp turdь. Əlden soꞑ, orta ʙojlь çuvantьq kelgen syjir saqaldь qarttav adam çьjnalьstь ʙasqarьp:

—Çalpь odaqtьq egin cьƣьmьnьꞑ maꞑdaj aldь adamdarьnьꞑ məçilisi acьldь—dep çьrьjalajmьn—dedi. Taƣь da qol soƣьlьp, ornьnan turьp, qurmet kɵrsetildi,sɵzdi estij almajmьn ƣoj dep otьrƣanьmda, kɵlemi kyj sandьqtaj qaʙьrƣadaƣь ɵcekejlengen ədemi çəcikter, ʙir kisidej sɵjlep qoja ʙerdi. Cirkin ɵner aj dedim—icimnen, ʙajqasam radijo eken.

Məçilis yc kynge sozьldь. Endigi ymit qajtsede anav minʙege cьƣьp sɵjlev ʙoldь. Aldьnda Koznetsop pen, Segizʙajьp çoldastar men əꞑgimeleskende, olar:

— Eger Qazaqƣьstanƣa sɵz ʙerse, sen sɵjlersin dep edi. Sonь estigennen ʙeri, mende damьl ʙolmadь. Kelesi kyni çeti adamnan kejin Cernop, Jakiʙlep çoldastar:

— Qazaqƣьstan delegattarьnan Aqьmetipke sɵz ʙerildi-degende lypildep otьrƣan çyregim,-„endi sɵjlejsiꞑ, maꞑьzdь sɵjlep cьq“ degen əser ʙergendej ʙoldь. Kɵsemderdiꞑ aldь qalaj çьlь edi, denem ʙalqьp, ʙojьma ʙir tyrli çiger pajda ʙolƣandaj, ʙuvьnьmdь ʙekitip, çyregimdi toqtatьp, ojьmdь çьjьp alьp, caqьrƣan minʙege keldim. Ne kerek irkilmej sɵjlep cьqtьm. Onь gazetten ɵzderiꞑizde oqьƣan ʙolarsьzdar. Sɵzimdi ʙitirgennen kejin minʙeden çaj tysyvdi maqul kɵrmedim. Otьrƣan kɵsemderdiꞑ qolьn ustap amandastьm. Biraq, men sɵjlep çatqan kezde Stalin, Boracьjlop çoldastar ʙir çumьs pen cьƣьp ketip edi. Ol armanьmdь da kytken çerden taptьm. „Orden“ alƣannan kejin kɵsemder men ʙirge sygiretke tystik. Sol çerde Stalin, Boracьjloptar men ɵdeji qol ustasьp amandastьm. Sondaƣь Stalin çoldastьꞑ arqamnan qaƣьp:

— „Malades kazakstanes-degen sɵzi mijnɵtinde aq kɵꞑilime“ ьjmandaj ujьƣandaj ʙoldь.

Stalin çoldastьꞑ ol sɵzin men, „kelecekte ʙudan da çaqsь çumьs isteꞑder, ʙudanda kɵri ʙaqьttь, tamaca turmьs çasaꞑdar“ degen sɵzi dep uƣьnam. Onan əri Emen orden alƣannan kejingi ucan teꞑiz quvanьcьn sɵjledi. Bul nagrat çalƣьz ɵziniꞑ qara ʙasьnьꞑ ƣana nagratь emes, ʙykil ɵz qalqozьnьꞑ, osь avdannьꞑ nagratь ekenin, ʙuƣan ɵzi ƣana emes,ʙykil avьlь, avdanь ʙolьp quvanƣandьƣьn ajttь. Munan ʙьlajda astьq ɵnimi çolьndaƣь ylgili isti, ɵnegeli isti munanda ajqьn kɵzge kɵrsetyv ycin kyresetindigin ajttь.

Çurt Emenniꞑ ər ʙir sɵzin mejlince ьqьlas pen tьꞑdadь. Onьn ər ʙir avьz sɵzi, kəzirgi zamanьmьzdьꞑ ylken keleli isin kɵrsetip otьrdь. Onьꞑ „ʙьjьlƣь çьlь astьqtьꞑ gektarьnan 35 den 40 sentnerge dejin ɵnim aluvьmьz kerek degen eꞑ soꞑƣь sɵzi,ol Stalinge ʙergen serti. Ol

sertin Emen qalajda orьndajtьnьn, orьndav ycin çan-təni men kirisip, qьzьmet istejtinin, cьn çyreginen aqtarьla ajtьlƣan sɵzderi kɵrsetip turdь.

Aj syttej çarьq, çel çoq, əve tьnьp tur. Biraq, tьmьrsьq cьtqьl ajaz. Çeŋil macijnaƣa otьruvьmьz aq muŋ eken, 15 caqьrьm çerdi kɵz acьp, çumƣanca çyrip çettik. Çolda ʙastaƣan əŋgimeni ajaqtatuvƣada murca kelmedi. Qalьŋ qьzьlca aƣactьŋ ʙavьrь, ʙul ʙiz kele çatqan „Qara tal“ qalqozь edi, Çaqьndaj ʙergende ər yjdiŋ tɵʙesinen ʙuvdaq-ʙuvdaq qalьŋ tytin cьƣadь. Kɵceniŋ kyn ʙatьs çaqьndaƣь cettegi yjge kelip tyse qaldьq. Qoranьŋ esiginen domalaq ʙet, aq quʙaca ças əjel ʙizge qarsь cьƣa keldi de, Emendi:

—Çanьm aman keldiŋ ʙe? dep qucaqtaj aldь. Bul Emenniŋ əjeli Raqьjla çeŋgej edi.

—Savmьn-dep Emen əjeli men amandasьp çatьr.

Emenniŋ segiz çastaƣь qьzь Səlijme, er ʙalasь Zajnur, ortancь qьzь Zejnep qattь saqьnьp qalƣanƣa uqsajdь, ajmalap qucaqtaj ʙeredi. Raqьjla çeŋgej ʙes ajlьq Səkendi Emenge ʙerdi. Balalarьn syjip, quvanьp çatьr.

Macijneniŋ çarьƣьn kɵrip, gyrildegen davsьn esitip, ər yjden çygirip cьƣьp, qalqozcьlarda qaptap kelip qaldь. Esikti acьp, yjge kire ʙergenimizde çetpistiŋ camasьndaƣь kempir ornьnan ucьp tyre kelip, Emendi qucaqtaj aldь.

—Qaraƣьm aj-kɵp kecikkenge, avьrьp sьrqap qaldь ma dep edim. Aman, esen keldiŋ ʙe? çydemepsiŋ qoj qulьnьm dedi.

—Nege çydejin əçe, qajta kɵŋilim ɵsip, tyzelip qajttьm dedi Emen. Syjtkence ʙolmadь, qalqozcьlar, qalqozcь əjelder, mektep ʙalalarь Emenniŋ yjin kerip əketti. Esik acьlar, acьlmastan aq:

—Baqьttь ʙol, ɵmirli ʙol, alƣan nagratьŋ qajьrlь ʙolsьn-dep qalqozcьlar çьmьŋdaj kylip çattь-osьlardьŋ arasьnda, entelej ʙasьp, 600 eŋʙek kyni ʙar, molotijlkedegi ʙaraʙancь ekpindi Səpyv entige ʙasьp, kirip keldi, amandьq surasqannan kejin:

—Emençan quttь ʙolsьn ajtam, əjtevir 6 aj çazdaj damьl tappaj siŋirgen eŋʙegimiz dalaƣa ketpedi, partija men ykimet onь ʙaƣalap, atьmьzdь odaƣьmьzƣa çajdь. Men ulь nagrattьŋ qurmetine, seniŋ kelyv qarsaŋьna, egin majalarьn ʙasьp ʙitirdim dedi. Emendi ʙirev quttьqtap, ʙirev qocemettep, sɵjlep, kylki, quvanьc aralas sɵzder yjdi çavьp ketti.

Kijmelep kelip çetpis segizdegi qalqoz qartь, əri qojcь Qusajьn:

—Va çurt amandьqtь estip çatьrmьz. Emenniŋ ne kɵrip, ne ʙilgenin esitejik-dedi.

—Ajtsьn, ajtsьn! dedi qьzьƣьn, çurt cuvlap!...

—Bygin ʙərin ajtьp tavьsa almaspьn, ɵzim taŋ qalƣan ʙirer qьzьƣьn ajtajьn:

Məskevge ʙarƣan soŋ damьl tapqamьz çoq, eŋ aldь men ʙelesepet zavьtьna ʙardьq, onda 2500 çumьsker ʙar eken, ʙəri ʙir kisidej istejdi eken. Men zavьt ʙascьsьnan:

—Kynine qanca ʙelesepet çasap cьƣarasьzdar-dedim, əlgi ʙascь ɵzyv tartьp, çьmьjьp-kylip:

—Kyn demeŋiz, saƣat, mijnət deŋiz-dedi.

—Al, mijnətiŋiz aq ʙolsьn dedim, ʙul arada Stalin çoldastьŋ staqanьpcьlar məçilisindegi sɵzi esime tyse qaldь.

—Mijnətinde ʙir ceʙer, ʙir ʙelesepet cьƣaradь. Al, 35-çьlь ʙizdiŋ zavьt 185.000 ʙelesepet cьƣaradь, aldaƣь 36-çьlda eki çyz on mьŋ ʙelesepet cьƣarmaqpьz dedi.

Qalqozcьlar taŋ qalƣan picin men:

—Ɵte çьldam eken, kɵz ʙen kɵrdiŋder me?—dedi.

— Ajtьp otьrmьn qoj, biz 10 mijnet turdьq, sonda kez aldьmьzda 10 beleşepet çasap kersetti.

— Aj çarьqtьq ener aj-dedi Qusajьn qart.

— Өneri nesi, enerdi вasqarьp otьrqan ezimiz sьjaqtь adamdardь ajtsajcь-dedi qalqozcьnьŋ вirevi.

Qalqozcьnьŋ вirevi çaqьndaj tysip:

— Lenindi kerdiŋ ве?

— Kermej, kergende qandaj! çaqsьlap kerdik, Lenin mavzalijdiŋ icinde kijingen qalpь men, cьnьqa вelenyvli çatьr eken. Biz kerip-cьqtьq.

— Taqь qajda вardьŋ?

— Aŋ qajuvandardьŋ вaqcasьna вardьm, onda nece tyrli, вurьn men kermegen qajuvandardь kerdim, solardьŋ icinde avьrlьqь eki çyz qьrьq tert put, sotkesine çeti put çьjьrma qadaq çem çejtin pil degen alьp qajuvandь kerdim.

— Dəv eken cirkin!, ezi kisige tijmej me?

— Nege tijsin, qolqa-tilge yjrengen qoj.

—Taqь da ne kerdiŋ?

—Əlgi pariktiŋ icindegi ezen suvda denesi kesek вir qajuvan вoldь. Bul suvda çyretin вegamot degen qajuvan eken, avьrlьqь yc tonna eken. Budan вasqa ylken çьlan, çolвarьs, arьstan, dala mьsьqь, ajuv, aq ajuv, qasqьr, arqar, qulan, kijik, totь, aqquv taqь вasqa tolьp çatqan aŋ qustar вoldь. Qajsь вiriniŋ atьn вilejin tolьp çatьr tipti dedi Emen.

—E,.. E... taqь ne вar eken?

—Bajaqь çurttьŋ ajtьp çyretin majmьldarьnьŋ əlde nece tyrlisi вar eken. Majmьldar adam sьjaqtь çanьna kisi вarsa qьlmьŋdap, çьlmьŋdap qaladь, tipti kej вirevi adamnьŋ qьlьqьn kersetedi—dedi.

Emenniŋ əngimesi osьlaj sozьla вerdi. Ər kim ez ojьndaqь suravlardь çavdьrьp çatьr. Bərine de Emen çavaвьn вeredi.

Bul kyni—tyni вojь Emenniŋ kergen вilgenderin ajtuv men ajaqtaldь. Kelesi kyni qalqozcьlardьŋ çalpь çьjnalьsь вolьp, Emenniŋ вajandamasьn tьŋdadь. Bul çьjьlьsta Emenniŋ ordenine quvanqan ekpindi qalqozcьlar çaŋa mindetter aldь. Qalqoz ustasь Gerovesnijkop:

—Kesemimiz Stalin aldьnda вergen Emenniŋ vədesin orьndap cьquv ycin вiz вudanda çaqsь istevimiz kerek. Men ezim egin sajmandarьn on вes kynniŋ icinde remonttap вitiremin dedi. Osь sьjaqtь ər вir ekpindiler vədelerin вerip çattь.

„QARA-TAL“ qalqozь 1936-çьl.

A. Stetskij

Çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ sotsijaldь memleketi

SSSR dьꞑ çaꞑa kosntijtuvtsijasьnьꞑ proektьsьn ɵzimizdiꞑ elimizde, cet elderde ɵte qьzuv talqьlap çatьr.

Burçuvazija gazetteriniꞑ, ɵsirese pacis gazetteriniꞑ, ʙir azь çaꞑa soʙet konstijtuvtsijasьn avьzƣa almavƣa ja sonьꞑ mazmunьn teris kɵrsetyvge qancama tьrьssa da, çaꞑa konstijtuvtsijanь çalƣьz ʙizdiꞑ eldiꞑ eꞑʙekcileri ƣana emes, kapijtal elderindegi çumьscьlar men eꞑʙekciler de talqьƣa salьp çatьr. Cet elderde cьƣьp turatьn kommunis gazetterinde kapijtalijzim elderindegi proletarlardьꞑ pikirleri ʙasьlьp turadь, olar soʙettiꞑ sotsijaldь memleketiniꞑ ulь olçalarьna maqtanьp, syjsinip otьr, osьnь kɵrgende olardьꞑ çigeri kɵteirlip otьr.

Çaꞑa soʙet konstijtuvtsijasь solarƣa da çaqьn is ʙolьp otьr, solardьꞑda kɵꞑlindegi armanьnьꞑ iske asqandьƣь, kapijtal quldьƣь men qьsьmcьldьƣьnьꞑ qurьlьsьna qarasь alьsqan, sotsijalijzim ycin alьsqan kyresindegi maqsattarьnьꞑ iske asqandьƣь ʙolьp otьr. „Soʙet konstijtuvtsijasь ʙizdiꞑ kɵꞑlimizdegini ajtьp otьr" dejdi kapijtal elderiniꞑ çumьscьlarь.

Sonь men, çaꞑa soʙet konstijtuvtsijasь çer çyzilik vaqьjƣa ʙolьp otьr desek, onьmьz asьrьp ajtqandьq ʙolmajdь. Munьꞑ solaj ʙolatьn çeni de ʙar. Yjtkeni, çaꞑa konstijtuvtsija çer carьnda tuꞑƣьc ret ornьqqan sotsijaldь memlekttiꞑ, 170 milijon adamь ʙar memlekettiꞑ, qurьlьsьn ʙelgilep ʙerip otьr. Biz ʙurьn da memleketimizdi sotsijaldь memleket dejtinʙiz. Biraq, ʙul at naqtьlь qalьptan gɵri elimizdegi çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ aldьna qojƣan mindetin kɵʙirek kɵrsetyvci edi, solardь tap-tapqa ʙɵlinʙejtin, tap kyresi ʙolmajtьn, adamdь adamnьꞑ eksploatatsija çasavь məꞑgige çojьlƣan qoƣam quruvƣa, teꞑ-pьraʙolь eꞑʙekcilerdiꞑ sotsijaldь qoƣamьn ornatuvƣa-ʙel ʙajlaƣan mьqtь tileginiꞑ ʙelgisin kɵrsetyvci edi.

Kəzir, SSSR daƣь eꞑʙekci ʙuqaranьꞑ Lenin-Stalin partijasьnьꞑ ʙascьlьƣь ʙojьnca çyrgizgen erlik kyresi men çeꞑisteriniꞑ nətijçesinde ʙul ulь maqsat negizinde iske asьrьldь. Sotsijaldь memleket degen at kəzir ʙolьp otьrƣan, elimizde ornьqqan ekonomijkalьq negizge, tap qatьnastarьna, qoƣam tərtipterine tolьq səjkes. Bul at kəzir alьstaƣь maqsattь kɵrsetip otьrƣan çoq, qol çetken, osь kynniꞑ ɵzinde ornatьlƣan SSSR da naqtьlь ʙolьp otьrƣan nərseniꞑ ɵzin kɵrsetedi.

Çaꞑa konstijtuvtsija cьn tolьq maƣanasьnda sotsijaldь qoƣamnьꞑ konstijtuvtsijasь. Birinci taravь men onьncь taravь osь qoƣamnьꞑ negizderin sьjpattap kɵrsetip otьr. Bularda çumьscь taʙьnьꞑ eꞑʙekci-qara-caruvalar men ʙirlesip kyreskende tapqan taʙьsь ʙulçьtьlmas zaꞑ retinde çazьlьp otьr. Çaꞑa konstijtuvtsijanьꞑ proektь elimizdegi qoƣamnьꞑ sotsijaldь çol men ujьmdastьrьlƣandьƣьnьꞑ izi, sonьꞑ ajnьmajtьn

qalpь ʙolьp otьr, munьꞑ çer çyzilik maꞑьzьda osьnьsьnda. Munьꞑ izin tysiryvci sotsьjaldь reʙolytsijanьꞑ danьcpan ustasь, eꞑʙekci ʙuqaranьꞑ kөsemi Stalin çoldas, ʙul ʙizdiꞑ qaj çeri ʙolsa da kөsemniꞑ ʙascьlьƣь men çasalƣan sotsijaldь өmirimizge əʙden dəl kelip otьr.

Çaꞑa konstijtuvtsijada çaꞑa qoƣamnьꞑ adamdь adamnьꞑ quldanuvь, eksploatatsija çasavcьlьƣь çoq qoƣamnьꞑ, ult arazdьƣь çoq, ʙajlar men qajьrcьlьq çoq, çatьp icerler çoq, ʙarlьq azamattarь qala men dereʙneniꞑ eꞑʙekcileri-çumьstь ortaq is ycin istejtin ʙarlьq eꞑʙekcileri çurttьꞑ əl avqatьn çasajtьn qoƣamnьꞑ, ʙarlьq eꞑʙekcileri ʙirdej teꞑ praʙalь ʙolьp otьrƣan, өz memleketin ʙasqaruvƣa qatьnasa alatьn qoƣamnьꞑ qurьlьsь tysinikti çaꞑa tereꞑ maqanalь sөzder men ajtьlьp əʙden eskertilip otьr.

Kəzir ʙizdiꞑ eldegi eꞑʙekci ʙьlaj tursьn, ʙasqa elderdegi ər ʙir eꞑʙekci de sotsijalijzim degen, ʙykil adam ʙalasь çetyvge tijisti çaꞑa qoƣam degen osь dep əʙden ajta aldь. Bul endi qьjal emes, alьstaƣь maqsat emes. Bul naqtьlь өmirdiꞑ өzi, osь өmir soʙet memleketiniꞑ konstijtuvtsijasьn da memlekettik ʙerik zaꞑ ʙolьp çazьlьp otьr.

Bizdiꞑ qoƣamdьq qurьlьsьmьzdь sьjpattavƣa ajrьqca toqtaluvdьn qaçeti çoq. Konstijtuvtsija proektьnьꞑ ʙirinci taravь ʙul qurьlьstь ʙarьnca tolьq, əʙden ajqьn sьjpattap ʙerip otьr. Konstijtuvtsijanьꞑ osь statijalarьn əʙden ojlastьrьp qarastьrƣan vaqьtta, marksijzim-leninijzim negizderin salƣan adamdardьꞑ ʙurьn kommuvnijzimniꞑ ʙirinci satьsьn sьjpattaƣan sөzderi eske tysedi. Kelecektegi qoƣamnьꞑ negizgi ʙelgilerin kyn ʙurьn kөre ʙilgen danьcpan aqьl ijeleriniꞑ qьlьmьj ʙolçavь ʙolьp eseptelgen nərseler kəzir ʙiz ycin naqtьlь өmirge ajnaldь, өmirdiꞑ zaꞑьna ajnaldь. Markistiꞑ „Gotedegi programmasьn“ degen kitaʙьnьꞑ tamaca çerlerin nemese Leninniꞑ „Memleket çaꞑa reʙolytsija“ degen kitaʙьnьꞑ tijisti taravlarьn oqьp kөriꞑizderci, -sonda ajta qalƣandaj taʙandьlьq pen çyzege asьrьlьp otьrƣan Markis Lenin-teorijasьnьꞑ ajrьqca kyciniꞑ ʙarlьƣьn taƣь da sezesiz, yjtkeni, ʙul teorija-өmir өrkendeviniꞑ zaꞑь.

Bizdiꞑ qurьlьsьmьzdьꞑ ekonomijkalьq negizi qoƣamdьq sotsijaldьq mencik çana caruvacьlьqtьꞑ sotsijaldь sijstemasь. Bul ne degen sөz ekendigin endi çurttьꞑ ʙəri de çeterliktej ʙiledi.

Bizdiꞑ qoƣamdьq sijstemamьz tygeli men çana typ negizi men kapijtal sijstemasьna qarama-qarsь sijstema. SSSR da eꞑʙek tuvra qoƣamdьq eꞑʙekke ajnaldь, yjtkeni, SSSR azamattarь (ʙir azьraƣь ƣana ʙolmasa) qoƣamdьq sotsijaldь kəsip orьndarьnda çana qoƣamdьq endiris quraldarь men istejdi. Eꞑʙek produvktarьn kapijtalister siꞑirmejdi, eꞑʙek praduvktarь ʙykil qoƣamnьꞑ qaravьna tysip otьradь.

Əlde nece ƣasьrlardan ʙeri eꞑʙekciler kyresiniꞑ tuvьna çazьlƣan „Eꞑʙek etpegen-icip-çemesin“ degen pirinsip çana sotsijalijzimniꞑ: „Ər kimnen qolьnan kelgenine qaraj, ər kimge eꞑʙegine qaraj“ degen pirinsiʙin çaꞑa Konstijtuvtsija endi zaꞑ etip çarьjalap otьr. Bizdiꞑ elimizdegi ər ʙir adam ulь eꞑʙek semijasьnьꞑ mycesi ekendigin, eꞑʙek etyvi men өz əl-avqatьn da, өz otanьnьꞑ ʙajlьƣь men quvatьn da çasavcь ʙolьp otьrƣanьn ʙiledi.

Caruvacьlьqtь sotsijaldь çol men ujьmdastьruv arqasьnda kəzir ʙykil ekonomijkaƣa plandь sotsijaldь ʙascьlьq mejlince mьqtap çana ʙarьnca tolьq kөrsetilip otьr. Elimizdiꞑ caruvacьlьƣь kəzir cьn tolьq maƣanasьnda qalьq caruvacьlьƣь ʙolьp otьr: ʙul caruvacьlьqtь qalьqtьꞑ qalьꞑ ʙuqarasь çyrgizip otьr, ʙul caruvacьlьq sol qalьꞑ ʙuqaranьꞑ myddelerin kөzdep otьr, ʙul caruvacьlьq soʙet memleketi orьndarьnьꞑ ʙir ьꞑƣaj plandь ʙascьlьƣьna ʙaƣьnьp otьr.

Sotsijalijzm degenimiz kommunistik qoƣamnьꞑ ʙir satьsь, ʙuƣan qoƣam ɵziniꞑ ʙurьnnan dajar negizine syjene ɵrkendep çetpejdi, ʙul, kapijtalijzimniꞑ qalьꞑ ortasьnan cьqqan qoƣam ʙoladь, munda eski qoƣamnьꞑ taꞑʙalarь men izderi ʙoladь,-dep marksijzm-leninijzm negizderin saluvcьlar atap kɵrsetken ʙolatьn. Bul-qoƣamdь kommunistik çol men qajta quruv isiniꞑ tolьq ajaqtalьp çetpegendigin kɵrsetedi.

Osь çaƣьnan alьp qaraƣanda, ʙesinci statija ajrьqca nazar saluvƣa turatьn statija ʙolьp otьr. Bul statija SSSR daƣь sotsijaldь menciktiꞑ eki pormasьn atap kɵrsetip otьr, qoƣamdь sotsijaldь çol men qajta quruv isiniꞑ elimizdegi kəzirgi dəreçesiniꞑ ɵzgeceligin kɵrsetip otьr. Bul eki pormanь Konstijtuvtsijanьꞑ, ʙasqaca ajtqanda memleketimizdiꞑ negizgi zaꞑьnьꞑ, anьqtap kɵrsetip otьrƣandьƣь, ʙul pormalardьꞑ maꞑьzьn çana olardьꞑ sotsijaldь asьlьnda, ajьrmacьlьqtarьnda aꞑƣartadь. Menciktiꞑ ʙul eki pormasь kɵkten tysken çoq, ɵzinen ɵzi de tuvƣan çoq, ʙular ʙizdiꞑ qьjalьmьzdan da tuvƣan çoq. Bular naƣьz tarьjqьj damuvdьꞑ nətijçesi, osь zamannьꞑ iri ɵnerli kəsiʙi, temir çoldarь, ʙanktarь ƣana emes, solar men qatar, Stalin çoldas ajtqandajьn, usaq ʙьtьraƣan ucan teꞑiz qara caruvalar da ʙolьp kelgen elde kapijtalijzmnen sotsijalijzmge ɵtyv protsesiniꞑ nətijçesi.

Proletarijat, kapijtalisterdiꞑ ʙarlьƣьn ijelikten tajdьrьp, ystemdigin qulatьp, ɵzderin quvьp, paʙriktardь, zavьttardь, temir çoldardь, ʙanktardь sotsijaldь mencikke ajnaldьra aldь, paʙrik pen zavьttardь memleket mencigine, ʙasqaca ajtqanda ʙykil qalьqtьꞑ dəvletine ajnaldьra aldь, al, çer kəsiʙi men ajnalьsqan usaq caruvaƣa ʙasqaca ədis qoldanuv qaçat ʙoldь. Oƣan iri kollektip caruvacьlьqtьꞑ artьqcьlьqtarьn kɵrsetyv kerek ʙoldь, çoqcьlьqtan, kyjzevcilikten, mecevlikten qutqaratьn ʙir ƣana çol ʙar, ol çol-eꞑʙekci qara caruvanь qalqozƣa ujьmdastьruv çolь ekendigine millijɵndaƣan eꞑʙekci qara caruvalardьꞑ kɵzin çetkizyv kerek ʙoldь. Eꞑʙekci qara caruvanьꞑ ɵzi çeke caruvacьlьqtan qol yzip, sotsijalijzm çolьna ɵz erki men tysyvge ʙel ʙajlajtьn dəreçege çetyvi kerek ʙoldь. Kooperatip-qalqoz mencigi (çeke qalqozdardьꞑ mencigi, kooperatip ʙirlestikteriniꞑ mencigi) usaq qara caruva caruvacьlьqtarьnьꞑ ɵz erki men ʙirlesip, qalqoz ʙoluvь nətijçesinde tuvdь.

Memleket menciginiꞑ qoçasь, memleket çana sonьꞑ atьnan ʙasqaruvcь memleket orьndarь ʙolsa,-qalqozdьꞑ sotsijaldь menciginiꞑ qoçasь qalqozcьlardьꞑ ɵzderi. Ɵndiristegi ajrьqca orьn, çumьscьnьꞑ paʙrik pen zavьtta, qalqozcьnьꞑ ɵz qalqozьnda alьp otьrƣan ajrьqca ornь da osь men ʙajlanьstь. Çumьscьlar men qalqozcьlardьꞑ qoƣamdьq sotsijaldь taʙьstan ɵz ylesin aluv çɵnindegi ɵzgecelikteri de osь men ʙajlanьstь. Aqьrьnda, qalqozdьꞑ 7-statijada ajtьlьp otьrƣan ajrьqca qurьlьsьn da atap ɵtyv kerek, ʙul qurьlьs qalqozcьnьꞑ çeke myddesin qoƣamdьq myddesi men ajrьqca tyrde ʙajlanьstьrьp otьr; qalqozda qoƣamdьq caruvacьlьq pen qatar ʙelgili mɵlcerde (avьl caruvacьlьq ɵrteliniꞑ uvstaʙьnda ʙelgilengen mɵlcerde) qalqozcьnьꞑ kɵmekci caruvacьlьƣьnьꞑ ʙoluvьna da çol ʙeriledi.

Kelecekte əlide qacьq çatqan perspektijʙada sotsijaldь qurьlьstьꞑ ɵrkendevine çana nьƣajuvьna qaraj, sotsijaldь menciktiꞑ osь eki pormasьnьꞑ arasьndaƣь, sotsijaldь kəsip orьndarьnьꞑ eki pormasьnьꞑ arasьndaƣь ajьrmacьlьqtar sɵzsiz çoƣaladь. Al,kəzirgi vaqьtta ʙul ajьrmacьlьqtar ajtarlьqtaj ylken. Bizdiꞑ qurьlьsьmьzdьꞑ negizinde mencik pen kəsip orьndarьnьꞑ osь eki pormasь çatьr. Istiꞑ çajьn durьs uƣьnuv, çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ odaƣьna ec qandaj zarar kelyvine çol ʙermev ycin, ʙulardьꞑ çaqьndьƣьn ƣana emes, ʙul pormalardьꞑ ajьrmacьlьqtarьn da kɵre ʙilyv kerek. Yjtkeni, kəsip orьn-

darьnьꞑ ʙul pormalarьnьꞑ ər qajsьsьna ajrьqca ədis kerek, ər qajsьsьna ajrьqca ʙascьlьq etyv kerek.

Sotsijaldь mencik pormalarь çajьndaƣь məselenin ɵte-mɵte maꞑьzdь ʙolatьn seʙeʙi, çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ arasьndaƣь tap ajьrmacьlьqtarьnьꞑ qaldьqtarьda osь pormalar men ʙajlanьstь. Bulardьꞑ arasьndaƣь negizgi tap ajьrmacьlьƣь çoqaldь, yjtkeni, çumьscьlar da, qara caruvalar da eꞑʙekti sotsijaldь kəsip orьndarьnda istejdi, ɵz taʙьsьn sol eꞑʙeginiꞑ nətijçesinde alьp otьradь. Al, ɵndiristegi ornь çaƣьnan alьp qaraƣan da, ʙulardьꞑ orьndarь eki ʙasqa. Bul tuvralь çeterliktej ajtьlƣan, endi onь qajta ajtuvdьꞑ qaçeti çoq. Çumьscьlar kəzirde de eꞑʙekci eldiꞑ eꞑ sanalь, eꞑ ujьmdasqaꞑ, eꞑ aldьꞑƣь qatarlь ʙɵlegi ʙolьp otьr.

Konstijtuvtsijanьꞑ ʙirinci çana ekinci statijalarьn qarastьrƣan vaqьtta, ʙul çaƣdajlardь eskerip otьruv qaçet.

Çaꞑa Konstijtuvtsija ʙizdiꞑ qoƣamnьꞑ ajnьmajtьn ɵz qalpь (slepogi) izi. Bul qoƣam ɵziniꞑ negizinde, ɵziniꞑ tamьrьnda sotsijaldь qoƣam. Alajda, ʙul sotsijaldь qoƣam osь kynniꞑ ɵzinde minsiz sotsijaldь qurьlьs, qaj çeninde ʙolsa da, ec ʙir mini çoq, əʙden kemeline kelgen qurьlьs emes. Bizde əli de ʙolsa kɵp is çete istelip çetken çoq, taptardь qurtuv protsesin typkilikti ajaqtatuv çeninde, kapijtalijzmniꞑ ekonomijka men adam sanasьndaƣь sarqьncaqtarьn qurtьp ʙoluv çeninde əli de ylken is istev kerek ʙoladь.

Çaꞑa konstijtuvtsija qoƣamdь sotsijaldь çol men qajta quruv çana taptardь çojuv isiniꞑ kəzirgi çetip otьrƣan dəreçesindegi ɵzgecelikterdi, ɵrekcelikti qьsqaca çana tysinikti tyrde kɵrsetip ʙerip otьr.

Kejde: „Birinci statijada çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ sotsijaldь memleketi ajtьlƣan, al, ekinci statija Soʙetterdi elimizdegi ykimet ʙijligininꞑ orьndarь-eꞑʙekciler depuvtattarьnьꞑ Soʙetteri dep, kɵrsetken, ʙul qalaj? Munda qajcьlьq çoq pa? Budan da ʙirinci statijada eꞑʙekcilerdiꞑ sotsijaldь memleketi" degenniꞑ ɵzi çaqsь emes pe edi? degen sɵzder cьƣьp çyr.

Bulaj devciler Konstijtuvtsija mazmunьna pormal tyrde, ystirit qaraƣandьqtan ƣana ʙul „qajcьlьqtьꞑ" solaj ʙolьp kɵrinetindigin, cьnьnda ʙul qajcьlьq emes ekendigin eskermejdi.

Cьnьnda, Konstijtuvtsijanьꞑ ʙirinci statijasьnьꞑ „çumьscьlar men qara caruvalardьꞑ sotsijaldь memleketi" degen pormuvlasь tarьjƣьj çaƣьnan durьs: ʙul pormuvla ʙizdiꞑ sotsijaldь memleketimiz tuvƣanda, qurьlƣanda, kəzirgi dəreçesine çetkende ʙurьn ɵzilgen, qalьqtьꞑ orasan kɵpciligi ʙolƣan eki ylken taptьꞑ, ʙurçuvazija men pomeccikterdiꞑ ystemdigin qulatьp, çumьscьlardьꞑ ʙascьlьƣь men çaꞑa sotsijaldь qurьlьs ornatqan taptardьꞑ memleketi ʙolьp kelgendigin eskertip, kɵrsetip otьr. Birinci statijanьꞑ ʙul pormuvlasь kəzirgi dəvir ycin de durьs, yjtkeni ʙul pormuvla elimizde taptardь çojuv protsesi negizinde orьn dalьp ʙolsa da əli tygeli men tolьq ajaqtalьp çetpegendigin, ʙul protses əli de çyrip çatqandьƣьn, elimizde tap ajьrmacьlьqtarьnьꞑ qaldьqtarь əli de ʙar ekendigin kɵrsetip otьr.

Al, taptardь çojuv isinde osь kynniꞑ ɵzinde-aq cecyvci qadam ʙasqanьmьzdь ekinci statija kɵrsetip otьr, ʙul statija Çumьscь çana qara caruva depuvtattarьnьꞑ soʙetteri degen ʙurьnƣь attьꞑ ornьna eꞑʙekciler depuvtattarьnьꞑ soʙetteri dep alьp otьr. Munda ʙizdiꞑ qoƣamnьꞑ qala men derevnedegi eꞑʙekciler qoƣamьna ajnalƣandьƣь kɵrsetilip otьr. Munda soʙet intellijgentsijasь da qoƣamьmьzdьꞑ teꞑ pravolь ʙɵlegi ʙolƣandьƣь kɵrsetilip otьr. Yjtkeni, „Eꞑʙekciler depuvtattarьnьꞑ soʙetteri" degen pormuvlaƣa SSSR daƣь eꞑʙekci qalьqtьꞑ tolьq ʙir ʙɵlegi retinde, ʙizdiꞑ memleket, caruvacьlьq çana mədenijet qurьlь-

sьmьzda çavaptь rɵl atqaruvcь ʙɵlegi retinde intellijgensija da ɵzinen ɵzi kiredi. Syjtip, soʙet demokratijasь ʙykil qalьqtьꞑ cьn demokratijasьna ajnalьp otьr, ʙarlьq azamattardь qarmajtьn demokratijaƣa, tapsьz qoƣamnьꞑ teꞑ praʙolь adamdarьnьꞑ demokratijasьna ajnalьp otьr.

Soʙet Konstijtuvtsijasьn talqьƣa salƣanda SSSR dьꞑ eꞑʙekci ʙuqarasь sotsijaldь qoƣamdь tarьjqta ʙirinci ret ornatьp, ɵziniꞑ tarьjqьj isin qalaj çana qandaj çol men atqarƣandьƣьn taƣь da ʙir eskertip ɵtyv qaçet. Bul sɵzdiꞑ çavaʙь ʙirev aq: qalqьmьz maqtanьc etip otьrƣan, maqtanьc etpej otьra almajtьn, ʙasqa qalьqtarƣa ɵnege, ylgi ʙolьp otьrƣan ʙul çeꞑis, ʙul taʙьstar tap ducpandarь men alьsqan qaçьrlь çana ajavsьz kyreste taʙьlƣan, ajanʙas çigerdiꞑ, qaçьrlь qajrattьꞑ, erliktiꞑ arqasьnda taʙьlƣan, ʙularsьz adam tarьjqьnьꞑ çaꞑa zamanьn ʙastajtьn mundaj isterdiꞑ istelyvi mymkin emes.

Eꞑʙekciler ʙul taʙьstarƣa Lenin-Stalinniꞑ daꞑqtь kommunis partijasьnьꞑ ʙascьlьƣь men çetti, ʙul partija eꞑʙekcilerdi kapijtal quldьƣьnan qutqaruv mindetin, adamdь adamnьꞑ eksploatatsija çasavcьlьƣьnьꞑ, ezyviniꞑ qandaj tyrin ʙolsa da, çojuv mindetin aldьna qojьp ajnьmastan, aqьrьna dejin sol mindetti iske asьrƣan çalƣьz ƣana partija. Sotsijaldь qurьlьstь iske asьruv ycin, Lenin-Stalin partijasь çumьscь taʙь men ʙarlьq eꞑʙekcilerdi ujьmdastьrьp, ʙarlьq qьjьncьlьqtardь, ʙarlьq kedergilerdi çojuvƣa çetektep otьrdь.

Eꞑʙekcilerdiꞑ sotsijalijzm çolьndaƣь ʙudan ʙьlajƣь kyrestegi aldьꞑƣь qatarlь ətiretiniꞑ—kommunis partijasьnьꞑ çetekcilik çana ʙaƣьt ʙeryvcilik rɵli çaꞑa Konstijtuvtsijanьꞑ 126-statijasьnda ajqьn kɵrsetilip otьr.

„...çumьscь taʙьnьꞑ çana ʙasqa eꞑʙekcilerdiꞑ qatarьnan cьqqan asa ʙelsendi çana asa sanalь azamattar SSSR kommunis partijasьna ujьmdasadь, ʙul partija eꞑʙekcilerdiꞑ sotsijaldь qurьlьstь nьƣajtuv çana ɵrkendetyv ycin çyrgizgen kyresinde solardьꞑ aldьꞑƣь qatarlь ətireti ʙolьp taʙьladь. Bul partija eꞑʙekcilerdiꞑ ʙarlьq ujьmdarьnьꞑ, qoƣamdьq ujьmdarьnьꞑ da, memlekettik ujьmdarьnьꞑ da, çetekci ujьtqьsь“.

Basqa statijalar sьqьldь, ʙul statija da elimizde ʙolƣan asa tereꞑ ɵzgeristerdi korsetip otьr.

Bizdiꞑ partijamьz munda „eꞑʙekcilerdiꞑ aldьꞑƣь qatarlь ətireti“ atalьp otьr. Bul əʙden durьs. Çalƣьz çumьscьlar ƣana emes, qalqozcь qara caruvalar da, solar men qatar soʙet intellijgentsijasь da ʙolceʙikter partijasьnьꞑ ajnalasьna kəzir mьqtap ujьmdasьp otьr. Çalƣьz çumьscьlar ƣana emes, qalqozcь qara caruvalar da, soʙet intellijgentsijasь da ʙirlesip sotsijalizmniꞑ ʙizdiꞑ Lenin-Stalin partijasьnьꞑ daꞑqtь, ajʙьndь tuvьna çazьlƣan ulь isi ycin kyresip otьr. Barlьq eꞑʙekcilerdiꞑ ʙiri qalmaj ʙizdiꞑ partijamьzƣa, onьꞑ majdandar men kyreste sьnalƣan, sotsijaldьq qurьlьstьꞑ tarьjqьj təçirijʙesinde sьnnan ɵtken lenindik-stalindik ulь çolьna əʙden senetindigin kɵrsetetin mьꞑ-mьꞑdaƣan çaꞑa ajƣaqtar kyn sajьn kɵrsetip otьradь.

Bizdiꞑ partijanьꞑ „ʙarlьq eꞑʙekcilerdiꞑ aldьꞑƣь qatarlь ətireti“ dep ataluvƣa praʙosь, dəleli əʙden tolьq. Alajda, ʙizdiꞑ partijanьꞑ çumьscь taʙьnьꞑ aʙangardь retindegi rɵli endi çoƣaladь dep ajtsa, tek tyzelyvden ketken adamdar ƣana ajta aladь.

Bizdiꞑ partijamьz ɵziniꞑ ʙascьlьq rɵlin iske asьrƣanda dəl çumьscь taʙьnьꞑ partijasь retinde iske asьrьp, sondaj ʙolьp ɵsip, kyreste nьƣajdь. Bizdiꞑ partijamьz kəzirde de çana çaƣdajlarda, ɵz qatarьn tolьqtьrƣanda, aldь men eꞑʙekcilerdiꞑ eꞑ aldьꞑƣь qatarlь, eꞑ sanalь çana eꞑ ujьmdasqan ʙɵleginen—çumьscьlar qatarьnan—adam alьp ɵsip otьradь, munь Konstijtuvtsijanьꞑ çoƣarьda keltirilgen statijasь atap kɵrsetip otьr. Bizdiꞑ partijamьz kəzirde de aldь men çumьscь taʙьna

syjenedi. Bizdiŋ partijamьz kəzir de aldь men çumьscь tabьnьŋ eŋ aldьŋqь qatarь, sajasьj sanalь bəliminiŋ əkili, solardьŋ basьn birikitrip otьrqan ujьm. Al, çumьscь tabь barlьq eŋbekcilerdi ьntьmaqtastьrьp, əz ajnalasьna çьjnaj bildi, syjtip, əziniŋ bolcebikter partijasьnьŋ qoqamdьq negizin nьqajtьp, ulqajttь.

Çaŋa Konstijtuvtsijaqa qolьmьz çetip otьr, çaŋa Konstijtuvtsijanьŋ ereçeleri kəzir çaŋa əmirdiŋ, azat eŋbekciler əmiriniŋ bulçьtьlmajtьn berik zaŋь bolьp otьr, bul proletarijat dijktatuvrasьnьŋ arqasь. Munь ec bir umьtuvqa bolmajdь. Proletarijat rebolytsijasьnьŋ osь təmirdej berik pormuvlasьna bizdiŋ barlьq ducpandarьmьz, ystemdik—quruvcь burçuvalar, solardьŋ aram tamaqtarь, ijtarcьlarь men malajlarь nendej ec ekendigin, buqan nece tyrli çala çavьp, əsek taqatьndьqьn biz çaqsь bilemiz. Munьŋ mənisi tysinikti. Proletarijat dijktatuvrasь—kapijtalijzmdi qurtuvdьŋ çaŋa sotsijaldь qoqamdь ornatuvdьŋ negizgi quralь. Ulь kəsemderi, danьcpandarь Marks, Engelis, Lenin men Stalin. Proletarijattь qaruvlandьrqan osь tamaca tarьjqьj qural əziniŋ tarьjqьj mindetin tolьq çana tygeli men aqtadь çana aqtap otьr.

Memlekttiŋ ykimet bijligin əz qolьna alьp, eŋbekcilerdi əz maŋьna uьjmdastьrьp, ducpandardьŋ qarsьlьqь men cabuvьlьn kyl-talqan etip qьjratьp, SSSR dьŋ çumьscь tabь sotsijaldь qoqamdь ornattь, munь çaŋa Konstijtuvtsija ajaqtatьp otьr.

Çaŋa Konstijtuvtsija proletarijat dijktatuvrasьnьŋ nətijçesi, sonьŋ olçasь, munь biz de, cet elderdegi dostarьmьz da ec bir umьtuvqa tijis emes, umьta almajmьz. Sonь men birge, çaŋa Konstijtuvtsija proletarijat dijktatuvrasьnьŋ burьnqьdan əri damьqandьqь da bolьp otьr.

Bizdiŋ çaŋa sobet Konstijtuvtsijasь, çumьscь tabь dijktatuvrasьnьŋ ərkendevindegi çaŋa satьsьnьŋ, ətkeldi dəvirdegi emes, sotsьjaldь qoqamqa çetken satьsьnьŋ memlekettik pormasьn belgilep berip otьr.

Osьnь kəp çurt uqpaj, çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasь məselelerine, çaŋa Konstijtuvtsijanьŋ asьlь çajьndaqь məselelerge kelgende catasьp çyr. Bul вьlьqtar kəbinese çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasьn teris tysingendikten, meccandarca tysingendikten tuvьp çyr. Bul teris tysinyvciler dijktatuvranьŋ kyc çumsavcь çaqьn qana, ducpandarьna raqьmsьz bolьp otьrqan çaqьn qana kəredi, çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasь burçuvazijanь basьp, burçuvazijaqa ystemdik çyrgizyv ekendigin qana kəredi. Mundaj catasuvcьlar çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasьn azamat soqьsьnьŋ vaqьttarь men çaŋa tap kyresiniŋ əte cijelenisken kezderi men qana birge eseptejdi, al, ol kezderde dijktatuvra eŋbekcilerdiŋ duspandarь men kyreskende ec qandaj zaŋ men ec qandaj ereçeler men, ec qandaj tradijtsijalar men cek qojьlmaqan ykimet bolatьn.

Biraq, çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasьn вьlaj tysinyvcilik əte sьŋarçaqtьq boladь, teris, qata boladь. Bulaj tysinyvcilik çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasьna burçuvazijanьŋ berip çyrgen maqьnasь men yjles boladь, çumьscь tabьnьŋ ykimetine çala çabuvcь, burçuvazijanьŋ otьnamaj qujadь. Lenin вьlaj degen bolatьn:

„Proletarьjat dijktatuvrasь eŋbekcilerdiŋ abangardь bolьp otьrqan proletarijat pen eŋbekcilerdiŋ proletarijattan basqa sansьz kəp slojlarьnьŋ (usaq burçuvazija, usaq caruvacьlьq ijeleri, qara caruvalar, intelijgentsija çana basqalar), ja solardьŋ kəpciliginiŋ eki arasьndaqь odaqtьŋ, kapijtalqa qarsь odaqtьŋ, kapijtaldь tolьq qulatuv, burçuvazijanьŋ qarsьlьqьn çana burьnqь eski zamandь qajta ornatuvqa tьrьsqan ərekettiriniŋ barlьqьn tolьq basuv maqsattarьn kəzdegen odaqtьŋ, sotsijalijzmdi typkilikti çasap, nьqajtuv maqsattarьn kəzdegen odaqtьŋ ajьrьqca pormasь" (XXIV tom, 31-bette).

Sonan soŋ:

„Dijktatuvranьŋ eŋ çoqarqь prinsibi-proletarijat çetekcilik rəl men memlekettik ykimet bijligin mьqtap ustavь ycin, proletarijattьŋ qara caruva men aradaqь odaqьn qoldav" (XXVI tom- 460-bet).

Proletarijat dijktatuvrasь çajьndaqь məseleni Lenin men Stalin osьlaj qojqan bolatьn. Stalinniŋ „Leninijzm məseleleriniŋ" tijisti taravlarьn tysinip oqьsaŋьz bolqanь, çaŋa sobet Konstijtuvtsijasь SSSR da çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasь çajьndaqь məseleni „çoqaltьp otьr" degen kej bir bylgarijzatorlardьŋ qancalьq mьqtap catasqandьqьna køziŋiz çete qojadь.

Bulardьŋ ol søzderi asqan zьjandь bos søzder. Qajta SSSR da çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasь sotsijaldь qurьlьs çolьnda orasan køp ister istedi, dəl køzirgi vaqьtta, çaŋa satьqa çetken vaqьtьnda øziniŋ bazasьn burьn bolьp kørmegen dəreçede nьqajtьp, ulqajtьp otьr.

Bul baza køzir sotsijaldь ekonomijka men sotsijaldь qoqan mencigi bolьp otьr. Çumьscь tabь men qara caruvalardьŋ odaqь berik çana buzьlmas odaqqa ajnaldь. Sobet intellijgentsijasь mьqtap, çumьscьlar men, qara caruvalar men qol ustasьp, qьjmьldap otьr. Çumьscь tabьna barlьq eŋbekcilerdiŋ sengen seniminiŋ ycь qьjьrь çoq. SSSR çumьscь tabьnьŋ çetekcilik rəli çaŋa bijikke cьqtь. Olaj bolsa, çaŋa Konstijtuvtsija çumьscь tabьnьŋ dijktatuvrasьn damьtuvcь çana nьqajtuvcь qana, bul sotsijalijzmdi tolьq ornatuv „tapsьz qoqamqa, memleketsiz qoqamqa køcyv" (Stalin) maqsatьn køzdegen çumьscь tabьnьŋ basqa eŋbekciler men aradaqь odaqьnьŋ dəl ajrьqca pormasь, bul anьq.

Aldьmьzda qьjьncьlьqtar əli de bar. Qьjratьlqan tap ducpanьnьŋ qaldьqtarь bizge qarsь əreket istep çyr. Sьrtta, bizdiŋ cek aralarьmьzdьŋ ar çaqьnda çьrtqьctar quraldanьp çatьr, olar bizge qaraj umtьluv ycin tek ьŋqajlь vaqьtьn qana kytip otьr. Çumьscь tabьnьŋ dijktatuvra quralь solarqa qarsь is istejdi, bizdiŋ solarqa qarsь asqar belimiz boladь.

(„Pravda" dan)

Balav Çysipʙajьʙa.

(Aqmola, Çarlь kɵl soʙetiniꞑ predsedatili)

Çumьsьmьz çandana ʙastadь

Aqmola avdanьndaƣь Çarlь kɵl soʙeti soꞑƣь kezderde mədenij, kɵpcilik, ygit çumьstarьn çandandьra ʙastadь. Avьl soʙetiniꞑ çanьnan toƣьz soʙet seksijasь, 5 çerde depuvtat toptarь qurьldь. Bulardaƣь mycelerinin sanь 88 adam. Onьꞑ 15 sь əjelder. Soʙet mycelerinin qalqozdьꞑ ʙasqarmasьnda myce, orьn ʙasar ʙolьp avьl kɵleminde 4 qalqozda 4 əjel istejdi.

Soʙet çumьsь çolƣa qojьlьp, kɵpcilik ujьmdastьruv isiniꞑ kyn sanap çɵndelyvi men, avьlьmьzda mədenij isterimizde ɵrge ʙasuvda. 1936-çьldьꞑ ʙasьnda 107 er, 101 əjel, ʙarlьƣь 208 qalqьmьz savatsьz edi, sonьꞑ kəzirde 76er, 20 əjel-ʙarlьƣь 98-ne qat tanьtьp сьƣarьp, qalƣandarьn yzdiksiz oqьttьrьp çatьrmьz. Ystimizdegi çьldьꞑ icinde qalqьmьzdь tolьq savattandьrьp сьƣarmaqpьz. Savatsьzdьƣьn çojuv çumьsьna avьlьmьzdьꞑ çasь men qatar kərisi de ьnta çigeri men kirisyvli. Bul çɵnde kɵpciligimizdiꞑ ijnsijatijʙin kɵterip, ylgili ɵnegesin ʙerip otьrƣan çoldastarьmьzda çoq emes. Mьsalь: 50 çastaƣь Ospanova ɵzi elden ʙurьn mektepke kirip savatsьzdьƣьn çojuv men qatar, ʙasqalarƣa ylgi kɵrsetip otьr. 4 qalqozdьꞑ çanьnda da qьzьl ʙurьсьmьz ʙar, ondaƣь çumьstar ynemi çyrgizilip otьradь.

Avьl kɵleminde qalqoz sajьn ʙirden, 4 mektep ʙar, ʙəri de tyzyv remonttalƣan. Bularda oqьjtьn ʙalalardьꞑ sanь 121. Bul mektepterdi ʙasqaratьn muƣalьmdarьmьzdьꞑ turmьs çaƣdajlarьn ykimet qavlьsьna səjkes çɵndedik. Burьnƣь ala almaj çyrgen 5-6 ajlarьnьꞑ çal aqьlarьn ɵndirisip ʙerdik.

Avьlьmьzda mal caruvacьlьƣь carьqtap ɵsyvde. 25-30 qarasь ʙar qalqozcьlarьmьz eki yjdiꞑ ʙirinen сьƣadь. Lavanьp sьjaqtь mal ʙasьn kɵʙejtip, sapasьn arttьrƣan ekpindi qalqozcьlarьmьz Qazaqьstannьꞑ XV çьldьq znacogin alьp otьr.

Malƣa kerekti cɵp azьƣьna erekce kɵꞑil ʙɵlip otьrmьz. Yjel ajьnьꞑ 15 ne dejin ʙьjьlƣь cɵp çosparьn tolьƣь men orьndadьq.

Bьjьl avьl kɵleminde 1504 gektar egin saldьq. Egindi mezgilinde sapalь salьp сьƣuvda avdan kɵleminde ekinci orьn aldьq. Eginniꞑ aram cɵʙin eki ret otap сьqtьq.

Endigi qolƣa alьp çatqan çumьsьmьz BK(в)P Ortalьq komijtetiniꞑ yjen plenyminiꞑ qavlьsьn, soʙettiꞑ stalindik çaꞑa konstijtuvtsijasьnьꞑ proektin kɵpcilikke keꞑ tysindirip, ʙarlьq sajasьj caruvacьlьq, mədenij aƣartuv çumьstarьmьzdь çandandьrьp, kɵpcilikti sonьꞑ ajnalasьna mьqtap ujьmdastьra otьrьp istev ʙolьp sanaladь. Bul mindetti orьndavƣa kyc, çigerimizdi ajamaj çumsajmьz.

Qulnьjazьp

Traktorcь, kombajьncьlardьŋ çal aqьsь vaqьtьnda tələnsin

Partija men ykimettiŋ traktorcь, kombajьncь, avьl caruvacьlьq məcijneleri çumьscьlarьnьŋ çal aqьsь çenindegi naqtьlь nusqavlarь Çarma avdanьndaqь Çaŋqьz-Təbe MTS da osь kynge dejin is çyzine kəŋildegidej bolьp aspaj keledi. Bьjьlqь egis kezinde normasьn 185 pr. ətip orьndap, 279 kijlogram çaquv majьn ynemdegen Qulьmbetip atьndaqь qalqozdьŋ traktorcьsь Ataŋqulьp çana Duvckin Ijban sьjaqtь staqanьrcь trktorcьlar 36-çьldьŋ ətken ajlarьndaqь çal aqьlarьn ala almaj otьr. Ekpindi kombajьncь Musarap ətken 35-çьlqь remonttaqь eŋbek aqьsьn əli alqan çoq. Musarap çoldastьŋ bul çəndegi bir nece arьzdarьna MTS dijrektiri de, avdandьq orьndarda çyre çavap berip keledi. Endigi çerde, bul sьqьldь kemcilikter tezden çojьlьp, traktorcь, kombajьncьlardьŋ çal aqьlarь dəl vaqьtьnda tələnsin.

Qaraqozin Masaqpaj

Sotsijaldьq çarьsqa caqьramьn

Əlkelik komijtetiniŋ tili „Avьl kommunisi" çornalьna tilci boluvdь ezime ardaqtь at dep bilemin. Tilciniŋ mindeti tek qana kərgen, bilgenin çornalqa çaza saluv men bitpejdi, bolcebik baspa səziniŋ tilcisi kəpcilikti baspa səz təŋiregine ujьmdastьruvcь boluv kerek.

Çazqь dem alьs vaqьtьnda avьl, avdan ortalьqьndaqь kommunister men tilektester arasьnda çornaldь davьstap oqьp berip, olardьŋ çornal tuvralь pikirin ujьmdastьramьn. Olardьŋ arasьnan çornalqa tilci tartamьn, tek qana tilciler qatarьna tartьp qojmajmьn, olarqa çornalqa qalaj çaza bastavdьŋ ədisin yjretemin.

Çaqьnda „Avьl kommunisi" çornalьnьŋ turaqtь oquvcьsь (partijanьŋ kondijdatь) Çəjlijna Zaqьjpa degen Ьrqьz avatkomьnьŋ əjelder çənindegi inistroktorь men əngimelesip, çornal tuvralь pikirin suradьm. Ol maqan bьlaj dep çavap berdi: „Men," Avьl kommunisi„ çornalьn eki çьldan beri yzbej oqьp turamьn. Yjitkeni, çornal əziniŋ atьna səjkes Avьl kommunisteriniŋ kyndelikti turmьsьnan, təçirijbeli çumьsьnan çana, çandь paktьlь materijaldardь tysinikti, uqьmdь, çatьq til men oquvcьlarьna ьlajqattap çazadь. Budan bьlaj çornal çeke kommunisterdiŋ çumьs təçirijbesinen kəp çazuv men qatar, kommunistik ylgili semija, sotsijaldьq salьt-sana məselelerin kəbirek çazьp turatьn bolsa, dejmin -dedi.

Çəjlijna çoldastьŋ çornal tuvralь pikirin qana bilip qojqamьn çoq, çornalqa qalaj çazuvdьŋ ədisin yjretip, birinci ret əziniŋ çumьs təçirijbesi tuvralь maqala çazdьrdьm.

Ərijne, tek osь ister men qana barlьq mindetimdi orьndadьm degim kelmejdi. Çornaldь qalьŋ qalqozcь oquvcьlarьnьŋ arasьna budanda kəri kəbirek taratuvqa at salьsamьn. Çaqьnda əz çumьsmda çyrip, 2 qalqozdь aralaqanьmda 32 dana „Avьl kommunisi çornalьn tarattьm. Çazqь dem alьs kezinde 150 dana „Avьl kommunisi" çornalьn taratamьn.

Sonь men birge „Avьl kommunisi„ çornalьnьŋ tilcilerin çornaldь kəpcilikke taratuv, maqala ujьmdastьruv sьjaqtь çornaldьŋ çumьstarьna at salьsuv çeninde sotsijaldьq çarьsqa caqьramьn.

Əmirip Beken

(Cusartav avdanьndaqь Qos agac avьl sobetine qarastь „Egiz-Qьzьl" artelinin mycesi)

Mal basьn esiryvdemiz

Cubar tav adanьndaqь „Qos-aqac" avьl sobetine qarastь „Egiz-qьzьl" attь ərtelde 33-çьlь seriktik вольp ujьmdasqanda 104 bas mal вar edi. Kəzir təli men 13 çьlqь, 97 sьjьr, 2 tyje, 1664 qoj, 55 ecki, вarlьqь 1831 bas malь вar.

Munan tьsqarь ərtelde 36-çьl qurьlqan вir tavarlь sьjьr permesinde 74 iri sьjьr, 28 вuzav вar. Permedegi maldь qosa eseptegende ərteldin 1940 вas malь вar. Mal esiryvde aldaqь qatarlь staqanь ecьlarьmьzda az emes. Təvirвaj **Byrkijniptin** 4 sьjьrь, 65 qojь, Aqьnьp Cəkerimnin 58 вas malь вar. Qalqoz вольp ujьmdasqannan вeri yzdiksiz caвandьq qьzьmetti atqarьp kele çatqan Maqьçan əli вirde вas mal cьqьndatqan emes. Maqьçannьn çeke menciginde kəzir 49 вas malь вar. Mal esiryv tuvralь Sol tystik Qapqaz elkesi men Qazaqьstannьn sotsijaldь çarьs cartь tuvralь, Əlkelik partija komijteti men Qalьq komijssalarь sovetinin qavlьsь, qalqozcьlar arasьnda talqьlandь. Mal вasьn esiryvde ər вir qalqozcь erkek, əjelder staqanьpcь волsaq degen ьntasь zor.

Bajsadaqьp

(Calqar avdanьndaqь „Cьвьq" seriktiginin komsomol ujьmdastьruvcьsь)

Çarьs cartьn orьndajmьz

Qazaqьstan men Sol tystik Qapqaz elkesinin mal caruvacьlьqьn erkendetyv çenindegi çarьs cartьn tolьqь men orьndav çolьnda Aqtөве oвьlьsьnьn Calqar, Ojьl, Ьrqьz avdandarь вir-вiri men sotsьjaldь çarьsqa tysti. Çarьs cartь вojьnca Ojьl avdanь 47, Ьrqьz 49, Calqar avdanь 43 pros. etip mal вasьn esirmek, ol ycin mal kytimin caqsь çolqa salьp, cep, qora-qopsь men tolьqь men qamtamasьz etyvge вarьnca kyc cumsamaq. Bizdin Calqar avdanьnьn Alqa sobetindegi „Cьвьq" serigimen, Qajьndь sobetindegi „Cetьrqьz" seriktigi çarьsqa tysti. Avdan qalqozcь curtcьlьqь carьs cartьn orьndavqa cumьla kirisip otьr.

Esimвekip

(Qьzьl-tuv avdandьq den savlьq bəliminin вastьqь)

Bizdin tilegimiz

Əlkemizdin qazaq tilinde cьqatьn gazet çornaldarьnda den savlьq orьndarьnьn вascь qьzmetkerleri men ьsьlqan çaqsь mamandarь az çazadь. Doqtьr Mamьtьp etken çьlь „Avьl kommunisi" çornalьnda „tenge qotьr" (sijpljis) degen maqalasьn çazdь da kejinnen çazвajtьn вольp ketti. Cьnьnda, əsirese ьsьlqan qazaq doqtьr mamandarьnьn вaspa sez вetinde yzвej, ezinin is təcirijвesin kepciliktin aldьna tartьp, olardьn nazarьn avdarьp turuvь əвden-aq kerek. Doqtьr Mamьtьptьn „tenge qotьr" degen „Avьl kommunisi" çornalьnda вasьlqan maqalasь

bir çaqьnan avьldaqь den savlьq orьndarьnьn qьzmetkerlerine ylken qural bolsa, ekinci çaqьnan qalqozcь kepciliginiŋ sol avьruv men yaьqtь men kyresyvge kөŋilin avdarttь.

Өlkemizde kөpten beri eŋbek etip kele çatqan dөrigerlerimiz az emes. Mamьtьp, Sejitip, Nurqalьjьp sьqьldь bir nece isker dөrgerlerimiz bar.

Bul çoldastardьŋ den savlьq çumьsь çөnindegi tөçirijbeli aqьlь kөpcilikke өte-mөte kerek. Əsirese, avьlda kөp kezdesetin merez, kөk sav, çiŋicke qurt, taz, qotьr sьjaqtь avьruvlardьŋ qajdan, neden bolatьnьn, onь qurtuv ycin qandaj cara qoldanuv kerektigin çana sol avruvlardь boldьrmas ycin ne istev kerek ekendigi çajьnda çazьp, kөmek kөrsetip otьruvь өte qaçet; sonь men birge өlkelik, oвьlьstьq, avdandьq den savlьq orьndarьnьŋ qьzmetkerleri өz çumьsьnьŋ nөtijçesi çөninde maqala çazьp turuvь kerek. Bul den savlьq orьndarьnьŋ çumьsьnьŋ çөndelyvine kөp kөmek eter edi.

Esimвekip

„Avьl kommunisi“ niŋ dabьlьnan kejin

„Avьl kommunisi“ çornalь 4-sanьnda Qьzьl-tuv avdanьnda dөrgerdiŋ çetimsizdiginiŋ saldarьnan qalьq arasьnda tyrli avruv kөbejip baradь degen edi. Kөzir Qazaqьstan qalьq den savlьq komijssarьjatьnьŋ çәrdemi men typkilikti qьzьmet istev ycin bir dөrger keldi. Avdan ortalьqьnan bir avьruv qana acьlьp (10 kөjkelik), bir nece avьruvlardь çazьp cьqardь. Ças maman ъвьrajьp çoldas avruv qana çumьsьn ylgili etyvge ajanbaj kyc çumsap keledi.

Avruv qananь aqtьq ret tyzetyvge oвkom, oвlatkomnьŋ qavlьsь вojьnca 20 mьŋ som qaraçat berildi. Osь kyni iske kirisyvge qam istelip çatьr. Onь men qatar oвkomnьŋ qavlьsь вojьnca çaqьnda 3 pelcir kelmekci.

QAVLЬ QARARLAR

SSSR soʙetteriniꞑ VIII-sijezi tuvralь çana çer-çerdegi soʙet sajlavь men sijezderin caqьruv tərtiʙi tuvralь

Odaqtьq ortalьq atqaruv komijtetiniꞑ qavlьsь

Soʙetter odaqьnьꞑ ortalьq atqaruv komijteti qavlь qьladь:

1. SSSR soʙetteriniꞑ VIII-sijezi tɵtence sijez dep eseptelsin.

2. Çer-çerdegi soʙetterdiꞑ sijezderi 1936-çьl ektəʙirdiꞑ ʙirinen nojaʙirdiꞑ 15-ne dejin ɵtkizilsin.

Tek qьjьr çerlerdiꞑ soʙet sijezderin qana Odaqtьq ortalьq atqaruv komijtetiniꞑ erekce qavlьlarь ʙojьnca ʙasqa vaqьtta ɵtkizyvge ʙoladь.

3. SSSR soʙetteri VII-sijeziniꞑ qavlьsьna səjkes çergilikti ykimet orьndarь qajta sajlanʙasьn.

4. Soʙetterdiꞑ avdandьq sijezderine ʙaratьn ɵkilderdi qalalьq, selendik çana poselkelik soʙetterdiꞑ kəzirgi plenuvmdarь sajlajtьnь tysindirilsin.

5. RSPSR men USSR soʙetteriniꞑ sijezderine ʙaratьn ɵkilder SSSR soʙetteriniꞑ sijezine ʙaratьn ɵkilder men qatar sajlansьn, ol respuvʙlijkalardьꞑ soʙet sijezderi SSSR soʙetteriniꞑ sijezinen kejin caqьrьlsьn.

Qazaqьstannьꞑ sijezi de osь tərtip pen caqьrьlsьn.

6. Orьlьstarqa ɵlinʙejtin odaqtas respuvʙlijkalardьꞑ-Beloruvsijannьꞑ, Ɵzʙekstannьꞑ, Təçikstannьꞑ çana Tyrkmenstannьꞑ soʙet sijezderi SSSR soʙetteriniꞑ sijezine ɵkilder sajlav ycin, ʙykil odaqtьq soʙet sijezinen kejin ɵz respuvʙlijkalarьnьꞑ çaꞑa Konstijtuvtsijalarьn qarap ʙekityv ycin ʙurьnqь daqdьlь tərtip ʙojьnca caqьrьladь.

Gruvzijannьꞑ, Əzirʙajçannьꞑ, Armenijannьꞑ çana Qьrqьzьstannьꞑ soʙet sijezderi de osь tərtip pen caqьrьlsьn.

7. Odaqtьq ortalьq atqaruv komijtetiniꞑ prezijdymi çanьndaqь Ortalьq sajlav komijssijasьnьꞑ ɵkildigi ʙekitilsin.

Odaqtьq ortalьq atqaruv komijtetiniꞑ predsedatili-
M. Kalijnin.

Odaqtьq ortalьq atqaruv komijteti sekretarьnьꞑ mindetin atqaruvcь-I. Unclijqt.

Məskev, kreml, 1936-çьl, 2-aqus.

Qazaqtъn aptonomijalь sobetti sotsijaldь respuvlijkasьnda çaŋa oвlьstar quruv tuvralь

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijteti prezijdyminin qavlьsь.

Qazaqtьŋ aptonomijalь sobetti sotsijaldь respuvlijkasьnьŋ sobet. caruvacьlьq çana qoqam ujьmdarьnьŋ ətinicterin eskerip, вykil Resejlik ortalьq atqaruv komijtetiniŋ prezijdymi mьnadaj qavlь etedi:

1. Qazaqьstannьŋ Qaraqandь oвlьsь: Qaraqandь çana Sol tystik Qazaqьstan bolьp eki oвlьsqa вelinsin:

Qaraqandь oвlьsьnьŋ ortalьqь-Qaraqandь qalasь, Sol tystik Qazaqьstan oвlьsьnьŋ ortalьqь-Petiropavьl qalasь bolьp belgilensin.

2. Qaraqandь oвlьsь: Aqmola, Nura, Bijcnevskij, Novo-Cerkas, Erkincilik, Qorqalçьn, Telman avdandarьnan, Qaraqandь qalasьnan, soqan qaraqan selsebetterden çana Qarqaralь ekirigindegi Çaŋa arqa, Cet, Qoŋьrat, Quv, Bajan-avьl, Qarqaralь avdandarь men Prijbalqacstrojdan quralatьn bolsьn. Qaraqandь oвlьsьna Oŋ tystik Qazaqьstan oвlьsьndaqь Qarsaqpaj avdanь qosьlsьn.

Qarqaralь əkirigi açьratьlsьn.

Sol tystik Qazaqьstan oвlьsь: Məmlyt, Sokolop, Presnop, Ajьr-tav, Arьq-balьq, Kalijnin, Kəkce-tav, Atbasar, Cyvcin, Eŋbekcilder, Qьzьl-tuv, Teŋkeris, Bejnetqor, Stalin, Krasno-armej, Lenin, Prijecim, Bolajьp, Poluvdin, Zerendi, Makin, Esil, Molotьp, Ruvzajьp, Keller avdandarьnan Petropavьl qalasьnan çana soqan qaraqan selsebetterden quralatьn bolsьn.

4. Aqtəвe oвlьsь: Aqtəвe çana Qostanaj bolьp eki oвlьsqa вelinsin: Aqtəвe oвlьsьnьŋ ortalьqь-Aqtəвe qalasь, Qostanaj oвlьsьnьŋ ortalьqь- Qostanaj qalasь bolьp belgilensin.

5. Qostanaj oвlьsь: Qostanaj, Pedorop, Qaraвalьq, Meŋdiqara, Semijozer, Oвaqan, Yvrijtskij, Çetiqara, Batpaqqara, Taranьp, Torqaj avdandarьnan çana Qostanaj qalasьnan quralatьn bolsьn.

Qaraqandь oвlьsьnьŋ Presnegorskij avdanь Qostanaj oвlьsьna qarajtьn bolsьn.

6. Aqtəвe oвlьsь: Aral, Ьrqьz, Klyvcevoj, Martyk, Novo-Resej, Steppoj, Taвьn, Temir, Ojьl, Qoвda, Calqar, Qaraвutaq, Çurьn avdandarьnan çana Aqtəвe qalasьnan quralatьn bolsьn.

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijtetiniŋ
predsedatili-**M. kalijnin.**

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijtetiniŋ
sekretarь-A. **Kijselop.**

Məskev, kreml. 1936-çьlqь yjeldiŋ 29-kyni.

Qazaqtьŋ aptanomьjalь sovetti sotsijaldь respuvlijkasьnьŋ avdandarьn ьqcamdav tuvralь

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijteti prezijdyminiŋ qavlьsь

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijtetiniŋ prezijdymi mьnadaj qavlь etedi:

1. Cьqьs Qazaqьstan ovlьsьndaqь Cemonajqь avdanь mьnadaj volьp ekige бelinsin:
 a) Cemonajqь avdanь, ortalьqь-Cemonajqь posəlkesi;
 в) Novo-Cyлвa avdanь, ortalьqь-Novo-Cyлвa posəlkesi.

2. Aqtөвe ovlьsьndaqь Ьrqьz avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Ьrqьz avdanь, ortalьqь-Ьrqьz posəlkesi;
 в) Qaravutaq avdanь, ortalьqь-Qaravutaq posəlkesi.

3. Aqtөвe ovlьsьndaqь Semijozer avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Semijozer avdanь, ortalьqь-Semijozer posəlkesi;
 в) Taranьp avdanь, ortalьqь-Bijktorop posəlkesi.

4) Aqtөвe ovlьsьndaqь Temir avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Temir avdanь, ortalьqь-Temir qalasь;
 в) Çurьn avdanь, ortalьqь-Çurьn posəlkesi.

5. Aqtөвe ovlьsьndaqь Qostanaj çana Ovaqan avdandarьnьŋ sostavьnan Ovaqan avdanь degen çaŋa avdan вelinip cьqarьlsьn, munьŋ ortalьqь Bolce-Cuvrskop posəlkesinde volsьn, al, osь kyngi Ovaqan avdanь Yvrijtskij avdanь volьp atalsьn.

6. Almatь ovlьsьndaqь Andrejip avdanь mьnadaj volьp ekige вelisin:
 a) Andrejip avdanь, ortalьqь-Andrejipke posəlkesi;
 в) Dzerçijniskij avdanь, ortalьqь-Kolpakopka posəlkesi, soŋqь posəlkeniŋ atь əzgertilip, Dzerçijniskij posəlkesi volьp atalsьn.

7. Almatь ovlьsьndaqь Kegen avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Kegen avdanь, ortalьqь Kegen posəlkesi;
 в) Narьn-Qol avdanь, ortalьqь-Narьn-Qol posəlkesi.

8. Qaraqandь ovlьsьndaqь-Məmlyt avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Məmlyt avdanь, ortalьqь Məmlytke posəlkesi;
 в) Sokolop avdanь, ortalьqь-Presnopka posəlkesi.

9. Qaraqandь ovlьsьndaqь-Krasno-armej avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Krasno-armej avdanь, ortalьqь-Novo-Suvqotьn posəlkesi;
 в) Keller avdanь, ortalьqь-Keller posəlkesi.

10. Qaraqandь ovlьsьndaqь Kalijnin avdanь mьnadaj volьp ekige вelinsin:
 a) Kalijnin avdanь, ortalьqь-Çoravlepke posəlkesi;
 в) Novo-Cerkas avdanь, ortalьqь-Novo-Cerkas posəlkesi.

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijtetiniŋ predsedatili-M. Kalijnin.

Bykil Resejlik Ortalьq atqaruv komijtetiniŋ sekretarь-A. Kijselop.

Məskev, Kremil. 1936-çьl yjeldiŋ 29-kyni.

Qazaq respuvʙlijkasь soʙetterinin X-sijezi tuvralь

QASSR Ortalьq atqaruv komijtetinin qavlьsь

SSSR dьn Ortalьq atqaruv komijtetinin 1936-çьlqь aqustьn 2-degi qavlьsьna səjkes, Qazaqtьn Ortalq atqaruv komijteti qavlь etedi:

1. Qazaq respuvʙlijkasь soʙetterinin X-sijezi soʙetterdin ʙykil odaqtьq sijezinen kejin caqьrьlsьn.

2. Soʙetterdin oʙlьstьq sijezderinde soʙetterdin ʙykil odaqtьq sijezine de çana Qazaq respuvʙlijkasь soʙetterinin respuvʙlijkalьq sijezine de delegattar ʙir çolь sajlanatьn ʙolsьn.

Qazaqьstan Ortalaq atqaruv komijteti predsedatilinin orьnʙasarь-A. Çangeldin.

Qazaqьstan Ortalьq atqaruv komijtetinin sekretarь-T. Çumaʙajьp.

Almatь qalasь 8-VIII—1936-ç.

MAZMUNЬ:

1. Qalьqtьŋ ducpadarь əckerelenip qoloa tysti . . . —„— . . .
2. Sobetter odaqьnьŋ prokuvratuvrasьnda . . . .
3. Tarьjqьj plenym . . . . Nurpejisip . . . .
4. Bykil partija ujьmьnьŋ çumьsь . . . . . Eryvbajьp . . . .
5. Soqьsqa qarsь kyn . . . . Qalьmbetip . . .
6. Sobet abijatsijasь . . . . Taçibajьp . . . .

Partija kəpcilik çumьsь

1. Partija bascьlьqьndaqь kollektiptik „Prabda" . . . .
2. Proletarьjat internatsijonalijzimi ycin kyreste. Saduvaqasьp . . .
3. Partija kabijnetterin, partija oquv yjlerin çaqsь ujьmdastьrajьq . . . . Çysipip . . . . .
4. Tilektester arasьndaqь çumьsьmьzdь kycejtejik . . . . Boqanьp . . . . .
5. Partija propagandьsьn çoqarqь satьqa kəterejik . . . . Əbiçanьp . . . .
6. Plenym tapsьrmalarьn orьndavqa kiristik . Çamantajьp . . .

Sotsijaldь avьl caruvacьlьqь

1. Mal caruvacьlьqьn ərkendetyvdegi bastь mindetter . . . . Sarmurzьn . . . .
2. Kyzdikti sapalь etip, tez salatьn bolajьq . Eryvbajьp . . . .
3. Gerapord pen buvdandastьramьz . . . . . Tasbolatьp . . . .
4. Qarsaqpaj aldьnqь qatarlь mal caruvacьlьq avdanь boluv kerek . . . . Tanajьp . . . .
5. Çarьs cartьn orьndajmьz . . . . Qajrucьp . . . .
6. Maldь avьlqa ajnaldьq . . . . Saqpajьp . . . .

Mədenijet majdanьnda

1. Aldьmьzdaqь oquv çьlьndaqь mindetterimiz. Sьzdьqьp . . . .
2. Savatsьzdьqtь çojuv çurtcьlьq çumьsь . Momьnьp . . . .

Ədebijet bəlimi

1. Ɵlkyjik çaqasьnda (16-çьl tuvralь əŋgime). Cərijpop . . . . .
2. Ɵrdendi Emen . . . . Mutallap . . . . .

Konsyltatsija

1. Çumьscьlar men qara caruvalardьŋ sotsьjaldь memleketi . . . . Stetiskij . . . . .
2. Çer-çerdiŋ qatьnan . . . .

Qavlь—qararlar

1. 8-Odaqtьq keŋester sijezin caqьruv tuvralь.
2. Qazaqьstanda çaŋa oblьstar quruv tuvralь.
3. Qazaqьstannьŋ kej bir avdandarьn ьqcamdav.
4. Qazaqьstannьŋ X-keŋester sijezin caqьruv tuvralь . . . .

REDKOLLEGIJA	1. **Segizbaj ulь S.** (çavaptь redaktor) 2. **Qulçan ulь J.** 3. **Smajьl ulь E.**

Техн. редактор ТНЫШБАЕВА С.
Ответ. корректор ИСКАЛИЕВ З.
Принято в набор 25/VIII 36 г.
Подписано к печати 11/IX 36-г.

Кол. знаков в печ. листе 40000
Формат бумаги 82Х110
КАЗЛИТ № 2152
Об'ем 5 листов. Тираж 10070

Книжно-журнальная типография Н К М П г. Алма-Ата Зак. 398-а